

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Обстеження проведено за підтримки:

Ф О Н Д
В І К Т О Р А
П І Н Ч У К А

Фонду Арсенія Яценюка “Open Ukraine”
спільно з Фондом Віктора Пінчука

www.openukraine.org
www.pinchukfund.org

Світового банку
www.worldbank.org.ua

Загальна редакція та упорядкування:

Український центр соціальних реформ
www.ucsr.kiev.ua

Державний комітет статистики України
www.ukrstat.gov.ua

Цей звіт містить результати першого загальнонаціонального вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань трудової міграції (далі – обстеження трудової міграції), проведеного Українським центром соціальних реформ за участю Державного комітету статистики України та за фінансової і технічної підтримки Фонду Арсенія Яценюка “Open Ukraine” спільно з Фондом Віктора Пінчука, Представництва Світового банку в Україні.

Проект здійснювався з метою оцінювання масштабів, поширеності та географічної спрямованості потоків зовнішніх трудових міграцій, соціально-демографічного складу мігрантів та характеристик їх зайнятості для формування соціально-економічної політики з цієї проблеми.

Погляди та аналітичні висновки, наведені у звіті, є авторськими доробками і не завжди можуть відображати позицію Фонду Арсенія Яценюка “Open Ukraine” спільно з Фондом Віктора Пінчука, Представництва Світового банку в Україні або Уряду України.

Додаткову інформацію щодо обстеження трудової міграції можна отримати за адресами в Україні:

Український центр соціальних реформ.

Адреса: Україна, 01011, м. Київ 11, вул. Панаса Мирного, 26.

Тел./факс: +380 44 280 82 10, e-mail: ucsr@mail.ru

Державний комітет статистики України.

Адреса: Україна, 01023, м. Київ 23, вул. Шота Руставелі, 3

тел. +380 44 287 24 22, факс +380 44 235 37 39, e-mail: office@ukrstat.gov.ua

При використанні в публікаціях результатів обстеження трудової міграції обов’язкові посилання на періоджерело.

© Український центр соціальних реформ (УЦСР).

Державний комітет статистики України (Держкомстат України), 2009

ЗМІСТ

ПОДЯКА.....	4
ВСТУП.....	5
ГЛАВА 1. Методологічні засади обстеження трудової міграції.....	7
1.1. Визначення “зовнішній трудовий мігрант” та його використання для цілей обстеження.....	7
1.2. Програма обстеження.....	9
1.3. Організаційні аспекти проведення обстеження.....	10
1.4. Характеристика дизайну вибірки та процедур обробки даних.....	13
ГЛАВА 2. Аналіз результатів обстеження трудової міграції.....	24
2.1. Оцінка масштабів трудових міграцій.....	24
2.2. Соціально-демографічні характеристики та географічна спрямованість зовнішніх трудових мігрантів.....	27
2.3. Соціально-економічні характеристики зайнятості зовнішніх трудових мігрантів.....	36
2.4. Вплив зовнішньої трудової міграції на добробут домогосподарств.....	54
2.5. Обсяги заробітків трудових мігрантів та грошових переказів.....	57
2.6. Наміри громадян України щодо участі у зовнішніх трудових міграціях.....	60
2.7. Закономірності територіальної диференціації зовнішньої трудової міграції.....	63
ГЛАВА 3. Оцінка перспектив зовнішньої трудової міграції українських громадян.....	68
3.1. Оцінка впливу світової фінансової кризи на масштаби та характеристики зовнішньої трудової міграції українських громадян.....	68
3.2. Політика регулювання зовнішньої трудової міграції та шляхи її вдосконалення.....	70
ВИСНОВКИ.....	78
ДОДАТКИ.....	80
Додаток А. Таблиці оцінок надійності даних обстеження трудової міграції.....	81
Додаток Б. Статистичні таблиці основних результатів обстеження трудової міграції.....	83
Додаток В. Статистичні таблиці економічної активності населення України у 2005–2007 рр. (матеріали вибіркового обстеження населення (домогосподарств)).....	103
Додаток Г. Інформація щодо перебування громадян України за кордоном (дані міністерств, органів центральної виконавчої влади України та міжнародних організацій).....	114

Подяка

Український центр соціальних реформ висловлює щиру подяку всім учасникам реалізації проекту “Обстеження трудової міграції в Україні” і підготовки цього звіту.

Особлива подяка:

Представництву Міжнародної організації з міграції в Україні.

Фонду Арсенія Яценюка “Open Ukraine” спільно з Фондом Віктора Пінчука.

Представництву Світового банку в Україні.

Державному комітету статистики України, його територіальним органам та фахівцям з інтерв’ювання.

Елла Лібанова,

Директор Українського центру соціальних реформ

Академік НАН України, доктор економічних наук, професор

Вступ

Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. Зовнішня трудова міграція стала об'єктивною реальністю сьогодення. Формування міграційних потоків відбувалося в кризових умовах перехідного періоду, пов'язаних з низькою заробітною платою в зареєстрованому секторі економіки, зростанням безробіття та вимушеної неповної зайнятості, поширенням бідності та високим рівнем майнового розшарування населення. З початком економічного зростання поліпшилася ситуація на ринку праці, підвищився рівень життя населення. Помітно знизилися рівні безробіття та вимушеної неповної зайнятості, різко зменшилася заборгованість із виплати заробітної плати, підвищився рівень забезпечення населення товарами довготривалого користування. Однак більшість показників соціально-економічного розвитку все ще далекі від європейських стандартів, значним залишається розрив у рівнях оплати праці в Україні й зарубіжних країнах (особливо в перерахунку на іноземну валюту за офіційним курсом), що спонукає українських громадян шукати роботу за кордоном.

Трудова міграція має як позитивні, так і негативні риси. Серед позитивних рис зазвичай називають зменшення напруги на місцевому ринку праці та підвищення добробуту домогосподарств мігрантів. Крім того, тривале перебування у розвинених країнах сприяє формуванню ринкової свідомості, засвоєнню цінностей і норм цивілізованого суспільства. Водночас гострою залишається проблема захисту трудових мігрантів від сваволі роботодавців та посередників, реальною є загроза опинитися в нелюдських умовах існування та праці чи потрапити в тенета торговців людьми. Трудові мігранти переважно займаються роботами, що мало сприяють підвищенню їх кваліфікації, набуттю навичок, потрібних для майбутньої продуктивної діяльності на батьківщині. Тривала відсутність також може призводити до послаблення сімейних зв'язків, що негативно впливає на демографічну ситуацію.

Необхідність формування виваженої державної політики щодо регулювання трудових міграцій потребує відповідного інформаційного забезпечення. Відсутність науково обґрунтованих даних призвела до появи у політичних документах і засобах масової інформації гіпертрофовано завищених оцінок обсягів трудових міграцій.

У рамках проекту “Обстеження трудової міграції в Україні” Державним комітетом статистики України та Українським центром соціальних реформ у червні 2008 р. було проведено перше загальнонаціональне вибіркове обстеження населення (домогосподарств) з питань трудової міграції (далі – обстеження трудової міграції).

Методологія та організація проведення обстеження відповідає загальноприйнятій міжнародній статистичній практиці. Обстеження базувалося на вибірковій сукупності домогосподарств, що застосовується для проведення двох національних вибірових обстежень: економічної активності населення та умов життя домогосподарств. Обсяг вибіркової сукупності забезпечує отримання репрезентативних даних для населення країни в цілому та визначених п'яти територіальних зон (Північ, Центр, Південь, Схід, Захід).

Уперше на загальнодержавному рівні отримано достовірну інформацію щодо характеристик трудової міграції. На основі даних проведеного обстеження здійснено науково обґрунтовану оцінку обсягів зовнішньої трудової міграції населення України, визначено її основні напрямки, одержано репрезентативні дані щодо соціально-економічних та демографічних характеристик українських трудових мігрантів, умов їх праці та рівня доходів, впливу закордонних заробітків на добробут домогосподарства, а також оцінено подальші перспективи трудових міграцій. Результати проекту забезпечують формування надійної аналітичної бази, необхідної для прийняття ефективних рішень щодо державного регулювання зовнішньої трудової міграції.

Методологія та результати обстеження трудової міграції, представлені у цьому звіті, стануть у нагоді широкому колу фахівців, які займаються дослідженням демографічної ситуації та ринку праці в Україні, а також розробникам стратегічних заходів у цих сферах.

Звіт підготовлено авторським колективом під науковим керівництвом академіка НАН України Лібанової Е. М., до складу якого увійшли фахівці та науковці:

**Державний комітет статистики
України:**

Власенко Н. С.
Григорович Н. В.
Солоп А. В.
Кобрянська Н. О.
Богоєва Н. А.
Самойленко О. С.

**Інститут демографії та соціальних
досліджень НАН України:**

Макарова О. В., д.е.н.
Саріогло В. Г., д.е.н.
Ткаченко Л. Г., к.е.н.
Позняк О. В., к.е.н.
Лиса О. В.
Родичева І. С.

**Інститут проблем міжнародної
безпеки РНБОУ:**

Малиновська О. А., д.н. з держ. упр.

ГЛАВА 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОБСТЕЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Визначення “зовнішній трудовий мігрант” та його використання для цілей обстеження

За оцінками Організації Об’єднаних Націй (ООН), серед 200 млн. міжнародних мігрантів, що налічуються на планеті, практично половину становлять працівники-мігранти. Разом з тим єдиного визначення термінів “трудова міграція” та “трудоий мігрант” (“трудоий-мігрант”, “працівник-мігрант”) не існує. Тому при формулюванні визначення, що застосовувалося для потреб цього обстеження, враховувались основні міжнародні норми, норми українського законодавства, особливості міграційної ситуації в Україні та реальні обставини проведення обстеження.

Ще у 1949 р. у Конвенції № 97 Міжнародної організації праці про працівників-мігрантів терміном “працівник-мігрант” було позначено особу, яка мігрує з однієї країни до іншої з наміром отримати роботу інакше, ніж за власний рахунок (наразі Україна не є стороною Конвенції, хоча можливості приєднання до неї обговорюються).

Приблизно такої самої термінології дотримується Міжнародна організація з міграції. У розробленому її фахівцями глосарії сказано, що трудова міграція – це “пересування людей з однієї країни в іншу країну з метою найму на роботу”. Тут також зазначається, що у більшості країн трудова міграція регулюється національним міграційним законодавством. Крім того, деякі країни-донори відіграють активну роль в регулюванні зовнішньої трудової міграції своїх громадян і забезпеченні для них сприятливих умов за кордоном, зокрема щодо працевлаштування.

В Європейській конвенції про правовий статус трудоийх-мігрантів (1977 р.) зроблено акцент на правовому аспекті становища іноземного працівника. Відповідно до неї, під працівниками-мігрантами розуміють громадян однієї з сторін, яким дозволено іншою стороною проживати на її території для виконання оплачуваної роботи. Конвенція також містить визначення сезонних трудоийх-мігрантів. Ними є особи, які, будучи громадянами однієї зі сторін, займаються на території іншої сторони діяльністю, що залежить від пори року, на основі контракту на певний термін або на виконання конкретної роботи. Отже, під це визначення не підпадають мігранти, які не мають належних дозволів на перебування та працевлаштування. Конвенція підписана Україною у 2004 р., ратифікована Верховною Радою

України у 2007 р., внаслідок чого її норми стали частиною національного законодавства.

Найширше визначення і перелік різних категорій працівників-мігрантів містить Міжнародна конвенція про захист прав усіх працівників-мігрантів та членів їхніх сімей, прийнята ООН у 1990 р. (набула чинності у 2003 р.). У ній записано, що термін “працівник-мігрант” означає особу, яка буде займатися, займається або займалася оплачуваною діяльністю у державі, громадянином якої він чи вона не є. За умови відповідності наведеному визначенню до працівників-мігрантів належать прикордонні працівники (фронт’єри), сезонні працівники, моряки (рибалки), працівники, які зайняті на стаціонарних прибережних установах, такі, робота яких пов’язана з переїздами, так звані “працівники на проєкті” та “працівники цільового найму”, а також особи, які працюють не за наймом. Конвенція ООН охоплює, вочевидь, також і нелегальних або незаконних працівників-мігрантів, тобто мігрантів з неурегульованим правовим статусом. Хоча Україна не приєдналася до Конвенції, норми як її, так і інших міжнародних документів такого рівня, є орієнтиром у тлумаченні термінів.

Спроби прийняття в Україні закону, який би визначав концептуальні засади міграційної політики, а також містив трактування відповідних юридичних термінів, досі не мали успіху. Зареєстрований 5 березня 2008 р. у Верховній Раді законопроект “Про внесення змін до Закону України “Про зайнятість населення” дає визначення трудової міграції як переміщення економічно активного населення в межах країни та за кордон з метою зайнятості. Однак у тексті законопроекту говориться про право громадян України займатися трудовою діяльністю під час перебування за кордоном, якщо вона не суперечить законодавству країни-реципієнта. Таким чином, запропоноване трактування трудової міграції відповідає нормам Європейської конвенції про захист прав працівників-мігрантів (1977 р.) і поширюється лише на законних працівників-мігрантів.

Визначаючи терміни для цього обстеження, автори керувалися численністю нелегального сегменту зовнішньої трудової міграції громадян України, необхідністю його врахування при обчисленні масштабів трудової міграції, а також потребою вдосконалення діяльності держави із запобігання нелегальній міграції українців, що неможливо без належного інформаційного забезпечення. Тому обстеження охоплювало як законних, так і незаконних трудових мігрантів, тобто осіб, які працевлаштовувалися за кордоном без належних дозволів.

У дусі Конвенції ООН про захист прав усіх працівників-мігрантів, предметом обстеження виступали особи, які на момент його проведення перебували на роботі за кордоном, займалися оплачуваною діяльністю в минулому або здійснили конкретні кроки для організації заробітчанської поїздки у найближчому майбутньому. Разом з тим, обстеження було спрямовано саме на працівників-мігрантів, а не на осіб, які залишили територію України з метою постійного проживання. З цих міркувань, а також тому, що метою обстеження було з’ясування реальної ситуації, до категорії працівників-мігрантів за методологією обстеження зараховувалися лише особи, які виїжджали (виїхали) на роботу за кордон упродовж трьох з половиною років до його проведення. Водночас, відповідно до Конвенції ООН, поняття “трудова міграція”, сформульоване для використання під час цього об-

стеження, включало як осіб, які працювали (працюють) за кордоном за наймом, так і самозайнятих.

Разом з тим, попри положення Конвенції, при визначенні загальної кількості трудових мігрантів прикордонні маятникові трудові мігранти (фронт'єри) за результатами обстеження не враховувалися. Аргумент на користь цього полягав у тому, що в українському прикордонні значного поширення набули “човникові” міграції, здійснювані переважно мешканцями прикордонних населених пунктів, які при поїздках до сусідніх держав з візовим режимом користуються пільгами в рамках так званого “малого прикордонного руху”. По-перше, ці поїздки мають переважно не трудовий, а торговий характер, по-друге, вони характерні лише для деяких регіонів. Тому їхнє включення до обстеження могло б спричинити певне викривлення отриманих результатів. Унаслідок цього було прийнято рішення про доцільність присвячення прикордонним маятниковим трудовим мігрантам-фронт'єрам окремого обстеження.

Таким чином, у ході цього обстеження до *зовнішніх трудових мігрантів віднесені громадяни України працездатного віку, які займалися оплачуваною економічною діяльністю на території інших країн постійно, сезонно або тимчасово (включаючи тих, які працювали без офіційного статусу)*. До них не включалися прикордонні маятникові трудові мігранти.

1.2. Програма обстеження

Програму обстеження трудової міграції розроблено фахівцями Держкомстату України із залученням експертів міжнародних організацій та українських науковців.

Мета обстеження – оцінити масштаби, поширеність явища, географічну спрямованість зовнішніх трудових міграцій, соціально-демографічний склад мігрантів, види їх діяльності, частоту і тривалість поїздок тощо.

Методологія та організація проведення обстеження трудової міграції відповідає загальноприйнятій міжнародній статистичній практиці. Обстеження проводилось як модуль до вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності (далі – ЕАН) та вибіркового обстеження умов життя домогосподарств (далі – УЖД) на основі вибіркової сукупності домогосподарств, сформованої на науково обґрунтованих засадах для зазначених обстежень. Розмір вибіркової сукупності забезпечує отримання репрезентативних даних для населення всієї країни та визначених п'яти основних територіальних зон.

Період спостереження охоплював три з половиною роки: з 1 січня 2005 року до 1 червня 2008 року.

Об'єктом спостереження є особи працездатного віку (жінки віком 15–54 років, чоловіки віком 15–59 років), які постійно проживають у домашньому господарстві.

При розробці програми обстеження трудової міграції значною мірою враховані особливості спостереження трудових міграцій, зокрема їх нерегулярний характер та різноманітна тривалість, що зумовило необхідність вирізнення кількох груп респондентів та періодів спостереження.

З огляду на доволі високу ймовірність відсутності трудових мігрантів у домогосподарствах на момент опитування, передбачалося, що відповіді на запитання анкет (крім безпосередньо самого трудового мігранта) також може надавати один з членів домогосподарства – особа, яка володіє інформацією, що збирається відповідно до програми опитування.

Інструментарій обстеження включає анкети для проведення опитування та керівництво для фахівця з інтерв'ювання з питань організації та методології проведення модульного вибіркового обстеження населення з питань трудової міграції (далі – керівництво для фахівця з інтерв'ювання).

Для проведення обстеження трудової міграції використовувалось 5 видів анкет, що є додатками до діючих форм обстежень ЕАН та УЖД.

Інструментарій передбачав отримання інформації як соціально-демографічного характеру, так і щодо мети, частоти та тривалості міграцій, їх впливу на сімейні стосунки, причин працевлаштування, намірів поїздки за кордон, а також надходжень з-за кордону та оцінки рівня добробуту домогосподарств. Також анкети містили запитання, що спрямовані на одержання інформації стосовно шляхів пошуку роботи за кордоном, статусу перебування та зайнятості, видів економічної діяльності, тривалості робочого часу, умов праці, рівня отримуваних доходів та напрямів їх використання тощо.

1.3. Організаційні аспекти проведення обстеження

Персонал обстеження. Основним персоналом, задіяним в обстеженні, були фахівці департаменту статистики праці Держкомстату України, координатори робіт – представники управлінь (відділів) статистики праці територіальних управлінь статистики АР Крим, 24-х областей, міст Києва та Севастополя, а також фахівці з інтерв'ювання, які задіяні в проведенні державних вибірових обстежень населення (домогосподарств) Держкомстату України.

Для якісної організації роботи територіальних управлінь (відділів) статистики під час проведення обстеження Держкомстатом розроблені детальні вказівки щодо організації роботи персоналу, задіяного в обстеженні на місцях, підбору фахівців з інтерв'ювання, особливостей проведення опитування, заповнення та контролю анкет тощо.

Також проводилися навчання фахівців з інтерв'ювання. Перед початком апробації програми обстеження трудової міграції у 14-ти пілотних регіонах проведено навчання 134-х фахівців з інтерв'ювання щодо методології та організації обстеження трудової міграції, зокрема стосовно послідовності проведення опитування та порядку заповнення анкет, роз'яснювальної роботи серед населення, ведення нотаток службового характеру для подальшого вдосконалення програми обстеження, уточнення формулювань запитань, особливих ситуацій при опитуванні населення, рівня відвертості респондентів, тривалості інтерв'ю тощо. На спеціально організованих тренінгах опрацьовано організаційну схему проведення опитування, що дозволило виявити та усунути певні недоліки в організації обстеження трудової міграції.

При підготовці програми обстеження трудової міграції використовувалась інформація обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної актив-

ності щодо складу домогосподарств для визначення осіб працездатного віку та осіб, які були тимчасово відсутні з причини виїзду за кордон, а також тих, місце роботи яких знаходилося за кордоном.

На етапі підготовки обстеження, 13–15 травня 2008 року у м. Одесі відбувся навчальний семінар “Організаційні та методологічні аспекти проведення модульного вибіркового обстеження населення з питань трудової міграції” з координаторами робіт – представниками територіальних управлінь (відділів) статистики (АР Крим, 24-х областей, м. Києва, м. Севастополя).

Перед початком польових робіт в усіх 27 регіонах України проведено одноденні навчальні семінари з 942-ма фахівцями з інтерв'ювання. На цих семінарах розглядались організаційні та методологічні аспекти проведення обстеження трудової міграції, опрацьовувалися практичні питання щодо заповнення анкет, послідовності здійснення опитування населення разом з основним обстеженням ЕАН.

Апробація програми обстеження. З метою опрацювання організаційних та методологічних засад обстеження трудової міграції Держкомстатом у квітні–травні 2008 р. проведено апробацію програми проведення обстеження трудової міграції та його інструментарію.

Інструментарій обстеження було представлено у вигляді додатків до анкет вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності, зокрема: Додаток до форми № 2-ЕАН, Додаток 1 та 2 до форми № 1-ЕАН. Також розроблено проект керівництва для фахівця з інтерв'ювання та організаційну схему проведення обстеження (рис. 1.1).

Для апробації програми обстеження відібрано 14 регіонів країни з урахуванням напрямів трудових міграцій населення. У кожному регіоні відібрано 25% домогосподарств, які підлягали опитуванню за програмою обстеження ЕАН.

До переліку областей, відібраних для пілотного обстеження, включені:

Вінницька – кордон з Молдовою та вихід на Румунію через сусідні Одеську та Чернівецьку області;

Волинська – кордон з Польщею та Білоруссю;

Донецька – кордон з Російською Федерацією;

Житомирська – кордон з Білоруссю;

Закарпатська – кордон з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією;

Івано-Франківська – кордон з Румунією та вихід на Польщу, Словаччину, Угорщину через сусідню Закарпатську область;

Луганська – кордон з Російською Федерацією;

Львівська – кордон з Польщею та вихід на Румунію, Словаччину, Угорщину через сусідню Закарпатську область;

Одеська – кордон з Молдовою, Румунією;

Рівненська – кордон з Білоруссю та вихід на Польщу через сусідні Волинську та Львівську області;

Тернопільська – безпосередньо не обмежена державним кордоном, але межує з Рівненською, Львівською, Івано-Франківською, Чернівецькою прикордонними областями;

Хмельницька – безпосередньо не обмежена державним кордоном, але межує з Чернівецькою прикордонною областю;

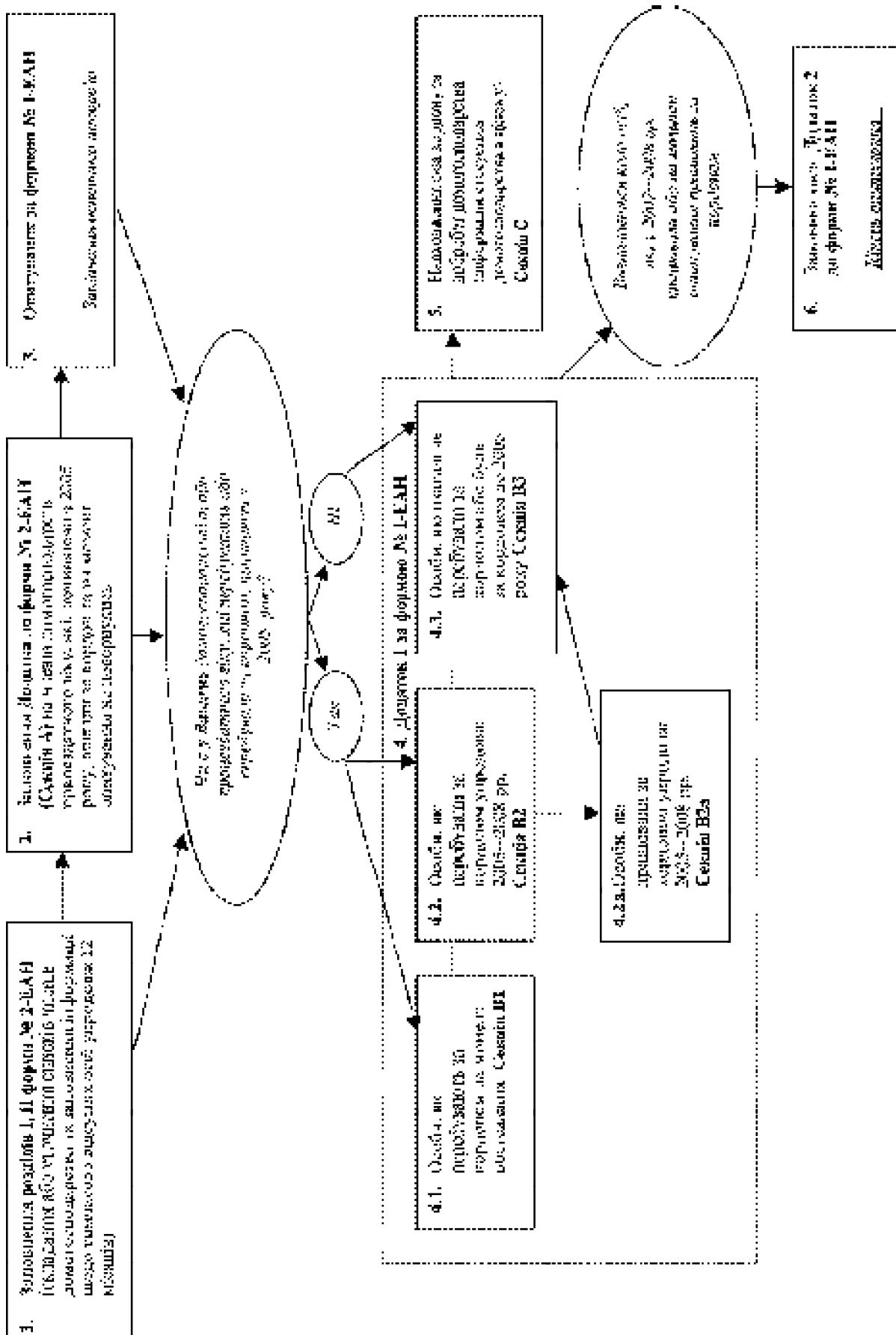

Рис. 1.1. Схема опитування респондентів з питань економічної активності та трудової міграції

Чернівецька – кордон з Молдовою, Румунією;

Чернігівська – кордон з Білоруссю, Російською Федерацією.

Такий вибір територій дозволив здійснити апробацію інструментарію з урахуванням регіональної специфіки, зокрема їх територіального розташування щодо державних кордонів інших країн.

Окремим завданням пілотного обстеження було вивчення можливості та ефективності обліку домогосподарств, зачинених з причин виїзду усіх їх членів за кордон.

Для проведення опитування у пілотних регіонах було відібрано близько 2,4 тис. домогосподарств, з яких фактично опитано приблизно 2,1 тис. домогосподарств або 89,6%. У зазначених домогосподарствах обстежено 4,1 тис. осіб працездатного віку, з яких близько 10% упродовж 2005–2008 років виїжджали з різних причин за кордон, з них 6% – у зв'язку з працевлаштуванням.

У ході пілотного обстеження територіальними управліннями (відділами) статистики опрацьовувалися методологічні й організаційні аспекти проведення обстеження та зміст запитальників (порядок і тривалість проведення опитування, формулювання запитань, правила логічних переходів у анкетах, особливі ситуації та необхідність їх дослідження, наявність відповідних коментарів у керівництві для фахівця з інтерв'ювання тощо).

За підсумками зазначених заходів враховано зауваження представників територіальних управлінь (відділів) статистики щодо організації проведення та методології обстеження і внесено зміни до інструментарію. Також дещо переглянuto порядок організації проведення обстеження шляхом збільшення обсягу вибірки порівняно із запланованим. Зокрема, враховуючи більшу схильність сільського населення до пошуку роботи за кордоном, а також особливості формування вибірки, у період проведення обстеження було розширено вибіркoву сукупність домогосподарств для проведення обстеження у цій місцевості. Крім того, до опитування залучено домогосподарства, які брали участь в обстеженні УЖД. При цьому для здійснення опитування населення з питань трудової міграції на базі зазначеного обстеження розроблено додаткові запитальники за спрощеною програмою.

1.4. Характеристика дизайну вибірки та процедур обробки даних

Дизайн вибірки. Обстеження трудової міграції (далі у розділі – ОТМ) проведено на основі загальнонаціональної репрезентативної територіальної вибірки домогосподарств. Вибіркова сукупність включала 25,4 тис. домогосподарств, що були відібрані для проведення державних вибіркових обстежень економічної активності населення (ЕАН) та умов життя домогосподарств (УЖД) у травні, а також обстеження ЕАН (сільська місцевість) у квітні 2008 року.

При організації вищезгаданих обстежень домогосподарств (ЕАН та УЖД) формування вибірки здійснюється на основі процедури стратифікованого багатовступеневого відбору¹. Загальна схема формування вибіркових сукупностей домогосподарств для зазначених обстежень наведена на рис. 1.2.

¹ Економічна активність населення України, 2007 : [стат. зб.] / відп. за вип. Н. В. Григорович ; Держкомстат України. — К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2008. — 224 с.

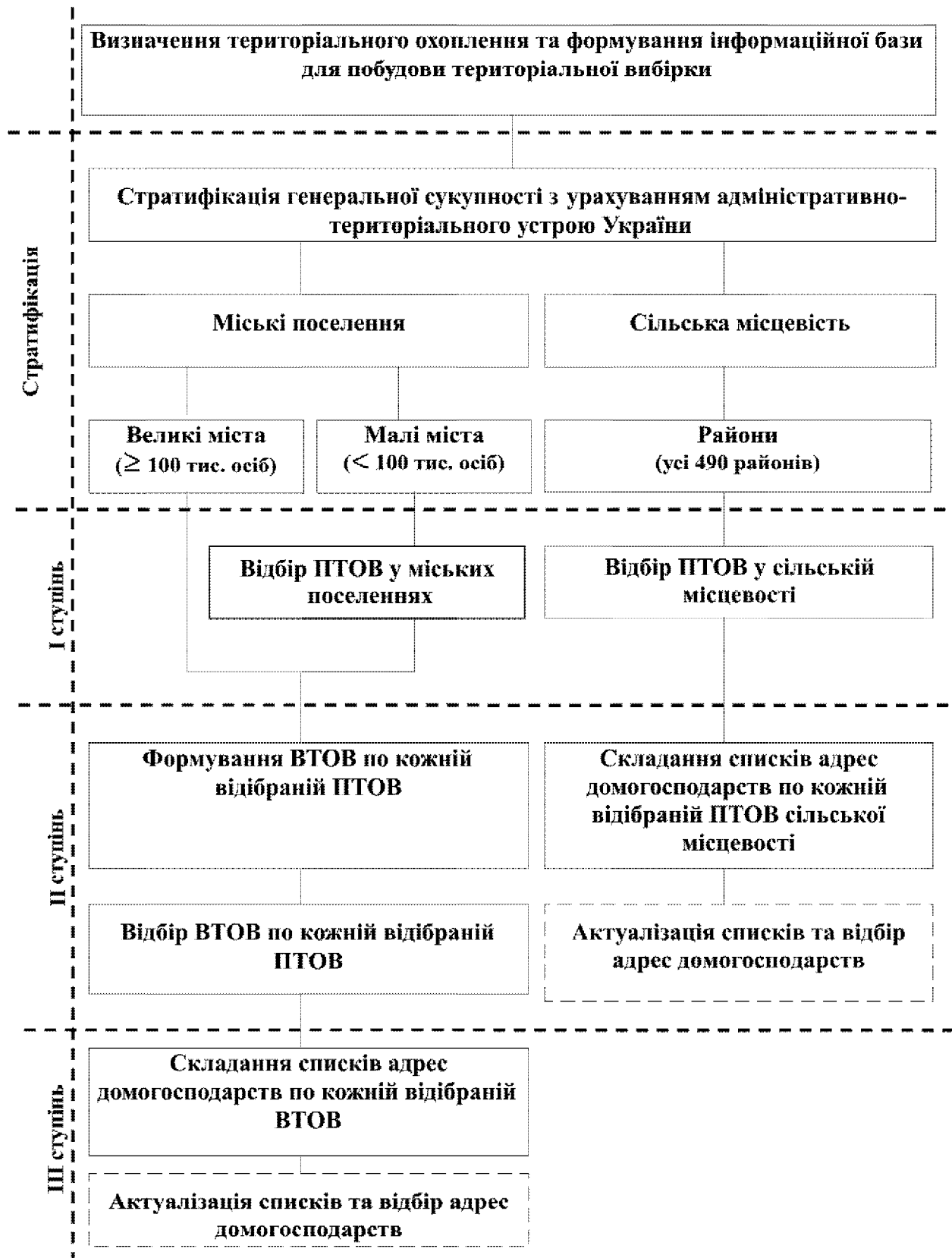

Рис. 1.2. Схема формування вибірки для державних вибіркових обстежень населення України

Примітка: ПТОВ – первинні територіальні одиниці вибірки;
ВТОВ – вторинні територіальні одиниці вибірки.

Процедура формування вибірових сукупностей складається з таких основних етапів:

- 1) виключення територій, що не можуть бути обстежені;
- 2) виключення населення, яке не підлягає обстеженню;
- 3) стратифікація генеральної сукупності;
- 4) відбір територіальних одиниць першого ступеня;
- 5) відбір територіальних одиниць другого ступеня (лише по міських поселеннях);
- 6) відбір домогосподарств.

При формуванні територіальної вибірки із загальної території України виключаються сільські населені пункти (сільські ради), що розташовані у зоні відчуження (І зона радіаційного забруднення) та зоні безумовного (обов'язкового) відселення (ІІ зона) внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС. Відповідно, чисельність населення, яке проживає на цій території, також не враховується у чисельності населення України та відповідних областей. Крім того, у чисельності населення не враховується інституційне населення – військовослужбовці строкової служби; особи, які знаходяться у місцях позбавлення волі; особи, які постійно проживають у будинках-інтернатах, будинках для осіб похилого віку тощо.

При стратифікації генеральної сукупності в межах кожного регіону України виділяються такі страти: міські ради з чисельністю населення 100 тис. осіб і більше, міські та селищні ради з чисельністю населення менше 100 тис. осіб та адміністративні райони у сільській місцевості (міське населення районів не включається до страт по сільській місцевості). Обсяг вибірки розподіляється за стратами пропорційно чисельності населення (див. рис. 1.2).

На першому ступені формування вибірки здійснюється відбір міських та селищних рад по міських поселеннях та сільських рад по сільській місцевості з імовірністю, пропорційною їх розміру. Відібрані територіальні одиниці першого ступеня є первинними територіальними одиницями вибірки (ПТОВ).

За процедурою відбору, всі міські ради з чисельністю населення, що дорівнює або більша за 79,2 тис. осіб, включені до територіальної вибірки. Кількість відібраних для обстеження міських та сільських рад за регіонами України представлена у табл. 1.1.

Доцільно зауважити, що у травні 2008 року було оновлено територіальну вибірку для проведення обстежень ЕАН та УЖД по сільській місцевості відповідно до планів введення в експлуатацію нової територіальної вибірки для проведення державних вибірових обстежень населення (домогосподарств) у 2009–2013 роках.

Таким чином, у квітні та травні 2008 року обстеження ЕАН по сільській місцевості проводилося на різних територіальних вибірках, що, відповідно, забезпечило більше територіальне охоплення при проведенні ОТМ.

На другому ступені формування вибірки у кожній ПТОВ у міських поселеннях з імовірністю, пропорційною розміру, відбираються вторинні територіальні одиниці вибірки (ВТОВ). Одиницями відбору другого ступеня є інструкторські ділянки, що були створені для проведення Всеукраїнського перепису населення 2001 року. При цьому у кожній ПТОВ відбирається парна кількість ВТОВ, оскільки передбачено, що кожним фахівцем з інтерв'ювання буде обстежуватися дві ВТОВ.

**Кількість первинних територіальних одиниць вибірки
за регіонами України**

Регіон	Всього	Міські та селищні ради	Сільська місцевість (сільські ради)
Україна	2928	225	2703
Автономна Республіка Крим	95	12	83
області:			
Вінницька	163	7	156
Волинська	115	6	109
Дніпропетровська	109	13	96
Донецька	102	25	77
Житомирська	115	7	108
Закарпатська	114	6	108
Запорізька	115	8	107
Івано-Франківська	112	6	106
Київська	134	11	123
Кіровоградська	96	8	88
Луганська	106	19	87
Львівська	173	11	162
Миколаївська	110	6	104
Одеська	148	9	139
Полтавська	131	8	123
Рівненська	97	6	91
Сумська	104	8	96
Тернопільська	110	5	105
Харківська	124	12	112
Херсонська	120	6	114
Хмельницька	115	7	108
Черкаська	118	7	111
Чернівецька	85	3	82
Чернігівська	114	7	107
міста			
Київ	1	1	—
Севастополь	2	1	1

На останньому ступені формування вибірки відбираються домогосподарства. Для цього у кожній ПТОВ у сільській місцевості та у кожній ВТОВ у міських поселеннях складається повний перелік адрес домогосподарств (уточнені списки проживаючих або списки за книгами погосподарського обліку). Домогосподарства відбираються окремо для обстежень ЕАН та УЖД з використанням процедури систематичного відбору.

Важливою особливістю вибірки домогосподарств для обстеження ЕАН у сільській місцевості у квітні 2008 року є те, що вона формується з двох частин. Пер-

ша, що складає третину вибірки обстеження ЕАН по сільській місцевості, включає домогосподарства, відібрані спеціально для проведення обстеження ЕАН; друга частина є підвбіркою домогосподарств, відібраних для проведення державного вибіркового обстеження сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості.

Методика поширення даних та композиційного оцінювання результатів обстеження. Складний дизайн вибірки, використаний при проведенні ОТМ, обумовлює можливість оцінювання показників для генеральної сукупності лише на основі оціночних функцій, що враховують статистичні ваги обстежених одиниць.

Для розрахунку найбільш поширених оцінок показників використовуються такі прямі оціночні функції:

- для абсолютних (сумарних) значень показників (наприклад, загальної кількості трудових мігрантів):

$$\hat{Y} = \sum_{i=1}^n w_i q_i, \quad (1.1)$$

де w_i – статистична вага i -ї обстеженої особи;

q_i – значення бінарної змінної q для i -ї особи (приймає значення 1, якщо обстежена особа є трудовим мігрантом, і значення 0, якщо ні);

n – обсяг вибіркової сукупності (загальна кількість обстежених осіб);

- для оцінок пропорцій:

$$\hat{G} = \frac{\sum_{i=1}^n w_i q_i}{\sum_{i=1}^n w_i}; \quad (1.2)$$

- для оцінок відносних значень показників (наприклад, частки трудових мігрантів, які працюють або працювали у певній країні, серед усіх трудових мігрантів):

$$\hat{R} = \frac{\sum_{i=1}^n w_i r_i}{\sum_{i=1}^n w_i q_i}, \quad (1.3)$$

де r_i – значення бінарної змінної r для i -ї особи (приймає значення 1, якщо обстежена особа є трудовим мігрантом і працює або працювала у визначеній країні, і значення 0, якщо ні).

Статистична вага i -ї особи w_i розраховується у загальному випадку за формулою:

$$w_i = \frac{1}{P_{1i} \cdot P_{2i} \cdot P_{3i}} \cdot k_{1i} \cdot k_{2i} \cdot k_{3i}, \quad (1.4)$$

де P_{1i} – імовірність відбору одиниці першого ступеня (ПТОВ), в якій обстежено i -ту особу;

- P_{2i} – імовірність відбору одиниці другого ступеня (ВТОВ), в якій обстежено i -ту особу (лише для міських поселень);
- P_{3i} – імовірність відбору домогосподарства, в якому обстежено i -ту особу;
- k_{1i} – коефіцієнт коригування статистичних ваг для урахування відмов домогосподарств від обстеження;
- k_{2i} – коефіцієнт коригування статистичних ваг для урахування відмов осіб від обстеження;
- k_{3i} – коефіцієнт коригування статистичних ваг (калібрації) для узгодження результатів обстеження з наявною зовнішньою інформацією, зокрема з даними демографічної статистики щодо статеві-вікової структури населення.

Для забезпечення можливості отримання об'єднаного масиву мікроданих за результатами ОТМ реалізовано процедуру об'єднання даних на мікрорівні, що складається з таких основних етапів:

- об'єднання масивів даних ОТМ, отриманих за вибіркою домогосподарств обстеження ЕАН за квітень і травень по сільській місцевості;
- об'єднання масивів даних, отриманих за вибірками обстежень ЕАН та УЖД.

Перший етап об'єднання здійснюється з урахуванням того, що кожна з вибірок є репрезентативною для сільської місцевості по кожному регіону України і опитування проводиться з використанням ідентичного інструментарію. За таких умов реалізується процедура приєднання даних на рівні осіб (рис. 1.3).

Схема об'єднання масивів даних, отриманих за вибірками обстежень ЕАН та УЖД, відрізняється від схеми, наведеної на рис. 1.3. Це пов'язано з тією обставиною, що опитування домогосподарств, відібраних для обстежень ЕАН та УЖД, здійснюється на основі дещо різного переліку запитань (рис. 1.4). Респонденти з домогосподарств, що були відібрані для обстеження ЕАН, опитуються за всіма блоками запитань.

1. *Додаток до форми № 2-ЕАН (Секція А)*. Загальні відомості про членів домогосподарств, які перебувають за кордоном (включаючи осіб, які тимчасово повернулись в Україну).

2. *Додаток до форми № 1-ЕАН*:

- *Секція В1*. Інформація щодо осіб, які перебувають за кордоном на момент обстеження;
- *Секція В2*. Інформація щодо осіб, які перебували за кордоном упродовж 2005–2008 рр. (заповнюється також інформація щодо осіб, які працюють за кордоном, але тимчасово повернулись в Україну);
- *Секція В2а*. Інформація щодо осіб, які працювали за кордоном упродовж 2005–2008 рр.;
- *Секція В3*. Інформація щодо осіб, які взагалі не перебували за кордоном або були за кордоном до 2005 року;
- *Секція С*. Надходження з-за кордону та добробут домогосподарства.

Додаток 2 до форми № 1-ЕАН “Модульне вибіркове обстеження населення з питань трудової міграції” (далі – М3), що заповнюється на осіб працездатного віку, які у 2007–2008 рр. працювали або на момент опитування працюють за кордоном.

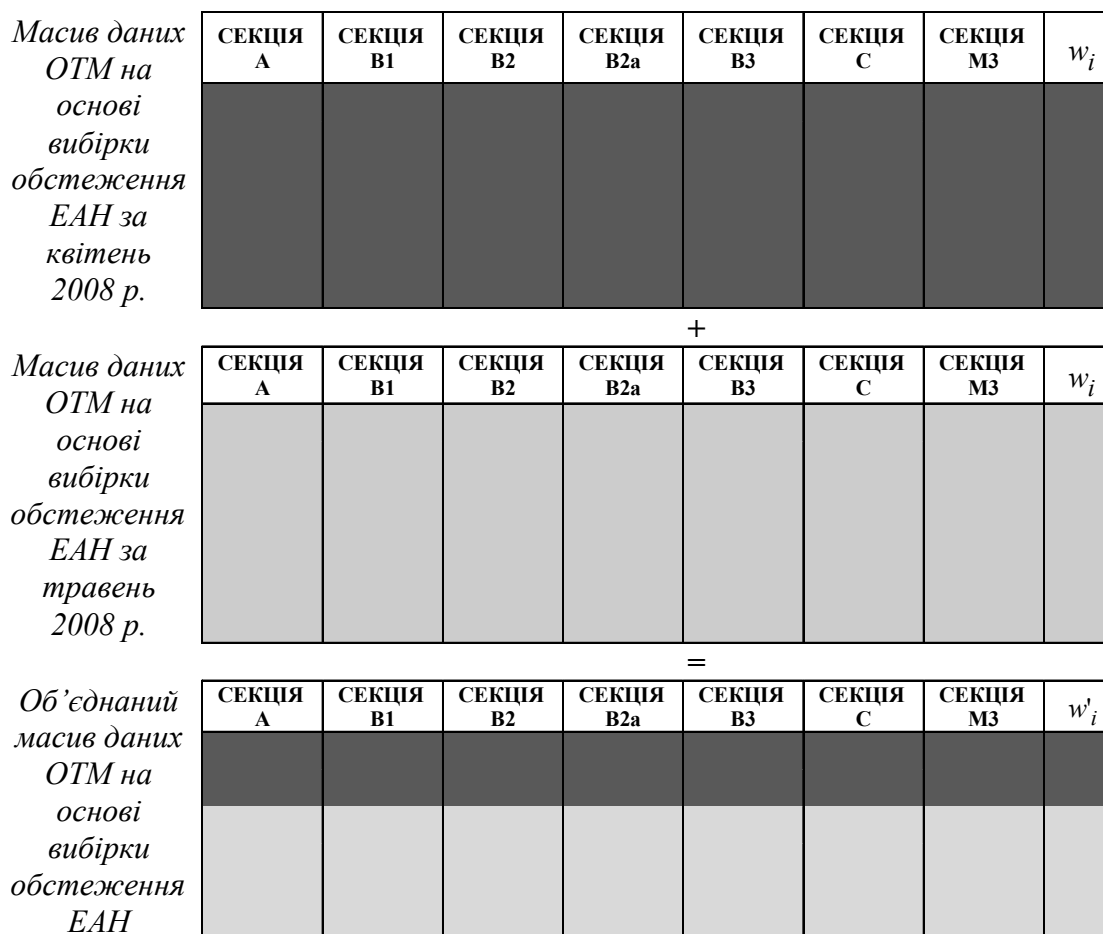

Рис. 1.3. Схема об'єднання масивів даних ОТМ, отриманих при опитуванні членів домогосподарств, що відібрані для проведення обстеження ЕАН по сільській місцевості у квітні та травні 2008 року

Згідно з програмою запитальників: Анкета модульного вибіркового обстеження населення з питань трудової міграції та Додаток: Модульне вибіркоче обстеження населення з питань трудової міграції, що розроблені для обстеження УЖД, респонденти з домогосподарств зазначеного обстеження надають відповіді на запитання, які відповідають змісту секцій В3, С та М3 із запитальників обстеження ЕАН.

Відповідно, інформація стосовно запитань секцій А, В1, В2, В2а наявна лише для респондентів, відібраних на основі вибірки обстеження ЕАН.

Після приєднання даних, отриманих за вибіркою домогосподарств обстеження ЕАН за квітень і травень по сільській місцевості, статистичні ваги, що були обчислені для кожного масиву окремо на основі співвідношення (1.4), коригуються з урахуванням необхідності забезпечення репрезентативності об'єднаних даних та максимальної надійності оцінювання показників. Для сільської місцевості кожного регіону j розраховуються коефіцієнти ϕ_j , оцінки яких визначаються з умов мінімізації загальної похибки оцінювання показників за об'єднаним масивом даних як відносна частка вибірки по регіону за певний місяць у загальному обсязі вибірки за обидва місяці. При цьому враховується, що дизайн вибірок для обох місяців є подібним.

Коефіцієнти коригування статистичних ваг k_{4i} обчислюються для кожного регіону j і є однаковими для всіх осіб, обстежених у межах цього регіону в певному місяці.

$$k_{4i} = \begin{cases} \hat{\phi}_{ji} & \text{для } i\text{-ї особи, яка була обстежена у } j\text{-му регіоні у квітні 2008 року;} \\ (1 - \hat{\phi}_{ji}) & \text{для } i\text{-ї особи, яка була обстежена у } j\text{-му регіоні у травні 2008 року.} \end{cases} \quad (1.5)$$

Статистичні ваги осіб по сільській місцевості кожного регіону, визначені за формулою (1.4), коригуються за таким співвідношенням:

$$w'_i = w_i \cdot k_{4i}. \quad (1.6)$$

Процедура коригування статистичних ваг після об'єднання масивів даних, отриманих за вибірками обстежень ЕАН та УЖД, є аналогічною. При цьому коригуються ваги осіб, обстежених як у сільській місцевості, так і в міських поселеннях. Враховується, що обидві вибірки репрезентативні, а їх дизайн – подібний. На основі співвідношення обсягів вибірки по кожній страті для кожного з масивів, що об'єднуються, визначається коефіцієнт коригування k_{5i} , який використовується для коригування статистичних ваг осіб:

$$w''_i = w'_i \cdot k_{5i}. \quad (1.7)$$

<i>Об'єднаний масив даних ОТМ на основі вибірки обстеження ЕАН</i>	СЕКЦІЯ А	СЕКЦІЯ В1	СЕКЦІЯ В2	СЕКЦІЯ В2а	СЕКЦІЯ В3	СЕКЦІЯ С	СЕКЦІЯ М3	w'_i
+								
<i>Масив даних ОТМ на основі вибірки обстеження УЖД</i>	СЕКЦІЯ А	СЕКЦІЯ В1	СЕКЦІЯ В2	СЕКЦІЯ В2а	СЕКЦІЯ В3	СЕКЦІЯ С	СЕКЦІЯ М3	w_i
=								
<i>Результуючий масив даних ОТМ</i>	СЕКЦІЯ А	СЕКЦІЯ В1	СЕКЦІЯ В2	СЕКЦІЯ В2а	СЕКЦІЯ В3	СЕКЦІЯ С	СЕКЦІЯ М3	w''_i

Рис. 1.4. Схема об'єднання масивів даних ОТМ, отриманих за вибірками обстежень ЕАН та УЖД

Завершальним етапом розрахунку системи ваг об'єданого масиву даних ОТМ є реалізація процедури узгодження результатів обстеження з даними демографічної статистики щодо статево-вікової структури населення.

При оцінюванні показників за об'єднаним масивом даних ОТМ необхідно врахувати, що хоча система статистичних ваг дозволяє обчислювати сумарні значення показників, наприклад загальну чисельність мігрантів, це припустимо робити лише по тих секціях анкет, за якими опитувались як респонденти з домогосподарств, відібраних для обстеження ЕАН, так і респонденти з домогосподарств, відібраних для обстеження УЖД. По інших секціях можна оцінювати лише пропорції, відносні та середні значення показників, попередньо відокремивши частину масиву даних, що відповідає вибірці обстеження ЕАН. При цьому оцінювання будь-яких показників по будь-якій частині масиву здійснюється лише з використанням системи статистичних ваг.

Оцінки похибок вибірки. Для визначення рівня надійності оцінювання показників на основі даних ОТМ застосовуються характеристики похибки вибірки. Ця похибка визначає межі довірчих інтервалів можливих значень показників за даними обстеження трудової міграції за умови репрезентативності вибірки та відсутності зміщень. Оцінки показників, для яких величини похибок вибірки є значними, недоцільно використовувати при аналізі результатів обстеження.

Похибка вибірки розраховується як стандартна похибка SE за формулою:

$$SE = \sqrt{deff \frac{\sigma^2}{n}}, \quad (1.8)$$

де σ^2 – дисперсія, що характеризує варіацію значень показника по одиницях вибірки;

n – обсяг вибірки;

$deff$ – параметр, що відображає вплив дизайну вибірки на величину дисперсії ознак (дизайн-ефект).

Надійність показників, розрахованих за результатами ОТМ, характеризують коефіцієнт варіації CV та гранична похибка вибірки LSE .

Коефіцієнт варіації CV для оцінки показника $\hat{\theta}$ розраховується за формулою:

$$CV(\hat{\theta}) = \frac{SE(\hat{\theta})}{\hat{\theta}} \cdot 100\%. \quad (1.9)$$

Величина $CV(\hat{\theta})$ часто використовується як показник придатності даних для аналізу. Наприклад, за умови, що $CV(\hat{\theta}) \leq 8\%$, оцінку показника за результатами ОТМ можна вважати цілком надійною; якщо $8\% < CV(\hat{\theta}) \leq 15\%$ – оцінка є придатною для кількісного аналізу, але її надійність недостатньо висока; якщо $15\% < CV(\hat{\theta}) \leq 25\%$ – оцінка придатна лише для якісного аналізу і її слід використовувати обережно.

Величина граничної похибки вибірки LSE визначає межі довірчого інтервалу для оцінки показника та розраховується за формулою:

$$LSE(\hat{\theta}) = t \cdot SE(\hat{\theta}), \quad (1.10)$$

де t – довірче число, що визначає співвідношення граничної та стандартної похибки при заданій довірчій ймовірності p (p – ймовірність того, що похибка вибірки для оцінки показника не перевищить величину $LSE(\hat{\theta})$).

Гранична похибка вибірки використовується для побудови довірчих меж оцінок (меж довірчих інтервалів).

Наведені у звіті характеристики надійності даних розраховані для довірчої ймовірності $p = 0,95$ ($t = 1,96$).

Враховуючи складний дизайн вибірки ОТМ, для визначення стандартних похибок та величини дизайн-ефектів для оцінок показників доцільно використовувати спеціалізовані розрахункові методи. Наведені у дод. А характеристики надійності визначені на основі реплікаційного методу збалансованих повторних дублювань (balanced repeated replications – BRR), який реалізовано у стандартному пакеті програм WesVarPC. Цей метод є досить складною розрахунковою процедурою. Вона передбачає, що повна вибірка ОТМ складається з H страт, у кожній з яких міститься два кластери обстежених одиниць. Кожна реплікація (“напіввибірка”) будується шляхом випадкового відбору та видалення по одному кластеру з кожної страти і подвоєння статистичних ваг одиниць кластерів, що залишилися. Таким чином формується $2H-1$ реплікацій, по кожній з яких незалежно оцінюються цільові показники.

Оцінка дисперсії ознаки $\hat{\theta}$ здійснюється за формулою:

$$\text{var}(\hat{\theta})_M = \frac{1}{M} \cdot \sum_{m=1}^M \left(\tilde{\theta}_m - \tilde{\theta} \right)^2, \quad (1.11)$$

де $\tilde{\theta}_m$ – оцінка показника θ по реплікації m ;

$\tilde{\theta}$ – оцінка показника θ по всій вибірці;

m – поточний номер реплікації, $m=1, 2, \dots, M$.

Як видно з даних, представлених у дод. А, надійність оцінювання показників щодо кількості трудових мігрантів за основними розрізами (місто – село, чоловіки – жінки) на національному рівні є достатньо високою. Величина коефіцієнтів варіації тут не перевищує 7% як для трудових мігрантів, які працювали за кордоном з початку 2005 року до 1 червня 2008 року, так і для тих, хто працював з початку 2007 року до 1 червня 2008 року. Достатньо надійними є також дані щодо кількості мігрантів за п’яти-десятирічними віковими групами.

Вибіркова сукупність для ОТМ стратифікована за адміністративними регіонами (Автономна Республіка Крим, 24 області, міста Київ та Севастополь). Разом з тим, враховуючи відносно незначний обсяг вибірки ОТМ для надійного вимірювання показників за сукупністю трудових мігрантів за окремими адміністративними регіонами, при аналізі результатів обстеження регіони було згруповано у п’ять основних територіальних зон: Північ, Центр, Південь, Схід, Захід. Однак, як впливає з отриманих результатів, для кількісного аналізу можуть використовуватись лише дані щодо загальної кількості трудових мігрантів для зон “Захід” та “Схід”, де вона є найбільшою. Для інших територіальних зон оцінки цих показників доцільно застосувати лише для якісного аналізу.

Отже, за досягнутого рівня надійності результатів ОТМ доцільно здійснювати кількісний аналіз на національному рівні за розрізами “стать”, “міські поселення” та “сільська місцевість”, за окремими віковими групами та територіальними зонами “Захід” і “Схід”.

Загальна характеристика результатів вибірки. Обстеження трудової міграції було проведено в усіх регіонах країни з 26 травня до 15 червня 2008 року.

Із відібраних для обстеження 25,4 тис. домогосподарств опитано 22,1 тис., що мали у своєму складі 48,1 тис. осіб працездатного віку. Загальний рівень участі в обстеженні таких домогосподарств склав 86,9% (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Результати опитування домогосподарств та респондентів
з питань трудової міграції**

	Всього	Місто	Село	У тому числі на основі вибірки:					
				обстеження ЕАН			обстеження УЖД		
				всього	місто	село	всього	місто	село
Кількість відібраних домогосподарств, всього, одиниць	25 435	9 867	15 568	19 472	5 915	13 557	5 963	3 952	2 011
Кількість опитаних домогосподарств, всього, одиниць	22 099	8 419	13 680	16 347	4 626	11 721	5 752	3 793	1 959
Рівень участі домогосподарств у обстеженні, % до кількості відібраних домогосподарств	86,9	85,3	87,9	84,0	78,2	86,5	96,5	96,0	97,4
Кількість опитаних осіб працездатного віку, всього	48 054	17 564	30 490	35 526	9 568	25 958	12 528	7 996	4 532
з них надали будь-яку позитивну інформацію за програмою обстеження, осіб	3 084	1 380	1 704	2 188	734	1 454	896	646	250
з них трудові мігранти, осіб	1 381	351	1 030	1 113	210	903	268	141	127
Із загальної кількості опитаних домогосподарств надали будь-яку позитивну відповідь за програмою обстеження, всього, одиниць	2 459	1 094	1 365	1 695	544	1 151	764	550	214
з них домогосподарства, у складі яких були трудові мігранти, одиниць	1 138	307	831	899	177	722	239	130	109

ГЛАВА 2

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОБСТЕЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

2.1. Оцінка масштабів трудових міграцій

Першочерговим завданням обстеження трудових міграцій є визначення їх масштабів. Існуючі в Україні джерела адміністративних даних та регулярні обстеження, на жаль, не надають достовірних відомостей про цей процес. Так, форма статистичного обліку № 1-ТМ “Звіт про чисельність громадян України, які тимчасово працюють за кордоном” (дані збираються Державним центром зайнятості населення) фіксує лише тих українських трудових мігрантів, які були працевлаштовані за допомогою офіційних посередницьких структур; таких заробітчан у 2005–2008 рр. нараховувалось 56,5–80,4 тис. осіб відповідно.

Дані Держприкордонслужби щодо перетинів державного кордону є непридатними, оскільки, по-перше, відображають не кількість осіб, а кількість перетинів кордону, тобто одна й та сама особа може бути зафіксована декілька разів, по-друге, не дають можливості виділити трудових мігрантів із загальної маси переїжджаючих, оскільки реальні цілі осіб часто відрізняються від декларованих. Інформація консульських служб Міністерства закордонних справ України (далі – МЗС) про кількість громадян України, які перебувають та (чи або) яких взято на консульський облік, стосується не стільки трудових мігрантів, скільки осіб, які постійно мешкають за кордоном, зберігаючи українське громадянство.

Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС), поряд з іншими даними, фіксує інформацію про кількість громадян України, яким видано дозвіл для виїзду на постійне місце проживання за кордон.

Джерелом статистичних даних щодо міграції населення є адміністративні дані територіальних підрозділів (органів) служби громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС. Зокрема, на підставі зазначеної інформації отримуються дані щодо кількості громадян України, які виїхали за кордон на постійне місце проживання.

Наразі, як свідчать наявні дані за 2005–2007 рр., кількість громадян України, яким видано дозвіл для виїзду, та тих, які вже виїхали на постійне місце проживання, скорочується (див. дод. Г).

Питання щодо кількості осіб, які постійно проживають у сільській місцевості України, але працювали тимчасово, сезонно або постійно на території інших країн, включені до регулярних державних спостережень, зокрема до форми статистичного

обліку № 6-сільрада “Окремі показники розвитку сільських, селищних, міських рад у галузі сільського господарства” та форми статистичного обліку сільських поселень № 1-село, що розробляється раз на п’ять років (востаннє – в кінці 2005 р.). Однак якість відповідної інформації залишає бажати кращого: існує очевидний недооблік трудових мігрантів, пов’язаний з тим, що збирання інформації про трудові міграції не належить до основних завдань зазначених обстежень. Неповними (щодо трудових міграцій) і до того ж застарілими є дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р. Тривалий час відсутність надійної статистичної інформації породжувала різного роду спекуляції: без будь-якого наукового обґрунтування називалися цифри у 5 млн., 7 млн. і навіть більші обсяги українського заробітчанства.

Обстеження трудової міграції 2008 р. стало першим повномасштабним спостереженням, спрямованим на визначення масштабів трудової міграції та соціально-демографічних характеристик її учасників. Згідно з даними обстеження, з початку 2005 р. до 1 червня 2008 р. за кордоном працювали 1,5 млн. мешканців України, з яких майже 1,3 млн. перебували за межами України з метою трудової діяльності з початку 2007 р. до 1 червня 2008 р. Особи, які брали участь у трудових міграціях протягом останніх 3,5 років, становлять близько 5,1% населення України працездатного віку, а за останні 1,5 року – 4,4%.

Паралельно з обстеженням трудової міграції для контролю надійності отриманих даних проводилось опитування респондентів щодо власної оцінки обсягів трудової міграції в їхніх населених пунктах, а також опитування голів сільських рад щодо оцінки обсягів трудової міграції в селах, які входять до відповідних сільських (селищних) рад. Перше з зазначених опитувань при поширенні даних на генеральну сукупність дає оцінку у 1,1 млн. осіб, або 3,9% населення працездатного віку. Згідно з оцінками голів сільрад, у сільській місцевості налічується 540 тис. трудових мігрантів, які становлять 6,4% сільського населення працездатного віку (за даними обстеження трудової міграції, рівень участі сільського населення працездатного віку у трудових міграціях становив 6,9%).

Крім зазначеного обстеження і проведених паралельно з ним спостережень, як інформаційні джерела про масштаби зовнішньої трудової міграції можуть бути використані:

- Г медико-демографічне обстеження населення України 2007 р.;
- Г дослідження трудової міграції населення Тернопільської області 2006 р., здійснене Тернопільським обласним центром зайнятості населення;
- Г опитування населення, регулярно здійснюване Інститутом соціології НАН України у рамках дослідження “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін”;
- Г дані країн-реципієнтів української робочої сили та міжнародних організацій (зокрема, Євростату) щодо українських громадян, які працюють за кордоном на основі дозволів про працевлаштування в іноземних країнах.

У ході медико-демографічного обстеження населення України, проведеного у другій половині 2007 р., фіксувалася, зокрема, інформація про наявність у домогосподарстві осіб, які працювали за кордоном на момент спостереження або у будь-який час за останні три роки. Частка домогосподарств, які мали хоча б одного

трудового мігранта, за даними обстеження становила 5,6%² (за даними обстеження трудової міграції – 5,1%). За умови, що усі працюючі за кордоном мають вік 15–64 роки, рівень участі представників цієї вікової групи у трудових міграціях становив 4,5%, а якщо усі трудові мігранти мають вік 18–44 роки, то рівень участі цієї вікової групи досягав 8,7%³. Тобто масштаби трудової міграції за даними медико-демографічного обстеження населення України 2007 р. і обстеження трудової міграції 2008 р. майже збігаються.

Згідно з даними обліку трудових мігрантів сільської місцевості Тернопільської області, здійсненого Тернопільським обласним центром зайнятості, станом на 1 жовтня 2006 р. у селах регіону нараховувалося 26,2 тис. працюючих за кордоном⁴. У ході цього дослідження були оцінені також обсяги трудової міграції міського населення, однак ці оцінки є менш надійними: якщо інформацію про кількість сільських мігрантів надавали відповідальні працівники сільрад, то обсяги міграцій городян оцінювалися на підставі опитування школярів щодо міграцій їхніх батьків з подальшою дооцінкою обсягів міграцій міського населення, яке не має дітей шкільного віку.

За даними обстеження трудової міграції 2008 р., у селах Тернопільщини нараховується 50,4 тис. трудових мігрантів. Перевищення цих даних над оцінками Тернопільського обласного центру зайнятості пояснюється тим, що обстеження трудової міграції фіксувало усіх, хто брав участь у трудових міграціях протягом останніх 3,5 років, а дослідження, проведене на Тернопільщині, – тих, хто знаходився за кордоном на момент спостереження. Результати обстеження 2008 р. зокрема показують, що загалом по Україні частка працюючих за кордоном на момент обстеження становила 57,5% від загальної кількості трудових мігрантів. Якщо припустити, що у селах Тернопільщини на 1 жовтня 2006 р. відповідне співвідношення було таким самим, то в разі збирання інформації про учасників трудових міграцій за останні 3,5 роки дослідники обласного центру зайнятості отримали б величину 45,5 тис. трудових мігрантів, що лише на 10% відрізняється від даних обстеження 2008 р.

Відповідно до результатів соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України, на роботу за кордон хоча б раз виїздили близько 10% дорослого населення України⁵. Тобто соціологічний моніторинг дає більші масштаби трудової міграції, ніж вищезгадувані обстеження; однак слід мати на увазі, що, по-перше, відповідні дані включають осіб, які здійснювали поїздки за кордон ще до 2005 р., по-друге, вказані обсяги включають не лише власне трудову міграцію, але й човникову торгівлю, яка була досить поширеною в Україні у 1990-ті роки. Слід відмітити, що дані соціологічного моніторингу та обстеження трудової міграції дають

² Медико-демографічне обстеження населення України, 2007 / Український центр соціальних реформ ; Державний комітет статистики України ; Міністерство охорони здоров'я України ; United States Agency for International Development ; Macro International Inc. 2008. — К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2008. — 268 с. — (с. 227).

³ Там же, с. 228–229.

⁴ Трудова міграція населення Тернопільської області: кількісний та географічний аспекти. — Тернопіль : Збруч, 2007. — 60 с. — (с. 20).

⁵ Головаха Є. Українське суспільство 1992–2008: Соціологічний моніторинг / Головаха Є., Паніна Н. — К., 2008. — 85 с. — (с. 63).

подібні структурні характеристики мігрантів: в обох дослідженнях фіксується перевага чоловіків серед заробітчан і більш висока інтенсивність процесу у західних регіонах країни.

Корисним джерелом інформації, за допомогою якого можна було б контролювати точність оцінок вибірових обстежень, теоретично є дані міжнародних організацій (Статкомітет СНД, Євростат, МОП, МОМ тощо) та відповідних органів країн призначення щодо чисельності працевлаштованих громадян України на основі офіційно наданих дозволів та контрактів на роботу. Однак, по-перше, ці дані надходять до українських дослідників нерегулярно, зазвичай неофіційними каналами, по-друге, вказані цифри включають не лише трудових мігрантів, але й громадян України, які проживають за кордоном постійно (особливо це стосується Німеччини), по-третє, в ході вибірових обстежень респонденти не завжди можуть точно визначити свій статус у країні перебування відповідно до місцевого законодавства.

На жаль, результати обстеження трудової міграції не дають можливості оцінити динаміку явища. Однак за припущенням, що протягом останніх 3,5 років на зовнішній ринок праці майже не виходили нові учасники, слід констатувати, що у 2007–2008 рр. порівняно з попереднім дворічним періодом контингент трудових мігрантів зменшився майже на 15%. Приймаючи такими самими темпи зменшення чисельності мігрантів для періоду до 2005 р., отримуємо, що кількість заробітчан у 2000–2001 рр. становила близько 2 млн. осіб, що відповідає оцінкам МЗС та Тернопільського обласного центру зайнятості населення для цього періоду⁶.

Отже, інформаційні джерела, які надають відомості про той самий (або зіставний) контингент учасників трудових міграцій, фіксують дані про кількість трудових мігрантів того порядку, що й обстеження 2008 р. Більші обсяги трудової міграції надають ті інформаційні джерела, що охоплюють ширший контингент осіб з досвідом трудової міграції. Інформацію щодо перебування громадян України за кордоном за даними міністерств, органів центральної виконавчої влади України та міжнародних організацій наведено у дод. Г.

2.2. Соціально-демографічні характеристики та географічна спрямованість зовнішніх трудових мігрантів

Згідно з результатами обстеження трудової міграції, кількість громадян, які впродовж останніх трьох з половиною років (з початку 2005 року до 1 червня 2008 року) хоча б один раз виїздили за кордон з метою працевлаштування, склала майже 1,5 млн. або 5,1% населення працездатного віку, що проживали у 1,2 млн. домогосподарств (табл. 2.1).

Серед зазначених домогосподарств більшість мали одного мігранта (83,7%). Також доволі поширене явище “сімейної” трудової міграції – у 16,3% домогоспо-

⁶ Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном : Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини — К., 2003. — 189 с. Трудова міграція населення Тернопільської області: кількісний та географічний аспекти. — Тернопіль: Лідер, 2002. — 52 с.

дарств, де були виявлені трудові мігранти, на заробітки виїздили двоє і більше членів домогосподарств. Частіше такі домогосподарства зустрічаються у сільській місцевості (20,8% загальної кількості сільських домогосподарств з мігрантами проти 11,9% у містах). Це пов'язано як з більшим середнім розміром домогосподарств у сільській місцевості, так і з гіршим станом там ринку праці.

Таблиця 2.1

**Домогосподарства за кількістю трудових мігрантів
і типом місцевості, 2005–2008 рр.**

	Всього	Міські поселення	Сільська місцевість
Домогосподарства, в яких проживали трудові мігранти, всього, тис.	1 238,4	628,1	610,3
у тому числі за кількістю трудових мігрантів, %			
1 мігрант	83,7	88,1	79,2
2 мігранти	14,2	10,7	17,8
3 мігранти і більше	2,1	1,2	3,0

Із загальної кількості домогосподарств, що мали трудових мігрантів, майже у кожному другому проживали діти. Здебільшого це були домогосподарства з одним мігрантом (84,3%) та 14,1% – з двома мігрантами.

Шлюбний стан. Трудові міграції значно більше поширені серед чоловіків – вони складають дві третини загальної кількості трудових мігрантів. Частка трудових мігрантів у загальній кількості чоловіків працездатного віку становить 6,7%, тоді як у жінок відповідне співвідношення майже вдвічі нижче – 3,5%.

Міські мешканці становили більше половини трудових мігрантів (54,4%). Однак рівень участі сільського населення у трудових міграціях удвічі вищий щодо міського: до них залучено 8,0% сільського населення працездатного віку проти 4,0% міських мешканців. Це спричинено тим, що сільське населення є більш сильно вмотивованим щодо пошуку роботи за кордоном, оскільки у нього значно менше можливостей працевлаштуватися за місцем проживання.

Більшість трудових мігрантів (58,2% загальної їх кількості) одружені, тобто полишали сім'ї під час виїзду на заробітки (табл. 2.2). Мігранти-чоловіки зазвичай були одружені (61,6%), або ніколи не перебували у шлюбі (29,7%). Водночас серед жінок-мігрантів одружені складали лише трохи більше половини (51,3%), при цьому 22,2% – розлучені, також спостерігалася значно більша, ніж серед чоловіків, частка удових жінок (3,9% проти 0,9%). Це пояснюється як тим, що розлучені та удові жінки вільніші у виборі місця роботи, так і необхідністю для них шукати шляхи підвищення своїх доходів.

Відмінності у розподілі сільських і міських трудових мігрантів за шлюбним станом значною мірою пов'язані з існуючими особливостями шлюбно-сімейної ситуації залежно від місця проживання. Так, у сільській місцевості більше збереглися традиційні погляди на сім'ю і шлюб, тому серед сільського населення (у тому числі трудових мігрантів) спостерігається значно менша частка розлучених.

Таблиця 2.2

**Трудові мігранти за шлюбним станом, статтю
та місцем проживання до виїзду за кордон, 2005–2008 рр.**

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	484,8	991,3	803,2	672,9
у тому числі за шлюбним станом, %					
одружені	58,2	51,3	61,6	57,5	59,1
ніколи не перебували у шлюбі	27,3	22,6	29,7	23,9	31,4
розлучені	12,6	22,2	7,8	17,4	6,8
удові	1,9	3,9	0,9	1,2	2,7
Кількість трудових мігрантів, % до населення працездатного віку	5,1	3,5	6,7	4,0	8,0

Переважає більшість трудових мігрантів (73,9% загальної кількості) упевнені, що їх перебування за кордоном не вплинуло на сімейні стосунки. Водночас 10,3% з них вважали, що це вплинуло на стосунки з подружжям, 3,9% – на стосунки з дітьми, 4,0% – на стосунки з іншими родичами.

Вікові групи. Розподіл мігрантів за віковими групами від 25 до 49 років є доволі рівномірним (табл. 2.3).

Слід також відзначити, що серед чоловіків – трудових мігрантів істотно вища частка молоді до 30 років. Гендерні відмінності у віковій структурі трудових мігрантів пов'язані з тим, що міграційна активність молодих жінок стримується народженням та вихованням дітей, а також свідчать про кращі можливості працевлаштування за кордоном для жінок старшого віку.

Таблиця 2.3

**Трудові мігранти за віковими групами, статтю
та місцем проживання до виїзду за кордон, 2005–2008 рр.**

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	484,8	991,3	803,2	672,9
у тому числі за віковими групами, % до підсумку					
15–24 роки	15,3	12,0	16,8	13,9	16,8
25–29 років	14,2	12,3	15,1	13,0	15,6
30–34 роки	15,7	16,6	15,2	16,2	15,1
35–39 років	14,6	14,2	14,9	15,3	13,9
40–49 років	29,3	30,2	28,9	29,8	28,7
50–59 років	10,9	14,7	9,1	11,8	9,9

За країнами перебування віковий розподіл трудових мігрантів теж має істотні відмінності. Молодь 15–24 років дуже мало представлена серед трудових мігрантів, які працюють в Іспанії та Італії, – відповідно, лише 4,8% та 6,7% загальної кількості українських мігрантів у цих країнах, тоді як в інших країнах – від 11,9 до 16,1%. Молодь віком 25–34 роки становила найбільшу частку серед трудових мігрантів у Чеській Республіці та Російській Федерації (відповідно, 36,1% та 34,9% загальної кількості українських мігрантів у цих країнах).

Особи віком 35–49 років становили близько половини або більшість трудових мігрантів в Іспанії (69,6%), Португалії (59,3%), Угорщині (53,2%), Італії (49,8%). Найменша їх частка – у Чеській Республіці та Російській Федерації (відповідно, 42,5% і 40,3%). Особи передпенсійного віку найбільше представлені серед трудових мігрантів, які працювали в Італії (20,7%) та Польщі (13,9%), найменше – в Португалії (5,9%).

Найвищий середній вік трудових мігрантів в Італії та Іспанії (40 років), в інших країнах він становить 35–38 років (рис. 2.1).

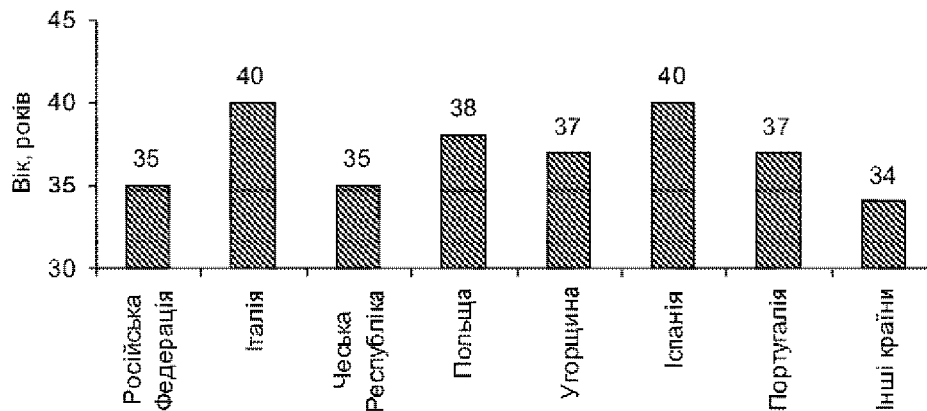

Рис. 2.1. Середній вік трудових мігрантів у країнах перебування, 2005–2008 рр.

Слід зазначити, що серед трудових мігрантів найбільша частка молоді віком 15–24 роки спостерігалася серед тих, які походили з центральних (27,2%) та південних (25,2%) регіонів, а осіб віком 40–49 років – із західних (32,7%) та східних (27,9%) регіонів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Трудові мігранти за віковими групами та територіальними зонами, 2005–2008 рр.

	Всього	Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	84,4	136,5	130,9	276,9	847,4
у тому числі за віковими групами, %						
15–24 роки	15,3	18,2	27,2	25,2	12,2	12,4
25–29 років	14,2	3,7	17,4	19,2	17,2	13,0
30–34 роки	15,7	30,7	13,3	19,3	17,0	13,6
35–39 років	14,6	10,1	8,2	10,4	16,1	16,4
40–49 років	29,3	21,1	23,2	22,2	27,9	32,7
50–59 років	10,9	16,2	10,7	3,7	9,6	11,9

Освіта. Освітній рівень трудових мігрантів значно нижчий, ніж усього зайнятого населення (рис. 2.2). Більшість трудових мігрантів (59,0%) мали повну загальну середню освіту, ще 9,8% – базову загальну середню або початкову загальну освіту. Частка осіб з повною вищою освітою серед них становила лише 13,9%, тоді як серед усього зайнятого населення – 23,2%. Це свідчить про те, що особам з високим освітнім рівнем легше знайти підходящу роботу на вітчизняному ринку праці.

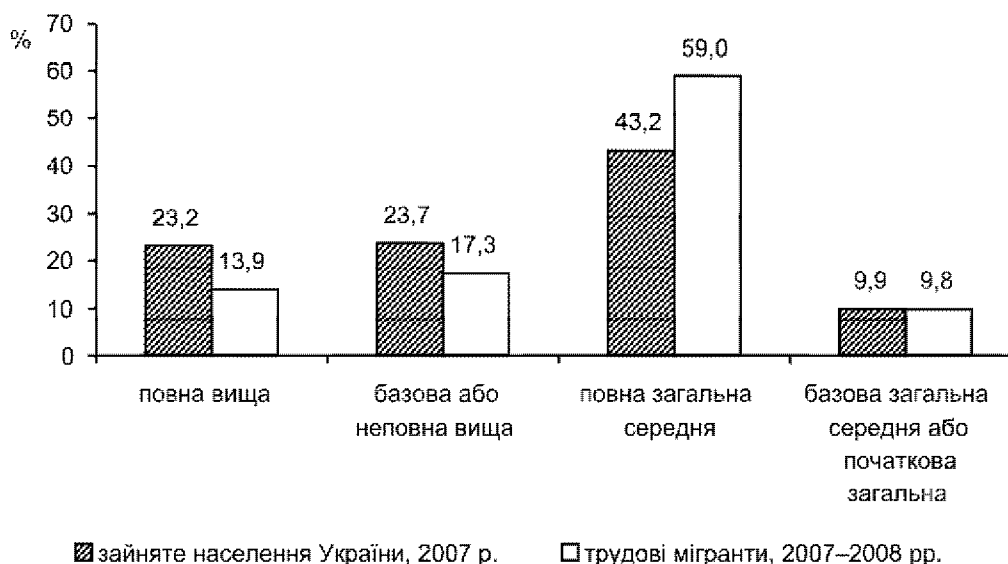

Рис. 2.2. Зайняте населення України та трудові мігранти за рівнем освіти

Відмінності в освітньому рівні трудових мігрантів за гендерною чи поселенською ознаками в цілому відповідають загальній картині, що спостерігається стосовно всього населення працездатного віку: жінки й міські мешканці мають набагато вищий освітній рівень (табл. 2.5). Однак у трудових мігрантів різниця за часткою осіб з вищою (повною, базовою або неповною) освітою між жінками і чоловіками значно більша, ніж щодо всього зайнятого населення, тимчасом як між міським та

Таблиця 2.5

Трудові мігранти за рівнем освіти, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон, 2005–2008 рр.

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	484,8	991,3	803,2	672,9
у тому числі за рівнем освіти, %					
повна вища	13,9	19,7	11,0	19,9	6,7
базова або неповна вища	17,3	19,1	16,5	21,1	12,8
повна загальна середня	59,0	52,1	62,4	52,5	66,7
базова загальна середня або початкова загальна	9,8	9,1	10,1	6,5	13,8

сільським населенням – менша. Тобто жінки й сільські мешканці з вищою освітою частіше вдаються до трудових міграцій, ніж чоловіки та міські мешканці з відповідним освітнім рівнем.

Найбільша частка трудових мігрантів з повною вищою освітою спостерігалася в Іспанії (19,8% загальної кількості українських мігрантів у цій країні); 25,2% осіб мали базову або неповну вищу освіту (табл. 2.6). При цьому частка трудових мігрантів з базовою загальною середньою або початковою загальною освітою у цій країні складала 7,0%.

Порівняно високою є частка трудових мігрантів з повною вищою освітою у Російській Федерації (12,8%) Водночас тут і найвища питома вага осіб з низьким освітнім рівнем – 12,0% трудових мігрантів мали базову загальну середню або початкову загальну освіту.

Певна поляризація трудових мігрантів за освітнім рівнем спостерігалася також в Угорщині. Тут найбільша частка осіб з базовою або неповною вищою освітою (39,1%) і поряд з тим – одне з найвищих значень частки осіб з базовою або початковою загальною середньою освітою.

Найнижчий освітній рівень мали трудові мігранти, які працювали у Чеській Республіці та Португалії, де повну загальну освіту мали 77,0% та 70,3% усіх трудових мігрантів відповідно, а частка осіб з вищою освітою (включаючи базову або неповну вищу) складала 15,3% та 22,5% відповідно.

Таблиця 2.6

Трудові мігранти за країнами перебування та рівнем освіти, 2005–2008 рр.

	Всього, тис. осіб	у тому числі за рівнем освіти, %			
		повна вища	базова або неповна вища	повна загальна середня	базова загальна середня або початкова загальна
Кількість трудових мігрантів, всього	1 476,1	13,9	17,3	59,0	9,8
у тому числі за країнами перебування					
Російська Федерація	710,3	12,8	16,7	58,5	12,0
Італія	198,3	18,5	19,2	56,5	5,8
Чеська Республіка	175,1	7,3	8,0	77,0	7,7
Польща	118,1	5,8	22,1	63,3	8,8
Угорщина	47,0	7,9	39,1	41,9	11,1
Іспанія	40,0	19,8	25,2	48,0	7,0
Португалія	39,0	6,9	15,6	70,3	7,2
Інші країни	148,3	29,0	16,6	45,3	9,1

Серед трудових мігрантів, які походили з північних та центральних регіонів, майже кожен четвертий мав повну вищу освіту (23,1% та 22,9% відповідно), а зі східних – кожен п'ятий (21,5%). Дві третини трудових мігрантів із західних регіонів

мали повну загальну середню освіту та майже стільки спостерігалось серед представників південних регіонів (61,5%).

Географічна спрямованість. Потоки трудових міграцій мають доволі чітку географічну спрямованість – переважно вони здійснюються до найближчих країн або більш віддалених країн, але з привабливішими умовами (табл. 2.7).

Серед трудових мігрантів близько половини (48,1%) працювали у Російській Федерації та майже стільки ж – у країнах Європейського Союзу, переважно в Італії (13,4%), Чеській Республіці (11,9%), Польщі (8,0%), Угорщині (3,2%), Іспанії (2,7%) та Португалії (2,6%).

Переважна більшість (57,0%) трудових мігрантів – чоловіків виїздили на заробітки до Російської Федерації, ще 12,5% – до Чеської Республіки. Трудові міграції жінок більш різнонаправлені: 30,0% працювали в Російській Федерації, 25,1% – в Італії, майже по 11,0% – у Чеській Республіці та Польщі. Жінки становили переважну більшість українських трудових мігрантів в Італії, близько половини – в Польщі та Португалії.

Сільські мешканці порівняно з міськими частіше виїздили на роботу до Чеської Республіки та Польщі.

Таблиця 2.7

Трудові мігранти за країнами перебування, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон, 2005–2008 рр.

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	484,8	991,3	803,2	672,9
у тому числі за країнами перебування, %					
Російська Федерація	48,1	30,0	57,0	49,0	47,0
Італія	13,4	25,1	7,7	13,3	13,7
Чеська Республіка	11,9	10,5	12,5	8,4	16,0
Польща	8,0	10,6	6,7	6,6	9,6
Угорщина	3,2	2,7	3,4	2,8	3,6
Іспанія	2,7	3,8	2,2	3,5	1,8
Португалія	2,6	3,3	2,3	2,6	2,6
Інші країни	10,1	14,0	8,2	13,8	5,7

Спостерігаються істотні відмінності рівнів міграційної активності населення залежно від регіону проживання (табл. 2.8). Найактивнішу участь у зовнішніх трудових міграціях беруть мешканці західних регіонів (12,9% населення працездатного віку), найменше залучені до них жителі північних регіонів (1,7% населення працездатного віку).

Найширший географічний спектр трудових міграцій мешканців західних регіонів (Волинська, Рівненська, Хмельницька, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська, Львівська області) пояснюється їх межуванням з багатьма європейськими країнами. Загалом вихідці з західних регіонів становлять

переважну більшість трудових мігрантів – 57,4% їх загальної кількості. Поширеність трудових міграцій серед населення зазначених областей має глибокі історичні корені, оскільки ці регіони здавна характеризувалися як працenaдлишкові. Хоча майже третина (31,8%) трудових мігрантів із західних регіонів виїздили на роботу у Російську Федерацію, значна їх частина працювала в Італії (19,0%), Чеській Республіці (18,1%), Польщі (10,6%), Угорщині (5,5%).

Мешканці північних (Чернігівська, Сумська, Київська, Житомирська області та м. Київ), східних (Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька, Дніпропетровська області) та південних (Одеська, Миколаївська, Херсонська області, АР Крим, м. Севастополь) регіонів виїздили на заробітки здебільшого до Російської Федерації (відповідно, 54,1%, 84,1% та 65,7% загальної кількості мігрантів з цих територій) та Італії (16,6%, 4,6% та 4,9%).

З південних регіонів трудові міграції в незначних масштабах здійснювалися також у Чеську Республіку, Польщу, Португалію.

Жителі центральної частини України (Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська області) працювали переважно у Російській Федерації (56,0%), Чеській Республіці (9,7%), Польщі (8,5%), рідше – в Італії, Португалії та Іспанії (відповідно, 2,9%, 3,4% та 1,0% загальної кількості мігрантів з цих регіонів).

Таблиця 2.8

**Трудові мігранти за країнами перебування та територіальними зонами,
2005–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за територіальними зонами, %				
		Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, всього	1 476,1	5,7	9,2	8,9	18,8	57,4
у тому числі за країнами перебування						
Російська Федерація	710,3	6,4	10,8	12,1	32,8	37,9
Італія	198,3	7,0	2,0	3,2	6,5	81,3
Чеська Республіка	175,1	0,3	7,5	1,8	2,6	87,8
Польща	118,1	–	10,0	10,5	4,0	75,5
Угорщина	47,0	–	–	–	–	100,0
Іспанія	40,0	10,3	3,3	–	8,4	78,0
Португалія	39,0	–	11,8	2,6	–	85,6
Інші країни	148,3	13,6	17,0	14,6	12,5	42,3
Кількість трудових мігрантів, % до населення працездатного віку	5,1	1,7	4,1	3,0	2,9	12,9

Частота та тривалість трудових міграцій. Результати обстеження свідчать про циклічний та сезонний характер трудових міграцій. Упродовж останніх трьох з половиною років середня кількість виїздів, що припадає на одного трудового мігранта, складала 3,4 раза. При цьому за країнами призначення серед тих, хто здійснив один виїзд, переважали Російська Федерація та Італія (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Трудові мігранти за країнами перебування та кількістю виїздів,
2005–2008 рр.**

	Всього	у тому числі за кількістю виїздів			
		1 виїзд	2–5 виїздів	6–10 виїздів	понад 10 виїздів
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	524,0	701,1	228,9	22,1
у тому числі за країнами перебування, %					
Російська Федерація	48,1	39,9	49,5	67,0	78,5
Італія	13,4	20,6	10,5	0,3	–
Чеська Республіка	11,9	8,1	16,2	18,8	–
Польща	8,0	7,2	8,7	7,9	6,4
Угорщина	3,2	0,7	3,3	4,8	9,7
Іспанія	2,7	4,8	3,2	–	–
Португалія	2,6	4,2	2,3	0,6	–
Інші країни	10,1	14,5	6,3	0,6	5,4

Тривалість трудових міграцій за кордоном визначальною мірою залежить від близькості країни перебування, оскільки це пов'язано з витратами на дорогу (причому не лише коштів та часу – треба враховувати ще й психофізіологічні навантаження). На роботу до сусідніх країн (таких, як Угорщина, Польща) трудові мігранти виїжджали на доволі короткий термін (табл. 2.10), і такі поїздки здійснювалися значно частіше (двічі-тричі на рік). До зазначених країн на термін до трьох місяців виїжджало 78,9% та 73,1% трудових мігрантів відповідно. Водночас трудові міграції до Італії, Португалії та Іспанії мають більш тривалий характер – півроку і більше.

Таблиця 2.10

**Тривалість трудових міграцій за країнами перебування,
2005–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за тривалістю перебування (місяців), %				
		до 1	від 1 до 3	від 3 до 6	від 6 до 12	понад 12
Кількість трудових мігрантів, всього	1 476,1	10,4	37,2	17,6	18,6	16,2
у тому числі за країнами перебування						
Російська Федерація	710,3	10,8	46,5	17,6	17,0	8,1
Італія	198,3	1,6	10,0	7,9	41,3	39,2
Чеська Республіка	175,1	15,6	29,6	32,6	12,9	9,3
Польща	118,1	17,6	55,5	17,4	6,0	3,5
Угорщина	47,0	16,4	62,5	10,6	–	10,5
Іспанія	40,0	–	11,7	2,7	29,0	56,6
Португалія	39,0	3,1	5,8	3,3	39,0	48,8
Інші країни	148,3	10,9	29,9	19,8	10,4	29,0

2.3. Соціально-економічні характеристики зайнятості зовнішніх трудових мігрантів

Із загальної кількості трудових мігрантів (1,5 млн.) у період з початку 2007 року до 1 червня 2008 року за кордоном працювало майже 1,3 млн. осіб, або 4,4% загальної кількості населення України працездатного віку.

Переважає більшість трудових мігрантів намагалися легалізувати своє перебування і діяльність за кордоном відповідно до місцевого законодавства: 31,7% отримали дозвіл на проживання та на роботу, 3,4% – дозвіл на проживання, 39,3% мали тимчасову реєстрацію (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Трудові мігранти за правовим статусом у країнах перебування, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон, 2007–2008 рр.

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 264,3	424,0	840,3	681,5	582,8
у тому числі за правовим статусом, %					
дозвіл на проживання та на роботу	31,7	34,8	30,2	35,5	27,5
дозвіл на проживання	3,4	5,4	2,4	2,7	4,2
тимчасова реєстрація	39,3	32,0	43,0	36,8	42,1
без офіційного статусу	23,2	25,0	22,1	22,6	23,8
статус не визначено	2,4	2,8	2,3	2,4	2,4

Водночас 23,2% трудових мігрантів проживали і працювали за кордоном без офіційного статусу. Причому дещо більша частка нелегальних трудових мігрантів спостерігалася серед жінок і сільських мешканців, що свідчить про їхню більшу вразливість не лише на вітчизняному, а й на глобальному ринку праці.

Найповнішою мірою правовий статус трудових мігрантів було оформлено у Чеській Республіці, Португалії та Іспанії – більше половини трудових мігрантів з України, які працювали у цих країнах, одержали дозвіл на проживання та на роботу. В Італії відповідна частка становила 31,9%, в Угорщині, Польщі, Російській Федерації – близько 22%.

Найбільша частка осіб без офіційного статусу спостерігалася серед трудових мігрантів у Польщі (56,2% загальної кількості трудових мігрантів з України у цій країні) та Італії (36,2%), найнижча – в Іспанії (13,4%) та Чеській Республіці (14,8%), Португалії та Російській Федерації (близько 17%).

Зрозуміло, що чисельність трудових мігрантів та їхній правовий статус за країнами перебування великою мірою визначається відкритістю місцевої міграційної політики та сприятливістю (чи, навпаки, жорсткістю) національного міграційного і трудового законодавства. У зв'язку з цим істотно різняться також шляхи працевлаштування трудових мігрантів за країнами перебування (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Способи працевлаштування трудових мігрантів за країнами перебування,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі знайшли роботу, %			
		через приватні агентства з працевлаштування	безпосередньо через роботодавця	через друзів, родичів, знайомих	інше
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	9,6	22,2	73,8	6,4
у тому числі за країнами перебування					
Російська Федерація	597,9	2,9	21,7	80,5	6,9
Італія	186,7	18,1	17,0	73,4	7,3
Чеська Республіка	150,5	7,1	39,7	62,0	4,3
Польща	82,0	8,9	19,1	79,9	5,1
Угорщина	47,0	2,4	44,6	56,5	1,6
Іспанія	40,0	24,9	8,6	84,3	10,4
Португалія	36,2	5,9	14,9	82,8	1,4
Інші країни	124,0	31,7	11,0	52,8	8,4

Примітка: передбачалося декілька варіантів відповідей.

Значна кількість трудових мігрантів (майже три чверті) знаходили роботу за кордоном через особисті зв'язки (через друзів, родичів, знайомих). Послугами приватних агентств з працевлаштування скористалися 9,6% із загальної кількості трудових мігрантів. Однак серед тих, які працювали в Іспанії та Італії, частка працевлаштованих через агентства значно вища (відповідно, 24,9% та 18,1%). Через прямі контакти з роботодавцями знайшли роботу за кордоном 22,2% трудових мігрантів. Найбільш поширений цей спосіб при працевлаштуванні в Угорщину (44,6%) та Чеську Республіку (39,7%).

Статус зайнятості. Переважна більшість трудових мігрантів працювали за наймом (1056,6 тис. осіб, або 83,6% загальної кількості). При цьому трудовий контракт у письмовому вигляді мали лише третина найманих працівників-мігрантів, решта працювали за усною домовленістю.

Найбільша питома вага працюючих за письмовими трудовими контрактами спостерігалась у транспорті та промисловості (83,7% та 70,6% відповідно), найнижча – серед домашньої прислуги (16,1%), у торгівлі (31,5%) та будівництві (32,7%). Тобто найчастіше трудові відносини не оформлюються у тих видах діяльності, де зайнятість трудових мігрантів найлегше приховати (рис. 2.3).

Слід зазначити, що самостійна зайнятість серед трудових мігрантів теж доволі поширена, зокрема 207,7 тис. осіб, або 16,4% загальної кількості трудових мігрантів, працювали не за наймом. Найбільша частка самозайнятих була у торгівлі (45,8% загальної кількості трудових мігрантів, які працювали у цьому виді

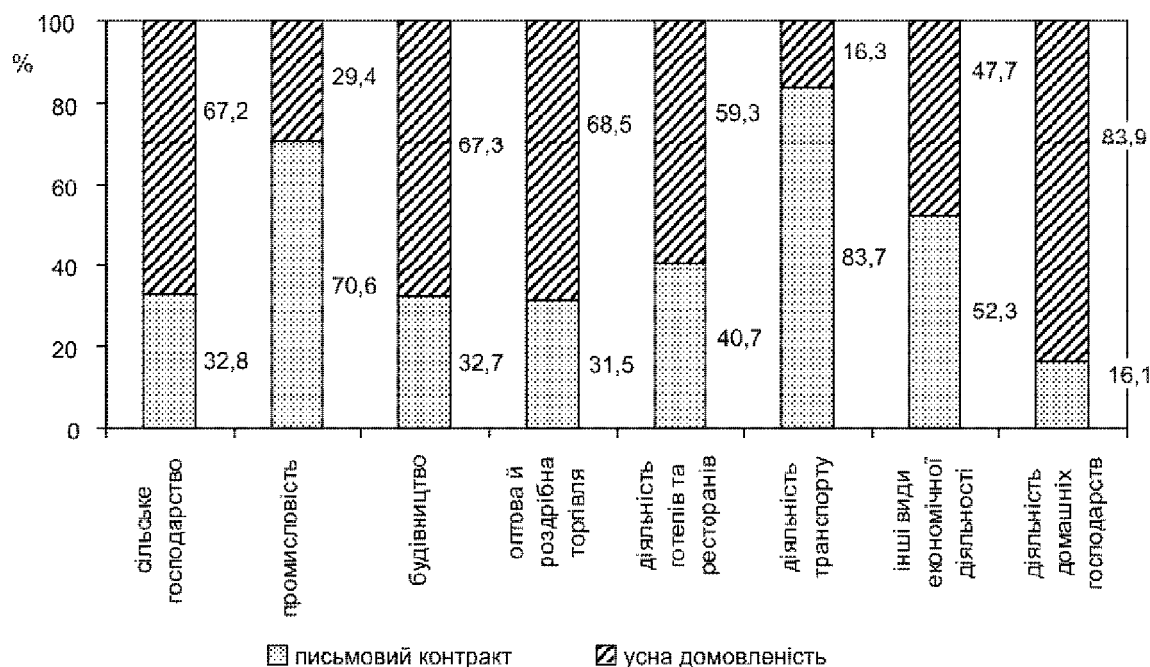

Рис. 2.3. Трудові мігранти за видами економічної діяльності та формами трудового договору, 2007–2008 рр.

діяльності) – передусім, це різноманітні форми так званої “човникової” торгівлі, заснованої на перепродажу товарів.

Розподіл трудових мігрантів за статусом зайнятості за країнами перебування значною мірою корелює з їх правовим статусом (табл. 2.13). Найвища частка найманих працівників підприємств, установ, організацій спостерігається у Чеській Республіці, Угорщині, Португалії, Російській Федерації та Іспанії, тобто у тих країнах, де найбільша частка трудових мігрантів легалізували свій правовий статус: відповідно до законодавства країни-реципієнта, отримали дозвіл на проживання та на роботу (Чеська Республіка, Португалія, Іспанія) або мали тимчасову реєстрацію (Угорщина, Російська Федерація). Водночас переважна більшість трудових мігрантів в Італії та Польщі (відповідно, 78,1% та 75,6% загальної кількості українських трудових мігрантів у цих країнах) працювали за наймом у домогосподарствах, і саме у цих країнах відзначається найбільша частка осіб без офіційного статусу. Зрозуміло, що робота на підприємствах, де нагляд і контроль за дотриманням вимог чинного законодавства значно сильніший, ніж в секторі домогосподарств, передбачає достатньо повну легалізацію трудових мігрантів.

Серед трудових мігрантів праця не за наймом (самостійна зайнятість) більше спостерігалась у країнах, які безпосередньо межують з Україною, – в Угорщині, Чеській Республіці, Польщі, Російській Федерації. Для віддалених країн – Італії, Португалії, Іспанії – це явище нехарактерне. Зазначені відмінності здебільшого пояснюються загальною специфікою розподілу зайнятого населення між країнами. Слід зазначити, що праця за наймом більш поширена в країнах з вищим рівнем корпоратизації економіки, а самостійна зайнятість трудових мігрантів залежить від виду економічної діяльності, в якому вони задіяні, зокрема вона переважає там, де розвинені малі форми підприємництва.

**Трудові мігранти за країнами перебування та статусом зайнятості,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за статусом зайнятості, %			
		наймані працівники підприємств, установ, організацій	наймані працівники у домогос- подарствах	робото- давці	самозайняті
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	39,7	43,9	5,0	11,4
у тому числі за країнами перебування					
Російська Федерація	597,9	44,2	36,8	7,2	11,8
Італія	186,7	11,7	78,1	4,2	6,0
Чеська Республіка	150,5	54,6	20,6	5,2	19,6
Польща	82,0	14,3	75,6	–	10,1
Угорщина	47,0	55,1	9,6	9,6	25,7
Іспанія	40,0	59,8	36,4	–	3,8
Португалія	36,2	48,9	46,7	–	4,4
Інші країни	124,0	43,9	48,3	0,2	7,6

Види економічної діяльності. Розподіл трудових мігрантів практично за всіма ознаками – за видами економічної діяльності, формами зайнятості, професійними групами тощо – надзвичайно відрізняється від аналогічних розподілів зайнятого населення як України, так і країн-реципієнтів. Це пояснюється двома основними чинниками. По-перше, трудові мігранти зазвичай заповнюють певні ніші в пропозиції робочої сили, зголошуючись працювати на тих робочих місцях чи виконувати ті роботи, що не приваблюють місцеве населення. По-друге, роботодавці за рахунок праці трудових мігрантів намагаються мінімізувати свої видатки на робочу силу. Тому доволі часто працевлаштування останніх не оформлюється належним чином, а неформальна зайнятість більше використовується у тих формах і видах діяльності, де менший державний чи суспільний контроль та нагляд – передусім, у секторі домогосподарств та у деяких видах малого бізнесу.

Найпоширенішими видами економічної діяльності трудових мігрантів є будівництво (51,6% загальної кількості) та робота домашньої прислуги (16,3%) (табл. 2.14).

На будівництві зайнято дві третини трудових мігрантів – чоловіків і 19,8 % – жінок. Однак у жінок головним видом діяльності є робота домашньої прислуги (36,1% загальної кількості жінок – трудових мігрантів), значна їх частина працюють також у торгівлі (14,6%), готелях і ресторанах (6,8%). Питома вага зайнятих у сільському господарстві та промисловості серед жінок і чоловіків майже однакова.

Слід зазначити, що розподіли за видами економічної діяльності трудових мігрантів з міської й сільської місцевості доволі мало відрізняються: у них майже однакова частка зайнятих у сільському господарстві, промисловості та як домашня прислуга. Відмінність полягає у більшому поширенні серед трудових мігрантів – міських жителів зайнятості в торгівлі, готелях та ресторанах.

Таблиця 2.14

Трудові мігранти за видами економічної діяльності, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон, 2007–2008 рр.

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 264,3	424,0	840,3	681,5	582,8
у тому числі за видами економічної діяльності, %					
сільське господарство	8,5	8,5	8,4	7,9	9,1
промисловість	5,4	5,1	5,7	5,4	5,6
будівництво	51,6	19,8	67,6	44,6	59,8
оптова та роздрібна торгівля	8,1	14,6	4,8	12,3	3,2
діяльність готелів та ресторанів	2,9	6,8	0,9	4,0	1,5
діяльність транспорту	2,9	0,9	3,9	3,8	1,8
інші види економічної діяльності	4,3	8,2	2,3	6,0	2,2
діяльність домашніх господарств	16,3	36,1	6,4	16,0	16,8

Порівнюючи діяльність трудових мігрантів за кордоном з останнім місцем роботи до виїзду, слід зазначити, що найбільш “постійними” є будівельники – 82,8% з них не змінили вид діяльності при зміні місця роботи. Також доволі часто за кордоном продовжують займатися тим самим видом діяльності трудові мігранти, які до виїзду працювали у торгівлі або готелях та ресторанах, хоча серед них вища частка осіб, які працюють домашньою прислугою. У будівництво найчастіше переходять трудові мігранти, які до виїзду за кордон працювали у сільському господарстві, промисловості, транспорті та зв’язку і навіть у державному управлінні й операціях з нерухомим майном. Мігранти, які в Україні працювали в освіті або охороні здоров’я, за кордоном працюють зазвичай як домашня прислуга (гувернантки, догляд за хворими).

Переважає більшість трудових мігрантів у Чеській Республіці, Російській Федерації, Португалії працювали у будівництві. Серед трудових мігрантів, які виїздили на роботу до Угорщини, зайняті цим видом діяльності також складали найбільшу частку (49,7%), ще майже третина з них займалися торгівлею та 16,0% працювали у промисловості (табл. 2.15).

Специфіка зайнятості трудових мігрантів у Польщі полягає в тому, що їх переважним видом діяльності є сільське господарство (49,9% загальної кількості українських трудових мігрантів у цій країні). У Польщі сільське господарство відіграє доволі велику (як для країни, що входить до ЄС) роль в економіці та зайнятості населення. При цьому сільськогосподарські виробничі одиниці представлені здебільшого дрібними фермами, які належать до сектору домогосподарств і потребують додаткової робочої сили на сезонній основі, зокрема з числа трудових мігрантів. Поширені серед заробітчани у цій країні також торгівля (12,1%), будівництво (20,4%), діяльність домашньої прислуги (14,3%).

В Італії майже дві третини, а в Португалії більше чверті українських громадян (26,0%) працювали домашньою прислугою. Окрім того, у цих двох країнах (а також у Чеській Республіці та Іспанії) істотна частка трудових мігрантів були зайняті в готелях та ресторанах.

Таблиця 2.15

**Трудові мігранти за видами економічної діяльності та країнами перебування,
2007–2008 рр.**

	Всього	Російська Федерація	Італія	Чеська Республіка	Польща	Угорщина	Іспанія	Португалія	Інші країни
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 264,3	597,9	186,7	150,5	82,0	47,0	40,0	36,2	124,0
у тому числі за видами економічної діяльності, %									
сільське господарство	8,5	3,0	6,2	7,0	49,9	3,8	34,0	3,0	7,7
промисловість	5,4	5,8	1,6	9,3	1,6	16,0	–	1,1	7,1
будівництво	51,6	69,3	14,9	70,8	20,4	49,7	37,5	57,7	22,3
оптова та роздрібна торгівля	8,1	9,8	1,3	2,2	12,1	29,4	3,3	1,7	9,8
діяльність готелів та ресторанів	2,9	0,9	6,6	6,4	–	–	12,4	3,3	2,0
діяльність транспорту	2,9	3,5	0,8	–	–	–	–	7,2	9,2
інші види економічної діяльності	4,3	3,4	5,4	0,8	1,7	1,1	–	–	16,3
діяльність домашніх господарств	16,3	4,3	63,2	3,5	14,3	–	12,8	26,0	25,6

Мешканці північних і східних регіонів працювали переважно у будівництві (відповідно, 46,5% та 56,9% загальної кількості мігрантів з цих регіонів) та торгівлі (відповідно, 12,8% та 16,4%) (табл. 2.16). Трудові мігранти з центральних та західних регіонів, окрім будівництва, працювали домашньою прислугою (відповідно, 17,5% та 21,3% загальної кількості мігрантів з цих регіонів) та в сільському господарстві (12,7% та 10,3% відповідно). Серед трудових мігрантів з південних регіонів істотною була частка зайнятих на транспорті (18,1%).

Таблиця 2.16

**Трудові мігранти за видами економічної діяльності
та територіальними зонами, 2007–2008 рр.**

	Всього	Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 264,3	79,2	104,7	103,6	212,2	764,6
у тому числі за видами економічної діяльності, %						
сільське господарство	8,5	5,2	12,7	5,3	2,7	10,3
промисловість	5,4	5,9	9,5	2,6	5,2	5,4
будівництво	51,6	46,5	42,8	38,5	56,9	53,6
оптова та роздрібна торгівля	8,1	12,8	11,9	7,4	16,4	4,9
діяльність готелів та ресторанів	2,9	5,2	1,7	4,4	5,4	1,9
діяльність транспорту	2,9	8,4	2,1	18,1	1,3	0,8
інші види економічної діяльності	4,3	7,2	1,8	16,5	7,0	1,8
діяльність домашніх господарств	16,3	8,8	17,5	7,2	5,1	21,3

Професійні групи. Структура трудових мігрантів за видами економічної діяльності значною мірою зумовлює їх розподіл за професійними групами, зокрема надзвичайно низьку частку професіоналів, фахівців, технічних службовців (6,0%) та значну частку – представників робітничих професій, з яких майже третину становлять найпростіші професії (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

**Трудові мігранти за професійними групами, статтю
та місцем проживання до виїзду за кордон, 2007–2008 рр.**

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 264,3	424,0	840,3	681,5	582,8
у тому числі за професійними групами, %					
професіонали, фахівці, технічні службовці	6,0	10,3	3,8	9,7	1,8
працівники сфери торгівлі та побутових послуг	16,5	35,7	7,0	22,0	10,3
кваліфіковані робітники сільського господарства	1,5	0,1	2,2	0,7	2,3
кваліфіковані робітники з інструментом	37,9	14,1	49,8	35,2	40,8
робітники з обслуговування, експлуатації та складання					
устаткування та машин	4,9	2,7	6,0	4,3	5,6
найпростіші професії	33,2	37,1	31,2	28,1	39,2

Серед жінок – трудових мігрантів істотно вища частка професіоналів, фахівців, технічних службовців (10,3% проти 3,8% у чоловіків) і майже порівну представлені працівники сфери торгівлі та побутових послуг і найпростіші професії (35,7% та 37,1% відповідно). У чоловіків 52,0% становлять кваліфіковані робітники (проти 14,3% у жінок).

Відмінності у розподілі за професійними групами між трудовими мігрантами з міської та сільської місцевості теж менш виразні, ніж серед усього зайнятого населення, особливо це стосується частки кваліфікованих робітників та найпростіших професій (рис. 2.4).

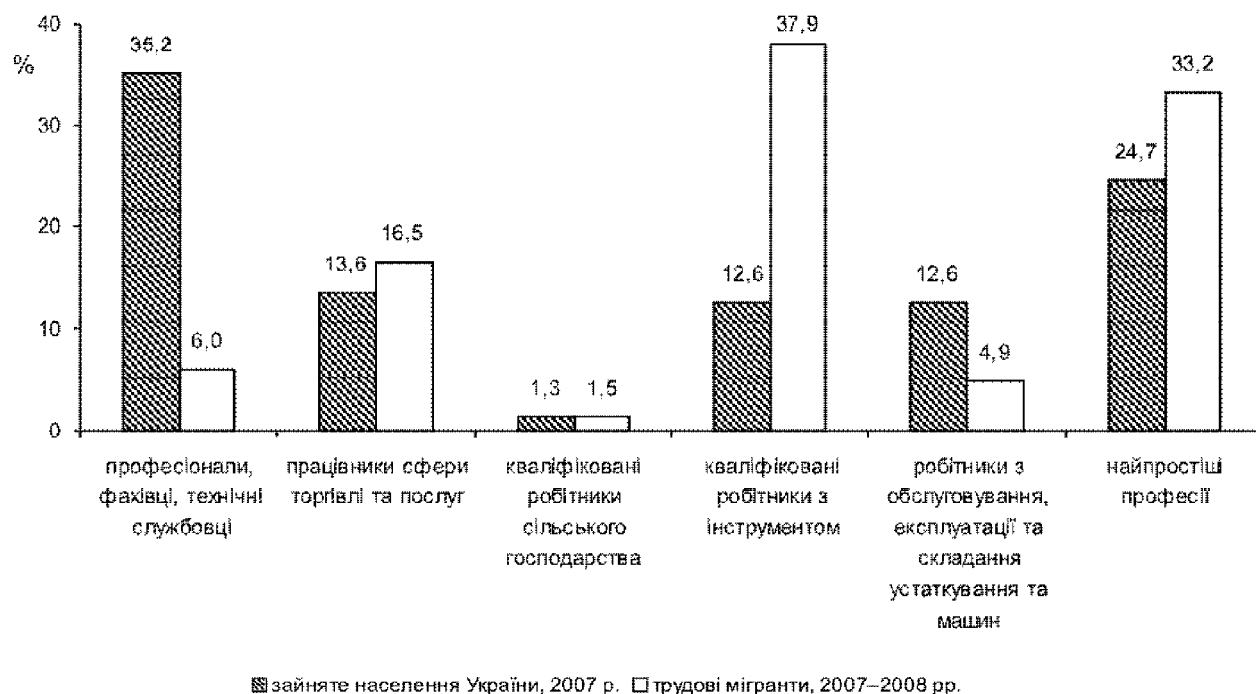

Рис. 2.4. Зайняте населення України та трудові мігранти за професійними групами

Низький професійно-кваліфікаційний рівень робіт, що виконувалися трудовими мігрантами за кордоном, свідчить про дуже низьку ефективність використання їх трудового потенціалу, адже багато з них в Україні працювали на значно вищих посадах, мали складніші професії. Колишні професіонали, фахівці, технічні службовці складали майже чверть трудових мігрантів. За кордоном вони працювали переважно як працівники сфери торгівлі та побутових послуг, кваліфіковані робітники з інструментом, робітники з обслуговування, експлуатації та складання устаткування та машин або й узагалі за найпростішими професіями. Представники кваліфікованих робітничих професій значно частіше продовжують працювати за своєю професією і за кордоном, однак чимало з них теж переходять до працівників сфери торгівлі та побутових послуг або найпростіших професій.

У Чеській Республіці, Російській Федерації, Португалії, де більшість трудових мігрантів були зайняті у будівництві, переважали кваліфіковані робітники (табл. 2.18).

**Трудові мігранти за країнами перебування та професійними групами,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за професійними групами, %					
		професіонали, фахівці, технічні службовці	працівники сфери торгівлі та послуг	кваліфіковані робітники сільського господарства	кваліфіковані робітники з інструментом	робітники з обслуговування, експлуатації та складання устаткування та машин	найпростіші професії
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	6,0	16,5	1,5	37,9	4,9	33,2
у тому числі за країнами перебування							
Російська Федерація	597,9	6,4	11,1	2,1	51,3	5,5	23,6
Італія	186,7	0,3	34,7	3,1	10,1	2,0	49,8
Чеська Республіка	150,5	4,5	4,5	0,3	50,7	5,2	34,8
Польща	82,0	2,3	11,8	–	16,0	1,3	68,6
Угорщина	47,0	2,3	28,3	–	42,6	5,1	21,7
Іспанія	40,0	5,8	14,7	–	16,2	–	63,3
Португалія	36,2	2,8	13,0	–	38,3	7,2	38,7
Інші країни	124,0	19,4	31,0	–	18,6	9,0	22,0

У країнах, де трудові мігранти зосереджені у сільському господарстві (Польща) та працюють, головним чином, як домашня прислуга (Італія), найбільш численну групу становили представники найпростіших професій.

Оскільки в Угорщині та Італії поширена також зайнятість трудових мігрантів у торгівлі, готелях та ресторанах, відповідно чверть та третину їх загальної кількості становили робітники сфери торгівлі та побутових послуг.

Найбільша питома вага професіоналів, фахівців, технічних службовців спостерігалася серед трудових мігрантів у Російській Федерації та Чеській Республіці (відповідно, 6,4% та 4,5% загальної кількості українських трудових мігрантів у цих країнах), тобто у країнах з більш високою часткою найманих працівників підприємств, установ, організацій.

За територіальними зонами частка кваліфікованих робітників коливалася від 42,9% у східних до 27,3% у південних регіонах. У найпростіших професіях переважно були задіяні представники західних (41,1%) та центральних (30,3%) регіонів (табл. 2.19).

**Трудові мігранти за професійними групами та територіальними зонами,
2007–2008 рр.**

	Всього	Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 264,3	79,2	104,7	103,6	212,2	764,6
у тому числі за професійними групами, %						
професіонали, фахівці, технічні службовці	6,0	8,0	13,5	21,1	11,0	1,3
працівники сфери торгівлі та побутових послуг	16,5	26,7	18,0	21,4	23,0	13,0
кваліфіковані робітники сільського господарства	1,5	–	–	–	–	2,4
кваліфіковані робітники з інструментом	37,9	36,4	33,0	27,3	42,9	38,7
робітники з обслуговування, експлуатації та складання устаткування та машин	4,9	12,4	5,2	8,8	5,1	3,5
найпростіші професії	33,2	16,5	30,3	21,4	18,0	41,1

Умови праці. Проблеми з оформленням правового статусу та нестабільний характер зайнятості зумовлюють низький рівень соціального захисту трудових мігрантів на робочому місці (табл. 2.20). Лише 51,5% з них були охоплені соціальним страхуванням, а 21,1% не мали права на жоден вид соціального забезпечення чи пільг (включаючи оплачувану відпустку). Найбільша частка охоплення мігрантів соціальним страхуванням у країнах, де трудові відносини частіше оформлені офіційно – в Іспанії, Угорщині, Чеській Республіці. Щорічна оплачувана відпустка частіше надавалася трудовим мігрантам, які працювали домашньою прислугою у віддалених країнах (Італія, Португалія), незалежно від того, чи були оформлені трудові відносини письмово. Найбільше незахищені трудові мігранти, які працювали у Російській Федерації, – більше третини з них не мали права на жоден вид соціального забезпечення.

Відсутність належного соціального захисту на робочому місці та намагання максимізувати свої заробітки призводять до того, що робочий час трудових мігрантів у півтора-два рази довший за нормативну тривалість робочого часу, встановлену в Україні (табл. 2.21). Лише 12% трудових мігрантів працювали за кордоном не більше 40 годин на тиждень. Водночас 57,1% їх загальної кількості працювали 41–60 годин, ще 16,6% – 61–80 годин на тиждень. Для порівняння: серед зайнятого населення України частка тих, які працювали понад 40 годин на тиждень, не перевищувала 17%.

Найдовшу тривалість робочого часу мали трудові мігранти, які працювали у Чеській Республіці (70% українських трудових мігрантів у цій країні працювали 41–60 годин на тиждень, ще 22,1% – 61–80 годин) та у Польщі (відповідно, 61% та 18%, ще 8,7% працювали понад 80 годин на тиждень). Значною мірою це пов'язано

**Трудові мігранти за країнами перебування та рівнем соціального захисту,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за видами пільг, що передбачалися трудовими договорами, %				
		соціальне страху- вання	щорічна оплачу- вана відпустка	оплата лікарня- ного	не мали права на жодну пільгу	не визначено
Кількість трудових мігрантів, які уклали письмові трудові договори, всього у тому числі за країнами перебування	364,7	51,5	9,4	3,6	21,1	14,4
Російська Федерація	132,8	34,3	10,1	7,2	35,2	13,2
Італія	39,4	46,2	20,5	–	24,4	8,9
Чеська Республіка	58,8	54,7	8,2	1,4	13,8	21,9
Польща	10,8	51,9	–	–	23,1	25,0
Угорщина	20,7	69,6	–	–	12,5	17,9
Іспанія	20,1	75,1	2,5	–	7,0	15,4
Португалія	14,1	44,7	25,6	16,3	9,9	3,5
Інші країни	68,0	74,0	5,9	0,6	6,9	12,6

но з поширеністю самозайнятості серед трудових мігрантів у цих країнах, адже самозайняті та роботодавці зазвичай мають значно довшу тривалість робочого часу, у найманих працівників (окрім домашньої прислуги) режим роботи більш упорядкований. Винятком у цьому випадку є Угорщина – у цій країні порівняно з іншими найбільша частка мігрантів, працюючих не за наймом (роботодавці та самозайняті становлять більше третини загальної кількості трудових мігрантів), однак тут і найвища питома вага мігрантів, які працювали не більше 40 годин. Це пояснюється спеціалізацією трудових мігрантів у цій країні на торгівлі, а в торгівлі один з найнижчих показників тривалості робочого часу. З-поміж видів економічної діяльності найдовша тривалість робочого тижня у мігрантів, зайнятих на будівництві, у готелях та ресторанах, як домашня прислуга.

Окрім надмірної тривалості робочого часу, трудовим мігрантам доводиться стикатися і з іншими порушеннями їх трудових прав (рис. 2.5). Значна частина трудових мігрантів відзначила, що робота, яку вони фактично виконували, відрізнялася від обіцяної (14,0%) або їх було переведено до іншого роботодавця (7,0%). Також доволі поширені випадки затримки виплати заробітної плати або виплати її у неповному обсязі (цю проблему відзначили 9,6% загальної кількості трудових мігрантів), залучення до понаднормової неоплачуваної роботи (4,4%), несприятливих умов праці (11,9%).

Найчастіше порушення трудових прав зазнавали мігранти, які працювали на будівництві (у 17,5% робота відрізнялася від обіцяної, у 13,4% оплата затримувалася).

**Трудові мігранти за країнами перебування
та тривалістю відпрацьованого тижневого робочого часу, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за тривалістю відпрацьованих годин на тиждень, %				
		до 40 годин	41–60 годин	61–80 годин	понад 80 годин	не визна- чена
Кількість трудових мігрантів, всього у тому числі за країнами перебування	1 264,3	12,0	57,1	16,6	3,6	10,7
Російська Федерація	597,9	10,2	59,2	18,0	2,4	10,2
Італія	186,7	10,4	43,9	17,7	7,0	21,0
Чеська Республіка	150,5	2,6	70,0	22,1	3,7	1,6
Польща	82,0	3,7	61,0	18,0	8,7	8,6
Угорщина	47,0	33,2	61,2	–	4,5	1,1
Іспанія	40,0	15,2	64,5	14,0	2,5	3,8
Португалія	36,2	5,5	69,1	10,4	1,4	13,6
Інші країни	124,0	33,2	41,6	9,1	1,8	14,3

лася або виплачувалася в неповному обсязі, у 12,6% спостерігались несприятливі умови праці) та домашньою прислугою (у 12,1% – несприятливі умови праці, у 10,5% – понаднормова неоплачувана робота, у 9,8% – переведення від одного до іншого роботодавця, у 9,3% робота відрізнялася від обіцяної).

Незважаючи на ці обставини, переважна більшість трудових мігрантів (67,3% загальної кількості) задоволені роботою за кордоном, 17,1% вагалися з відповід-

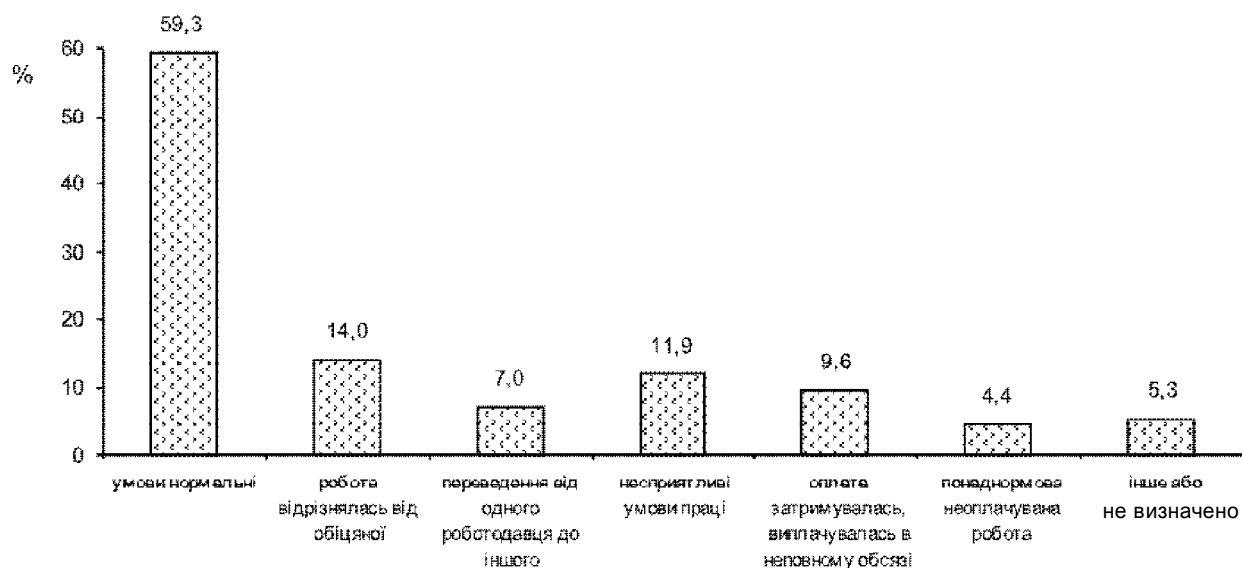

Рис. 2.5. Трудові мігранти за умовами праці в країнах перебування, 2007–2008 рр.
(передбачалось декілька варіантів відповідей)

дю, незадоволених було 15,6%. У першу чергу, це свідчить про не надто високі вимоги трудових мігрантів щодо умов праці та побуту.

Оплата праці. Основний мотив трудової міграції – бажання покращити свій добробут, тому результативність поїздок за кордон можна оцінити за розміром заробітку. Запитання про доходи традиційно є найбільш проблемними при опитуванні домогосподарств, адже респонденти нерідко відмовляються давати відповідь. Зокрема, в обстеженні трудової міграції відомості про розмір заробітків за кордоном було одержано про 1 185,8 тис. осіб (93,8% загальної кількості респондентів, які працювали за кордоном у 2007–2008 рр.).

За даними обстеження, середньомісячний заробіток одного трудового мігранта становив 817 доларів США, що втричі вище, ніж у середньому на одного штатного працівника, зайнятого в економіці України (268 доларів США). У чотирьох з десяти респондентів середньомісячний заробіток складав від 501 до 1000 доларів США, у третини – понад 1000 доларів США. Водночас майже у чверті респондентів він не перевищував 500 доларів США (табл. 2.22).

Середньомісячний заробіток жінок був дещо вищий, ніж у чоловіків та складав, відповідно, 852 проти 801 доларів США. Понад 1000 доларів США на місяць мали 40,2% жінок-мігрантів, тимчасом як частка чоловіків із таким рівнем заробітку була меншою та складала 30,5%.

Таблиця 2.22

**Трудові мігранти за статтю, місцем проживання до виїзду за кордон
та розміром середньомісячного заробітку, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за середньомісячним заробітком (дол. США), %				Середньомісячний заробіток одного трудового мігранта, дол. США
		до 250	251– 500	501– 1000	понад 1000	
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про розмір середньомісячного заробітку, всього	1 185,8	3,9	20,5	41,9	33,7	817
жінки	390,1	4,6	18,8	36,4	40,2	852
чоловіки	795,7	3,5	21,3	44,7	30,5	801
міські поселення	646,1	4,9	23,4	36,7	35,0	806
сільська місцевість	539,7	2,6	17,0	48,2	32,2	831

Така ситуація зумовлена двома основними чинниками. По-перше, серед жінок значно більша частка мігрантів у країнах з вищим рівнем заробітку, зокрема в Італії. По-друге, робота жінок має більш стабільний характер, про що свідчить більша тривалість їх перебування за кордоном. Із загальної кількості мігрантів, що працювали впродовж 2005–2008 рр. понад 12 місяців за кордоном,

21,9% складали жінки і лише 11,1% – чоловіки, від 6 до 12 місяців – 27,9% та 20,2% відповідно).

Величина заробітків відрізняється залежно від країни перебування, правового статусу та характеру виконуваної роботи (табл. 2.23). Так, мігранти, які здійснили свою останню поїздку до Італії та Іспанії, заробляли за кордоном у середньому понад 1100 доларів США за місяць. Близько 1000 доларів США становив середньомісячний заробіток у Португалії. В Угорщині й Польщі ця цифра варіювала в діапазоні 535–635 доларів США, а в Чеській Республіці та Російській Федерації – наближалася до 800 доларів США.

Як і можна було очікувати, найвища частка трудових мігрантів із заробітком понад 1000 доларів США була серед тих, хто працював в Іспанії – 80,2%. Під час перебування в Італії такі заробітки мали 77,3%, а у Португалії – більше половини трудових мігрантів. При цьому питома вага найнижчих середньомісячних заробітків (до 250 доларів США) була найбільшою серед мігрантів, які виїздили до Угорщини – 23,8%, Російської Федерації – 3,8%, Польщі – 2,4%, тоді як в інших країнах цей показник був ще меншим або відсутнім взагалі.

Таблиця 2.23

**Трудові мігранти за країнами перебування
та розміром середньомісячного заробітку, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за середньомісячним заробітком (дол. США), %				Середньо- місячний заробіток одного трудового мігранта, дол. США
		до 250	251–500	501–1000	понад 1000	
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про розмір середньомісячного заробітку, всього	1 185,8	3,9	20,5	41,9	33,7	817
у тому числі за країнами перебування						
Російська Федерація	556,5	3,8	25,4	48,2	22,6	745
Італія	172,5	0,9	3,1	18,7	77,3	1120
Чеська Республіка	148,6	0,5	14,6	64,0	20,9	797
Польща	79,2	2,4	44,1	40,7	12,8	635
Угорщина	45,0	23,8	28,2	40,2	7,8	535
Іспанія	33,4	–	5,4	14,4	80,2	1131
Португалія	30,8	–	17,9	25,0	57,1	969
Інші країни	119,8	8,7	16,5	32,6	42,2	846

Щодо впливу другого з зазначених чинників, то найвищий заробіток виявився в осіб, які мали дозвіл на проживання та працевлаштування у країнах перебування, тобто надійний правовий статус – у середньому 867 доларів США на місяць (табл. 2.24). Особи без офіційного статусу отримували дещо менше – у середньому 832 долари США на місяць.

Таблиця 2.24

**Трудові мігранти за правовим статусом в країнах перебування
та розміром середньомісячного заробітку, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за середньомісячним заробітком (дол. США), %				Середньомісячний заробіток одного трудового мігранта, дол. США
		до 250	251– 500	501– 1000	понад 1000	
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про розмір середньомісячного заробітку, всього	1 185,8	3,9	20,5	41,9	33,7	817
у тому числі за правовим статусом						
дозвіл на проживання та на роботу	381,1	2,3	17,2	41,4	39,1	867
дозвіл на проживання	40,7	5,2	9,3	60,4	25,1	808
тимчасова реєстрація	467,1	5,7	21,9	45,1	27,3	769
без офіційного статусу	278,6	2,8	23,7	35,9	37,6	832
статус не визначено	18,3	5,5	30,1	23,0	41,4	811

Найнижчі середньомісячні доходи мали самозайняті (753 долара США), а найкраще оплачувалася робота за наймом у приватних домогосподарствах (845 доларів США на місяць). Зазначимо, що 39,1% трудових мігрантів, зайнятих у цій діяльності, отримували заробіток більше 1000 доларів США на місяць (рис. 2.6).

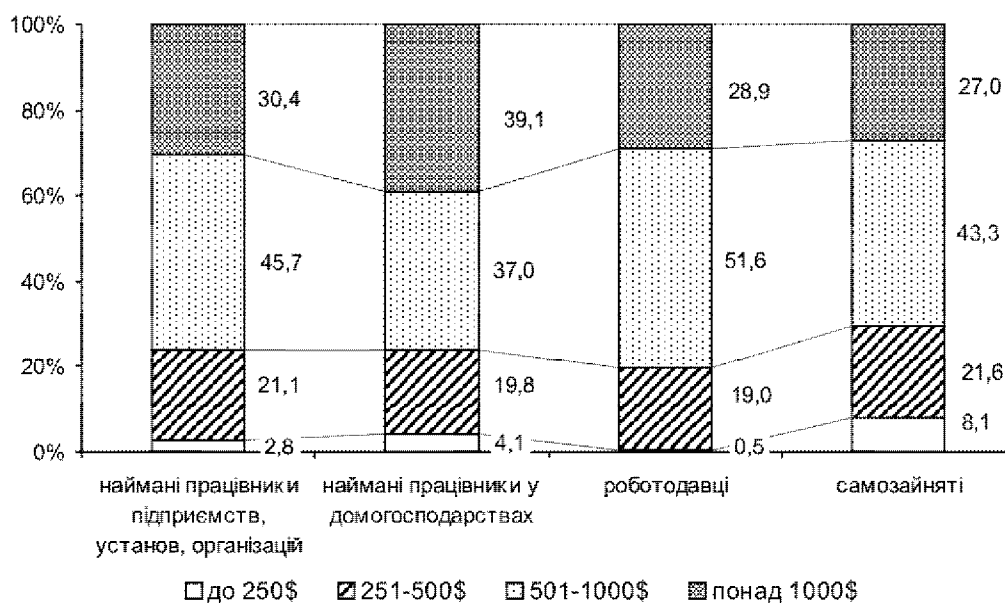

Рис. 2.6. Трудові мігранти за розміром середньомісячного заробітку та статусом зайнятості в країнах перебування, 2007–2008 рр.

Витрати на проживання та напрями використання коштів. Під час перебування за кордоном трудові мігранти, як правило, вдаються до режиму найсуворішої економії. За даними опитування, 66,1% трудових мігрантів витрачали у країні перебування менше чверті свого заробітку, ще 29,9% – від чверті до половини зароблених грошей. Про витрати, більші за половину заробітку, повідомили лише 4,0% трудових мігрантів.

На величину витрат впливає також правовий статус трудових мігрантів: найбільшу частку заробітку витрачали за кордоном особи, які мали дозволи на проживання та працевлаштування, а найменшу – нелегальні трудові мігранти. Це пояснюється тим, що нелегальні трудові мігранти, становище яких непевне, не маючи ні наміру, ні можливості затримуватися в країні довгий час, намагаються заробити найбільше у найкоротші строки, у т.ч. шляхом мінімізації витрат. Водночас значні витрати на проживання разом зі стабільним правовим статусом можуть вказувати на виразнішу орієнтацію на тривале, можливо постійне, проживання за кордоном. Зокрема, 3,2% чоловіків та 5,8% жінок витрачали за кордоном понад половину свого заробітку, що може вказувати на перетворення тимчасової трудової міграції частини українців у тривалу та постійну (рис. 2.7).

Розмір витрат за кордоном значною мірою залежить від вартості життя та тривалості перебування в країні. Чим довше проживання, тим більше коштів потрібно на облаштування. Найскромніші витрати були характерні для тих, хто працював в Угорщині, Польщі та Російській Федерації – менше чверті заробленого витрачали, відповідно, 78,9%, 76,9% та 72,0% мігрантів у цих країнах (табл. 2.25). Водночас в Іспанії такий рівень витрат мали лише 28,4% трудових мігрантів, в Італії – 49,1%, в Португалії – 55,7%. Це зумовлено тим, що поряд з вищою вартістю життя трудові міграції у ці країни мають триваліший характер.

Більшість трудових мігрантів висилали з-за кордону кошти своїм сім'ям на батьківщину – 61,1%. Це не означає, що інші не підтримували рідних своїми зароб-

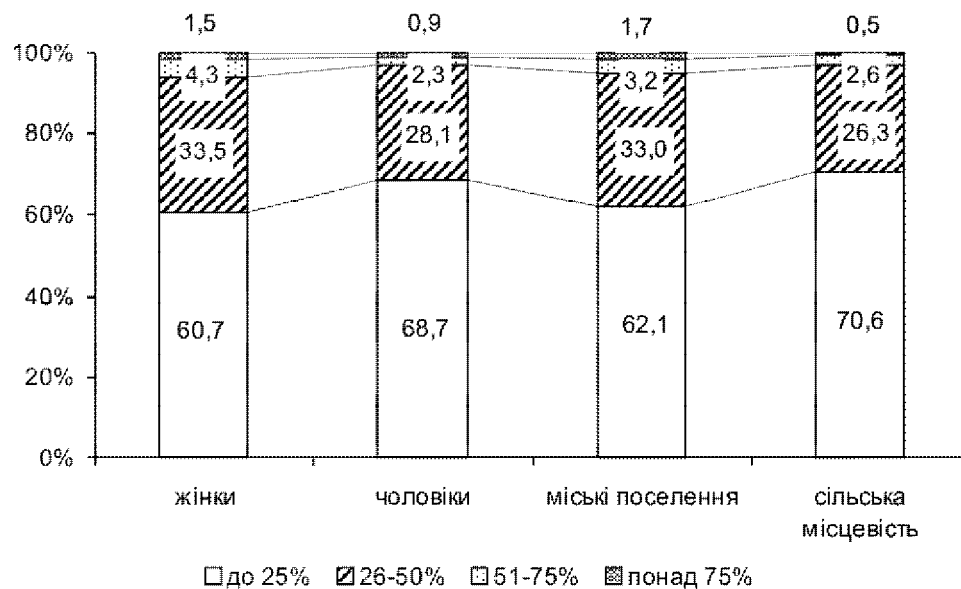

Рис. 2.7. Трудові мігранти за часткою витрат на проживання в країнах перебування в розрізі статі та місця проживання до виїзду за кордон, 2007–2008 рр.

бітками. Однак розподіл відповідей на це запитання за країнами перебування свідчить, що насамперед мігранти переказували гроші з віддалених країн: Іспанії – 81,8%, Італії – 78,6%, Португалії – 71,3%. Водночас більшість працюючих у Польщі та Угорщині таких переказів не робили, з Російської Федерації також не надсилали кошти близько половини. Звідси логічно припустити, що із сусідніх країн мігранти привозили кошти власноручно, беручи до уваги частоту поїздок.

Таблиця 2.25

Трудові мігранти за часткою витрат на проживання в країнах перебування, 2007–2008 рр.

	Всього, тис. осіб	у тому числі за часткою витрат на проживання, %			
		до 25%	26–50%	51–75%	понад 75%
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про частку витрат на проживання за кордоном, всього	1 159,1	66,1	29,9	2,9	1,1
у тому числі за країнами перебування					
Російська Федерація	555,3	72,0	23,5	3,4	1,1
Італія	168,3	49,1	47,1	3,3	0,5
Чеська Республіка	149,1	66,2	33,8	–	–
Польща	79,6	76,9	20,6	2,5	–
Угорщина	35,1	78,9	19,7	1,4	–
Іспанія	33,8	28,4	67,5	1,2	2,9
Португалія	28,9	55,7	33,2	9,3	1,8
Інші країни	109,0	64,4	28,1	3,5	4,0

Тобто частина зароблених мігрантами грошей потрапляє в Україну із запізненням, лише коли заробітчани остаточно повертаються на батьківщину, а частина цих коштів взагалі залишається за кордоном.

Перекази на батьківщину робили 62,3% чоловіків-мігрантів і 58,8% жінок, хоча жінки преважують у країнах, звідки кошти переважно не привозяться, а переказуються (Італія). Це може свідчити про послаблення зв'язків жінок-мігрантів з батьківщиною.

Особи з урегульованим правовим статусом пересилали на батьківщину відносно більше грошей, ніж ті, хто його не мали, хоча в країні перебування вони також більше витрачали. Надходження від тих, хто мав дозвіл на проживання та роботу, в середньому на одного трудового мігранта у 2007 р. становили 2831 долар США, що пояснюється вищими заробітками цієї категорії мігрантів. Водночас трудові мігранти без офіційного та невизначеного статусу пересилали у середньому 2551 та 2511 доларів США відповідно.

Помітно більшими були надходження від мігрантів, які мали досвід численних поїздок на заробітки за кордон. Трудові мігранти, які здійснили одну зарубіжну поїздку, направили у 2007 р. у середньому 2353 долара США, а ті, які виїжджали декілька разів, – 2821 долар США. Однак найвищі доходи отримували сім'ї від мігрантів, які здійснювали систематичні щомісячні поїздки за кордон – 3471 долар США на рік (ймовірно, що частина з них була пов'язана з купівлею або продажем товару, тобто мала торговий чи бізнесовий характер).

Структура використання зароблених мігрантами грошей свідчить, що головною статтею витрат є задоволення щоденних потреб (придбання продуктів харчування, одягу, оплата послуг), про що повідомили 72,0% трудових мігрантів (табл. 2.26). На другому місці – придбання товарів довготривалого користування (39,3%), на третьому – купівля, реконструкція будинків, квартир, будівництво нового житла (29,1%). Значно рідше зароблені кошти спрямовувалися на оплату навчання членів домогосподарства (12,4%), повернення боргів (10,4%), заощадження (9,7%), оплати лікування (6,5%).

Таблиця 2.26

Трудові мігранти за напрямками використання отриманих коштів, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон, 2007–2008 рр.

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, які висилали гроші з-за кордону, всього, тис. осіб	772,7	249,4	523,3	386,6	386,1
у тому числі за напрямками їх використання, %					
задоволення щоденних потреб (придбання продуктів, одягу, оплата послуг тощо)	72,0	68,0	74,0	72,6	71,5
придбання товарів довготривалого використання (автомобіль, телевізор, комп'ютер, пральна машина тощо)	39,3	33,4	42,1	37,9	40,6

Продовж. табл. 2.26

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
придбання, реконструкція будинку або квартири (включаючи нове будівництво)	29,1	29,4	29,0	22,3	35,9
повернення боргів	10,4	11,3	9,9	9,5	11,2
оплата навчання членів домогосподарства	12,4	14,8	11,2	13,9	10,8
оплата лікування	6,5	8,3	5,7	7,7	5,4
заощадження	9,7	9,8	9,7	9,2	10,3
інше	1,5	1,8	1,3	0,7	2,3

Примітка: передбачалося декілька варіантів відповідей.

Таким чином, із-за кордону через мігрантські заробітки в Україну надходять значні суми коштів, що сприяє підвищенню якості життя її населення.

2.4. Вплив зовнішньої трудової міграції на добробут домогосподарств

Із загальної кількості обстежених домогосподарств 84,9% надали відповідь щодо рівня свого добробуту. Серед них майже кожне друге домогосподарство визнало свій рівень добробуту середнім або нижче середнього та кожне восьме домогосподарство вважало себе бідним та дуже бідним (табл. 2.27). Лише 1,0% домогосподарств вважали себе заможними. Разом з тим серед домогосподарств, які мали трудових мігрантів, спостерігалась більша частка тих, хто віднесли себе до бідних та дуже бідних (13,3%). Отримані дані демонструють, що наявність трудових мігрантів у домогосподарстві практично не впливає на самооцінку останніми рівня свого добробуту.

Таблиця 2.27

Домогосподарства за самооцінкою рівня добробуту та місцевістю, 2007 рік

	Всього	З них домогосподарства, які мали трудових мігрантів	У тому числі	
			міські поселення	сільська місцевість
Кількість домогосподарств, які надали відповідь щодо рівня добробуту, всього, тис.	2 289,4	1 127,3	1 459,5	829,9
у тому числі за рівнем добробуту, %				
заможні	1,0	1,4	0,8	1,4
середні	45,6	44,3	45,5	45,7
нижче середнього	41,1	41,0	41,2	40,9
бідні та дуже бідні	12,3	13,3	12,5	12,0

Матеріальну допомогу з-за кордону у 2007 р. у грошовому та натуральному виразі загалом отримали 1329,8 тис. або кожне друге обстежене домогосподарство (табл. 2.28). Переважно домогосподарства отримували допомогу від близьких та родичів і лише 4,5% – від друзів та інших знайомих.

Таблиця 2.28

**Домогосподарства за джерелом надходження допомоги
та місцевістю, 2007 рік**

	Всього	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість домогосподарств, які отримували матеріальну допомогу з-за кордону, всього, тис.	1 329,8	795,8	534,0
у тому числі від, %			
чоловіка, дружини	30,6	24,6	39,7
дітей (сина, дочки)	21,9	17,7	28,1
батьків	17,5	22,5	10,0
родичів	25,5	30,1	18,5
друзів та інших	4,5	5,1	3,7

Серед домогосподарств, які вважали себе заможними, майже три чверті отримували допомогу від близьких родичів (чоловіка, дружини, дітей), а у домогосподарствах із середнім рівнем добробуту частка допомоги від них складала 54,1% (табл. 2.29).

Таблиця 2.29

**Домогосподарства за джерелом надходження допомоги
та самооцінкою рівня їх добробуту, 2007 рік**

	Всього	Заможні	Середні	Нижче середнього	Бідні та дуже бідні
Кількість домогосподарств, які отримували матеріальну допомогу з-за кордону, всього, тис.	1 329,8	19,3	607,9	538,7	163,9
у тому числі від, %					
чоловіка, дружини	30,6	43,5	34,4	26,2	29,7
дітей (сина, дочки)	21,9	30,6	19,7	22,2	27,6
батьків	17,5	17,6	18,1	18,4	12,3
родичів	25,5	8,3	22,5	29,2	26,3
друзів та інших	4,5	–	5,3	4,0	4,1

У грошовій формі домогосподарства отримували 89,2% допомоги, середній розмір якої на одне домогосподарство у 2007 році складав 2207 доларів США (табл. 2.30). При цьому у сільській місцевості розмір допомоги у 1,4 раза перевищував відповідний показник у міських поселеннях.

Таблиця 2.30

**Домогосподарства за розміром грошової допомоги,
отриманої з-за кордону, та типом місцевості, 2007 рік**

	Всього, тис.	у тому числі за розміром грошової допомоги (дол. США), %						Сума отриманих коштів у середньо- му на одне домогос- подарство, дол. США
		до 1000	1000– 2000	2001– 3000	3001– 4000	4001– 5000	понад 5000	
Кількість домо- господарств, які повідомили про отримання грошової допомоги, всього	1 144,3	40,0	15,7	12,8	8,8	10,7	12,0	2207
Міські поселення	670,4	47,6	15,9	12,2	6,7	9,2	8,4	1896
Сільська місцевість	473,9	29,2	15,3	13,8	11,9	13,0	16,8	2648

Спостерігається залежність рівня добробуту від розміру отриманої допомоги (табл. 2.31). Кожне третє домогосподарство, яке віднесло себе до середнього рівня, та кожне друге – до нижче середнього або бідного, отримали у 2007 році в середньому до 1000 доларів США. Водночас серед заможних домогосподарств третина отримувала 2001–3000 доларів США та ще стільки ж – понад 5000 доларів США.

Таблиця 2.31

**Домогосподарства за самооцінкою рівня добробуту
та розміром грошової допомоги, отриманої з-за кордону, 2007 рік**

	Всього, тис.	у тому числі за розміром грошової допомоги (дол. США), %						Сума отриманих коштів у середньому у на одне домогос- подарство, дол. США
		до 1000	1000– 2000	2001– 3000	3001– 4000	4001– 5000	по- над 5000	
Кількість домо- господарств, які повідомили про отримання грошової допомоги, всього	1 144,3	40,0	15,7	12,8	8,8	10,7	12,0	2207
у тому числі за рівнем добробуту								
заможні	18,8	15,4	7,0	28,7	3,2	10,6	35,1	3420
середні	521,9	32,4	14,4	12,7	9,6	15,6	15,3	2576
нижче середнього	461,0	45,9	14,6	13,9	9,7	7,3	8,6	1938
бідні та дуже бідні	142,6	51,6	25,0	7,8	3,9	4,2	7,5	1565

Грошова допомога значно впливала на добробут домогосподарств. У їх сукупному доході вона у середньому складала 42,6%.

Показово, що добробут домогосподарств мігрантів значною мірою забезпечується їх роботою за кордоном. Так, 65,2% домогосподарств, які зараховували себе до заможних, отримували від мігрантів понад половину доходів (рис. 2.8). У групі тих, які оцінили свій добробут як середній, таких було 41,6%. А серед домогосподарств з добробутом нижче середнього таких, де надходження від мігрантів забезпечували більше половини доходу, було лише 36,6%.

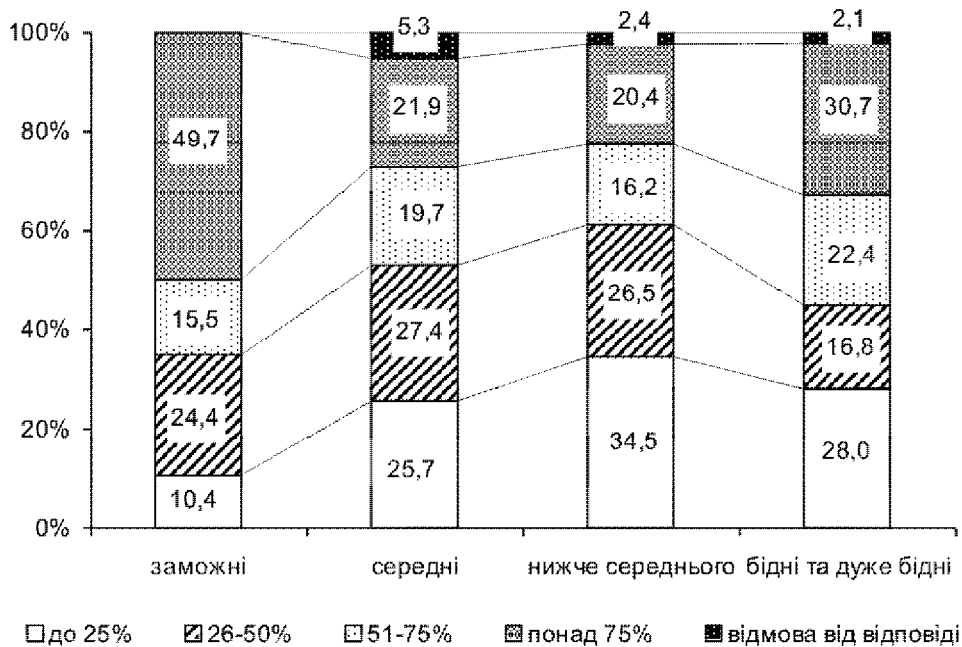

Рис. 2.8. Домогосподарства за часткою грошової допомоги з-за кордону в їх сукупному доході та самооцінкою рівня їх добробуту, 2007 рік

2.5. Обсяги заробітків трудових мігрантів та грошових переказів

Визначення реального обсягу заробітків трудових мігрантів є чи не найскладнішим при проведенні вибірових опитувань, головним чином через небажання (побоювання) і самих мігрантів, і їхніх родичів щиро відповідати на питання щодо заробітків. Це зрозуміло, оскільки значна частина трудових мігрантів працює і отримує доходи за кордоном напівлегально або цілком нелегально.

Для оцінки реального обсягу заробітків трудових мігрантів та грошових переказів була розроблена методика, яка спирається як на дані обстеження трудової міграції, так і на інформацію МОП та Євростату щодо рівнів заробітної плати в країнах-реципієнтах української робочої сили.

Міграційні заробітки залежать від:

- G чисельності трудових мігрантів та їх розподілу за контингентами (залежно від країни перебування та виду економічної діяльності);
- G середньої тривалості прикладання праці представників кожного з виокремлених контингентів трудових мігрантів;
- G заробітної плати кожного контингенту працівників-мігрантів.

Отже, в узагальненому вигляді формула розрахунку обсягів заробітків трудових мігрантів з України за кордоном має такий вигляд:

$$W = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J n_{ij} \cdot w_{ij} \cdot l_{ij} , \quad (2.1)$$

- де W – загальна сума заробітків українських трудових мігрантів за кордоном;
 n – кількість українських трудових мігрантів;
 w – середня заробітна плата працівника з України за кордоном за період часу (година, день, тиждень, місяць);
 l – середня тривалість прикладання праці українського трудового мігранта за кордоном (в годинах, днях, тижнях, місяцях);
 i – порядковий номер у переліку країн прикладання праці трудових мігрантів з України, $i=1, 2, \dots, I$; I – кількість країн;
 j – порядковий номер у переліку видів економічної діяльності, в яких зайняті трудові мігранти з України, $j=1, 2, \dots, J$; J – кількість видів економічної діяльності.

Слід зауважити, що змінні l та w повинні бути однієї розмірності, тобто при використанні даних про заробітну плату заробітчанина за місяць роботи середня тривалість перебування українських заробітчанин за кордоном також має бути виражена у місяцях.

У рамках зазначеної методики обсяги заробітків і грошових переказів визначаються за 2007 р. Для здійснення розрахунків використовується інформація обстеження трудової міграції щодо кількості мігрантів, які виїздили за кордон упродовж 2007 – I половини 2008 р., оскільки, згідно з оцінкою, ймовірність виїзду у 2008 р. осіб, які не перебували за кордоном у 2007 р., є низькою.

При комбінаційному розподілі мігрантів за контингентами (відповідно до країни та виду економічної діяльності) виокремлення усіх можливих значень ознак є недоцільним; варто зупинитися на обмеженій кількості країн та видів економічної діяльності, а заробітки мігрантів в інших країнах та за іншими видами економічної діяльності обчислювати як середню по сукупності врахованих контингентів. Відповідно, було враховано сім основних країн-реципієнтів вітчизняної робочої сили (Російська Федерація, Італія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Іспанія та Португалія) і сім основних видів економічної діяльності (сільське господарство, промисловість, будівництво, оптова й роздрібна торгівля, діяльність готелів та ресторанів, діяльність транспорту, діяльність домашніх господарств). Результати обстеження трудової міграції дають змогу визначити чисельність кожного контингенту та середню тривалість їх перебування в країні. Обсяг прикладання праці трудових мігрантів наведено в табл. 2.32.

На враховані контингенти припадає близько 90% загального обсягу трудової діяльності за кордоном.

Оскільки інформація про заробітки мігрантів за відповідями на прямі запитання є вочевидь неповною, необхідно спиратися на дані стосовно середньої зарплати в країнах-реципієнтах за окремими видами діяльності та експертні оцінки щодо співвідношення зарплат українських громадян та місцевих мешканців.

**Обсяг прикладання праці за кордоном залежно від країни перебування
та виду економічної діяльності***

(тис. людино-місяців)

	Сільське госпо- дарство	Промис- ловість	Будів- ництво	Оптова й роздрібна торгівля	Діяльність готелів та ресторанів	Діяльність транспортів	Діяльність домашніх господарств
Російська Федерація	112,5	170,7	1385,4	178,6	36,3	49,0	63,0
Польща	106,9	4,5	58,4	5,0	—	—	65,9
Іспанія	90,3	—	60,8	—	9,9	—	16,2
Італія	61,5	18,9	138,3	4,9	110,9	7,3	598,1
Чеська Республіка	36,6	74,0	414,4	—	41,7	—	23,4
Португалія	5,1	0,2	87,3	5,5	10,8	2,6	42,2
Угорщина	3,6	18,7	68,7	—	—	—	—

* Експертна оцінка.

Однак, на жаль, інформація щодо середньої заробітної плати за різними видами економічної діяльності в країнах-реципієнтах також є неповною. Тому наявні прогалини були заповнені на основі співвідношення розміру заробітної плати за різними видами економічної діяльності в подібних за рівнем економічного розвитку та географічним положенням країнах, за якими є повна інформація, та співвідношення між середніми зарплатами у цих країнах. Середня заробітна плата у сфері діяльності домашніх господарств була оцінена на рівні зарплати у сфері соціальної роботи у відповідних країнах.

За оцінками експертів, отриманими при обстеженні трудової міграції молоді, здійсненому Державним інститутом проблем сім'ї та молоді у 2003 р., розмір оплати праці вітчизняних працівників становить 30–60% від суми, яку отримують постійні мешканці країн-реципієнтів за ту саму роботу. З огляду на те, що більш кваліфіковані працівники-мігранти середнього віку заробляють більше, ніж молодь, вірогідною є оцінка середнього заробітку українських громадян на рівні 50% заробітку постійних мешканців країн-реципієнтів у тих самих видах економічної діяльності. Слід зазначити, що у випадках легального працевлаштування за належним чином оформленим контрактом рівень оплати праці українців цілком може відповідати місцевим стандартам. При цьому підприємницькою діяльністю за кордоном займається невелика частина заробітчан.

За виконаними розрахунками, сумарний обсяг заробітків сукупності мігрантів, які працювали у семи основних країнах-реципієнтах і були зайняті у семи наймасовіших видах діяльності, становив за 2007 р. 1,7 млрд. євро. При поширенні результатів на загальну чисельність українських трудових мігрантів отримуємо суму майже 1,9 млрд. євро.

Обсяги грошових переказів (включаючи банківські перекази, передачу грошей неформальними способами та особисто привезені мігрантами кошти) залежать від обсягів як заробітків, так і від витрат у країні перебування. За даними обстеження, в середньому 22,5% своїх заробітків мігранти витрачають у країні тимчасового перебування. До цього слід додати транспортні витрати на переїзд за кордон і

назад. Останні навряд чи є досить значними: ті, хто мігрує до сусідніх країн, зазвичай використовують “дешевші” види транспорту, а особи, які працюють у більш віддалених країнах, виїждять на тривалий термін (тобто подорожують рідко). Таким чином, грошові перекази становлять близько 70% від загального обсягу заробітків – це понад 1,3 млрд. євро.

Оскільки близько половини загальної кількості трудових мігрантів припадає на 6 західних областей (Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську та Чернівецьку), то, відповідно, обсяг грошових переказів, які отримують домогосподарства цих регіонів, наближається до 700 млн. євро, що (згідно з середньорічним офіційним курсом гривні до євро, встановленим НБУ) перевищує 20% загального фонду оплати праці у цих регіонах. По Закарпатській області (що є регіоном найвищої інтенсивності трудових міграцій) обсяг грошових переказів перевищує половину фонду оплати праці.

Автори звіту цілком усвідомлюють, що наведена методика дозволяє лише приблизно оцінити обсяги заробітків мігрантів та коштів, які вони надсилають своїм близьким в Україні. Проте порядок цих сум відповідає дійсності. Подальше уточнення обсягів грошових переказів українських трудових мігрантів потребує проведення більш детальних досліджень, включаючи обстеження, задля покращання бази для обрахунків.

2.6. Наміри громадян України щодо участі у зовнішніх трудових міграціях

Для вивчення тенденцій трудової міграції громадян України у найближчому майбутньому важливе значення має аналіз наявності подібних намірів населення. За результатами обстеження, у II півріччі 2008 р. планували виїхати за кордон 1710,1 тис. осіб, або 5,9% населення працездатного віку, з них майже кожний четвертий планував поїздки з наміром працевлаштування вперше або повернення на роботу (табл. 2.33).

У цілому структурні характеристики майбутніх трудових мігрантів подібні до наявних. Переважну більшість населення, що планує виїхати за кордон працювати, становлять чоловіки – майже три чверті загальної кількості респондентів, які вказали цю мету поїздки (рис. 2.9).

Чоловіки переважали у групі тих, хто повертався на роботу (92,8%). Тобто чоловікам-мігрантам більше притаманна систематична робота за кордоном, що перетворюється на основне джерело доходу та спосіб життя.

За місцем проживання серед потенційних трудових мігрантів переважали мешканці міст (55,6% загальної кількості респондентів, які планували виїхати за кордон з метою працевлаштування). Разом з тим городяни становлять близько двох третин загальної кількості населення України працездатного віку, тобто вони відносно менше орієнтовані на виїзди з метою заробітку за кордон, ніж селяни.

Географічний розподіл потенційних трудових мігрантів (включаючи повернення на роботу) також практично не відрізняється від нині існуючого. Трудова міграція є метою для 51,5% респондентів – мешканців західних областей, які планували поїздки за кордон, 39,2% – з центральних та 17,7% – з південних регіонів (табл. 2.34). Серед жителів північних та східних регіонів частка респондентів, які планували трудові міграції, незначна.

Таблиця 2.33

**Кількість громадян працездатного віку, які планували виїхати за кордон
у II півріччі 2008 року за метою поїздки, статтю та місцем проживання**

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість громадян, які планували виїхати за кордон, всього, тис. осіб	1 710,1	835,2	874,9	1456,0	254,1
у тому числі за метою поїздки, %					
туризм	26,7	31,3	22,3	30,1	7,2
приватна поїздка (відвідування родичів)	41,0	47,7	34,4	44,3	21,4
працевлаштування	20,9	12,8	28,7	13,7	62,4
службове відрядження	5,4	3,7	7,0	6,2	1,4
навчання	0,2	0,4	–	0,2	–
повернення на роботу	2,0	0,3	3,4	1,5	4,0
ділова поїздка	0,7	0,5	1,0	0,8	0,6
возз'єднання з сім'єю	0,9	1,2	0,7	0,8	1,5
заміжжя або одруження	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
бажання змінити місце проживання	1,1	1,3	1,0	1,3	0,2
інше	0,9	0,6	1,3	0,9	1,1

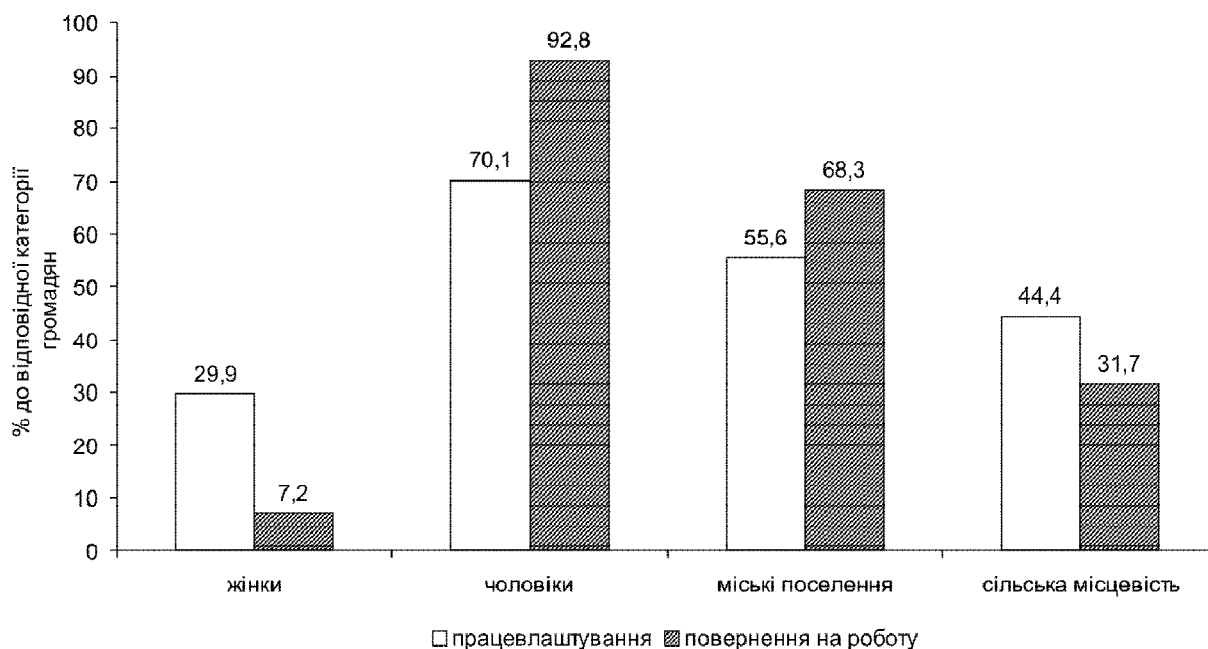

Рис. 2.9. Частка громадян працездатного віку, які планували виїхати за кордон у II півріччі 2008 року з метою працевлаштування або повернення на роботу, за статтю та місцем проживання

Таблиця 2.34

**Кількість громадян працездатного віку, які планували виїхати за кордон
у II півріччі 2008 року, за метою поїздки та територіальними зонами**

	Всього	Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість громадян, які планували виїхати за кордон, всього, тис. осіб	1 710,1	320,6	68,7	213,7	656,9	450,2
у тому числі за метою поїздки, %						
туризм	26,7	52,9	16,7	23,3	20,8	19,8
приватна поїздка (відвідування родичів)	41,0	28,9	21,1	56,3	60,2	17,1
працевлаштування	20,9	5,8	33,2	16,3	8,1	50,6
службове відрядження	5,4	11,4	7,0	1,0	3,8	5,5
навчання	0,2	—	—	—	—	0,7
повернення на роботу	2,0	0,1	6,0	1,4	3,1	0,9
ділова поїздка	0,7	—	—	1,4	1,1	0,5
возз'єднання з сім'єю	0,9	—	—	—	1,6	1,3
заміжжя або одруження	0,2	—	—	—	0,1	0,6
бажання змінити місце проживання	1,1	—	15,1	0,3	0,5	1,2
інше	0,9	0,9	0,9	—	0,7	1,8

Порівняння середньої тривалості здійснених та запланованих поїздок за кордон вказує на орієнтацію заробітчан передовсім на короткотермінові поїздки, сезонну роботу в зарубіжних країнах (табл. 2.35). Опосередковано це також доводить, що основними країнами призначення майбутніх поїздок будуть найближчі сусіди. Водночас кількість більш тривалих виїздів (через високу вартість та візові обмеження) у віддалені країни поступово зменшуватиметься.

Серед тих трудових мігрантів, які вже працювали за кордоном, 29,7% мають намір продовжити свої поїздки, 69,7% респондентів не мають такого бажання.

Таблиця 2.35

Тривалість здійснених та запланованих трудових міграцій

	Всього	у тому числі за тривалістю (місяців), %					
		до 1	від 1 до 3	від 3 до 6	від 6 до 12	понад 12	не знаю
Середня тривалість здійснених виїздів у 2005–2008 рр.	100,0	5,8	38,3	18,7	22,6	14,6	—
Тривалість запланованих виїздів у II півріччі 2008 р.	100,0	8,3	49,8	18,6	10,4	12,2	0,7

Привертає увагу те, що серед наших заробітчан, які на момент опитування працювали за кордоном, 133,3 тис. осіб (або 17,0%) не мали бажання або можливості повернутися в Україну, з них більше половини (55,9%) складала молодь віком від 15 до 34 років (табл. 2.36).

Таблиця 2.36

Трудові мігранти за віковими групами та бажанням повернутись до України

	Всього	у тому числі за планами щодо повернення		
		бажали повернутись	не бажали повернутись	передбачали можливість повернення
Кількість трудових мігрантів, які на момент опитування перебували за кордоном, всього, тис. осіб	783,8	589,5	133,3	61,0
у тому числі за віковими групами, %				
15–24 роки	15,1	14,3	16,7	19,7
25–29 років	15,7	14,6	23,1	9,9
30–34 роки	13,2	13,1	16,1	7,6
35–39 років	13,4	14,5	10,8	8,6
40–49 років	33,6	33,6	26,8	48,7
50–59 років	9,0	9,9	6,5	5,5

2.7. Закономірності територіальної диференціації зовнішньої трудової міграції

Потреби формування вираженої регіональної політики вимагають урахування регіональної специфіки тенденцій трудових міграцій. Таким чином, одним з найважливіших напрямів дослідження перебігу зовнішніх трудових поїздок стає аналіз та виявлення закономірностей їх територіальної диференціації. Вищим щаблем такого аналізу виступає побудова сітки районування України за показниками трудових міграцій, виділення трудовіграційних районів. Однак слід зазначити, що оскільки на рівні областей абсолютна більшість показників обстеження трудової міграції мають низьку надійність і можуть бути застосовані лише для орієнтації, в цьому підрозділі виклад матеріалу спирається на використання якісних характеристик величин показників (“високий рівень”, “низьке значення”, “переважна більшість” тощо) без зазначення (за винятком окремих випадків) конкретних числових величин.

Населення різних регіонів України неоднаковою мірою залучено до трудових міграцій. Рівень участі населення працездатного віку у трудових міграціях (питома вага трудових мігрантів у загальній чисельності відповідної вікової групи) коливається від майже нульових значень у деяких північних, центральних та південних регіонах до понад 30% на Закарпатті. Загалом величина цього показника зменшується в напрямку із заходу на схід (рис. 2.10), дещо підвищуючись на крайньому сході (у Луганській області). Знижені значення рівня участі у трудових мігра-

ціях фіксуються у зонах впливу великих поліфункціональних міст, у першу чергу в регіонах, прилеглих до столиці України, її найбільшого міста – Києва, а також у самому Києві.

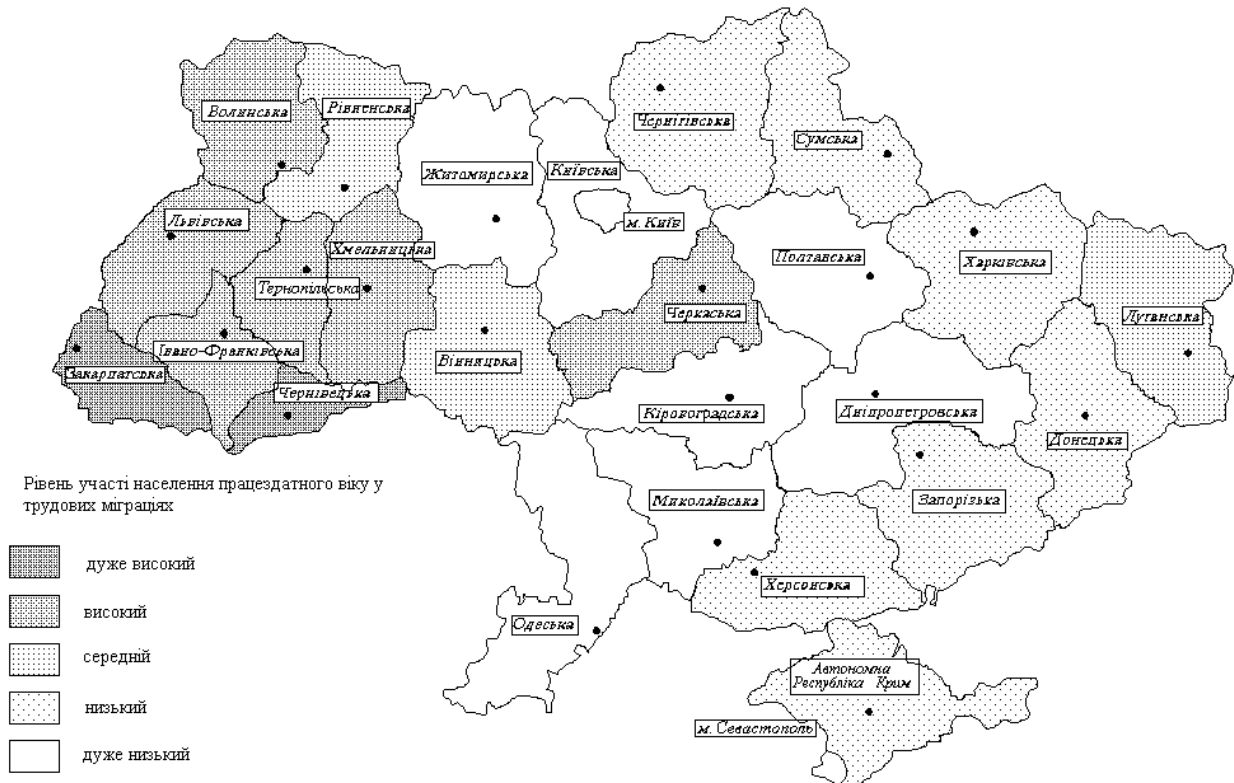

Рис. 2.10. Територіальна диференціація рівня участі населення працездатного віку у трудових міграціях

Основними показниками, покладеними в основу виявлення закономірностей територіальної диференціації тенденцій трудових міграцій, є: питома вага трудових мігрантів серед населення працездатного віку, співвідношення зазначених показників у міських поселеннях та в сільській місцевості регіону, а також структура трудових мігрантів за країнами виїзду (за останньою поїздкою).

Географія трудових поїздок населення України є досить широкою. Особи, які потрапили у вибірку сукупності обстеження трудової міграції, називали 33 країни призначення трудових міграцій, насправді їх кількість безумовно більша. Для коректної оцінки географічної спрямованості зовнішньоміграційних контактів країни виїзду доцільно об'єднати у групи за географічним положенням, статусом країни у світі (враховуючи рівень економічно розвитку, членство у міждержавних союзах тощо), особливостями розвитку міграційних зв'язків з Україною. За цими ознаками доцільним є виділення семи укрупнених регіонів світу при оцінці географічної спрямованості трудових міграцій українців.

Першу групу складають Російська Федерація та інші країни СНД, які акумулюють майже половину українських трудових мігрантів. Польщу та Італію слід виділити як окремі укрупнені регіони, у четверту групу варто об'єднати Чеську Республіку, Словаччину та Угорщину, п'яту групу формують Португалія та Іспанія. Ці п'ять географічних напрямків є основними для українських заробітчан. Більшість інших країн Європи (як країни-члени ЄС, так і Швейцарія, Норвегія), а

також країни Північної Америки країни складають шосту групу (“країни Заходу”). Щодо окремих європейських країн (країн південної частини колишньої Югославії, а також Мальти), то їх доцільно разом з Ізраїлем та країнами, що розвиваються (у т.ч. Туреччиною та Кіпром), об’єднати у групу “країни Півдня”.

Виокремлення останньої групи пов’язане з підвищеним ризиком потрапити в тенета торговців людьми при міграції до цього регіону світу. За даними МОМ, найбільше громадян України, потерпілих від торгівлі людьми, повернулося з Туреччини, Російської Федерації, Польщі, Чеської Республіки, Італії, Об’єднаних Арабських Еміратів, Македонії, Ізраїлю. Однак якщо Російська Федерація, Польща, Чеська Республіка та Італія входять до числа основних країн-реципієнтів вітчизняної робочої сили (не дивлячись на відносно велику абсолютну кількість, жертви торгівлі людьми становлять незначну частку серед мігрантів до цих країн), то інші з перерахованих країн до головних імпортерів робочої сили з України не належать. Очевидно, саме міграція до країн колишньої Югославії, Близького Сходу, інших країн, що розвиваються, пов’язана з найбільшим ризиком стати жертвою торгівлі людьми.

Частка осіб, які виїздили на роботу (за останньою поїздкою) до тієї або іншої країни (групи країн), розглядається як рівень орієнтації мігрантів з певного регіону на відповідну країну (регіон світу).

За показниками рівня участі населення у трудових міграціях та спрямованості зовнішніх трудовіграційних контактів (за даними обстеження трудової міграції) усі регіони України можна об’єднати у сім географічно цілісних міграційних районів (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Районування України за тенденціями розвитку трудових міграцій

1. *Закарпатський*. Цей район охоплює однойменну область, що характеризується найвищим серед усіх регіонів України рівнем участі населення у трудових міграціях. Основними напрямками трудових поїздок є Чеська Республіка, Угорщина та Словаччина. Це зумовлено, по-перше, географічною близькістю, по-друге, етнічними особливостями регіону (тут мешкає основна частина українських угорців і словаків), по-третє, історичними зв'язками (Закарпаття у різні часи входило до складу Угорщини і Чехословаччини). Рівень орієнтації на країни СНД (в першу чергу, Російську Федерацію) є помітно меншим, ніж у східних та південних регіонах, але вищим, ніж у двох інших районах, які повністю розташовані у межах Західної України.

2. *Буковинський*. Район територіально відповідає Чернівецькій області, де спостерігається дуже високий (хоча й у півтора рази менший, ніж на Закарпатті) рівень участі населення працездатного віку в трудових міграціях. Більше половини місцевих заробітчан працює в Італії, решта – переважно в інших країнах “старого” Євросоюзу, а частка працюючих у Російській Федерації є найменшою серед усіх трудових міграційних районів. Високий рівень орієнтації на Італію вочевидь пов'язаний з тим, що в Чернівецькій області найвища в Україні частка романомовного населення (румун та молдован), чимало етнічних українців мають знайомих у Румунії та Молдові, мешканці яких раніше від українців почали активно мігрувати до Італії.

3. *Галицько-Волинський* – Волинська, Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області. Рівень участі населення працездатного віку у трудових міграціях удвічі вищий за загальнодержавний рівень, але вдвічі менший, ніж у Буковинському районі. На тлі інших районів тут спостерігається значно вищий рівень орієнтації на Польщу і підвищений – на Португалію, Іспанію та Італію при відносно низькому рівні орієнтації на країни СНД. Хоча район загалом забезпечує чверть усього обсягу українського заробітчанства, близько 3/4 усіх мігрантів до Польщі, половина мігруючих до Португалії та Іспанії і третина виїжджаючих до Італії походять з областей Галицько-Волинського району.

4. *Західно-Центральний* – Вінницька, Рівненська, Хмельницька та Черкаська області. Показник участі у трудових міграціях тут відповідає загальнодержавному рівню або вищий за нього. Структура мігрантів за потоками близька до загальних по Україні показників, зокрема у Російській Федерації та країнах СНД працює близько половини мігрантів. У Західно-Центральному та більш східних районах не спостерігається значних відмінностей між рівнями участі у трудових міграціях міських та сільських жителів: більш висока інтенсивність трудових міграцій сільського населення, що фіксується у цілому по Україні, забезпечується саме за рахунок Закарпатського, Буковинського та Галицько-Волинського районів.

5. *Східно-Центральний* – Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Харківська, Чернігівська області та м. Київ. Це територіально найбільший район, що охоплює 11 з 27 регіонів України. Основні особливості трудових міграційної ситуації – помітно нижчий від загальнодержавного рівень участі населення працездатного віку у трудових міграціях і переважна орієнтація на Російську Федерацію (у півтора рази вища, ніж у середньому по країні).

6. *Південний* – АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області та м. Севастополь. У цілому по району рівень участі у трудових міграціях дещо вищий, ніж у Східно-Центральному районі, але помітно нижчий, ніж в інших п'яти районах. Порівняно з попереднім районом не так різко виражена орієнтація на роботу в Російській Федерації, натомість вищою є орієнтація на країни ЄС. Крім того, у Південному районі фіксується найвищий по Україні рівень орієнтації на країни Півдня, де найвищий ризик стати потерпілим від торгівлі людьми (згідно з даними медико-демографічного обстеження населення України 2007 р.).

7. *Луганський*. Включає однойменну область, основними особливостями якої є середня за мірками України у цілому і висока щодо попередніх двох районів інтенсивність трудових міграцій та різко виражена орієнтація на трудові поїздки до Російської Федерації. Неможливо виділити будь-яку іншу територіальну сукупність (регіон або групу суміжних регіонів), де б кількість трудових мігрантів була не меншою, а рівень орієнтації на Російську Федерацію – настільки ж великий, як на Луганщині.

Отже, основними чинниками, що визначають інтенсивність зовнішніх трудових міграцій у регіонах, є:

- близькість до державних кордонів України з іншими країнами: це полегшує і здешевлює здійснення трудової міграції; особливо сприяє збільшенню міграційної активності близькість до кордонів з країнами ЄС;
- особливості менталітету населення: загальновідомо, що низький рівень патерналістських настанов, стійка орієнтація на вирішення назрілих проблем власними зусиллями (у тому числі, шляхом трудових міграцій) притаманна мешканцям західних регіонів;
- наявність у регіоні або у безпосередній близькості від нього великих поліфункціональних міст, які часто стають більш привабливими для працевлаштування для частини українських громадян, ніж зарубіжні країни;
- загальний рівень розвитку регіону: з високорозвинених регіонів відтік населення на роботу за кордон є менш інтенсивним; підвищена міграційна активність населення Луганщини є наслідком не лише географічного положення області, але й її стабільно низького рівня людського розвитку.

На спрямованість зовнішніх трудових міграцій, крім географічного положення, впливають історичні та етнічні зв'язки між регіонами України та іноземними країнами.

ГЛАВА 3

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН

3.1. Оцінка впливу світової фінансової кризи на масштаби та характеристики зовнішньої трудової міграції українських громадян

Одним із проявів глобальної фінансово-економічної кризи неминуче стане скорочення попиту на робочу силу. Чи вплине загострення ситуації на ринку праці та можливе зниження доходів домогосподарств у країнах Європейського Союзу (ЄС) і Російській Федерації на трудові міграції українців, наскільки масовим може бути повернення мігрантів і яким чином відсутність закордонних заробітків може позначитися на місцевому ринку праці та рівні матеріального добробуту населення – головні питання сьогодення у досліджуваній сфері.

При оцінюванні можливих наслідків світової фінансової кризи для трудових міграцій громадян України слід виходити з характеру зайнятості, зокрема з особливостей ніші на ринку праці, яку заповнюють наші співвітчизники. Переважною мірою їхні трудові міграції побудовані за стратегією маргінальної ринкової ніші.

Як засвідчили результати обстеження трудової міграції, склад трудових мігрантів за рівнем освіти та професійно-кваліфікаційною підготовкою істотно відрізняється від аналогічних розподілів зайнятого населення як України, так і країн-реципієнтів. Значні особливості має і характер зайнятості трудових мігрантів, робочі місця, на яких вони працюють. Здебільшого упродовж перших місяців люди погоджуються на найменш престижну роботу, часто на ту, на яку не були згодні на батьківщині. Після належної адаптації в країні перебування їхні цінності значно змінюються. По закінченні першого року перебування трудові мігранти набувають іншого статусу і стають постійними іммігрантами. Що стосується заробітків, то навіть у перші місяці вони помітно перевищують стандарти оплати праці на батьківщині, хоча і значно поступаються таким у країні-реципієнті. Отже, трудові мігранти – і це характерно не тільки для вихідців з України – зголошуються працювати на тих робочих місцях, виконувати ті роботи, що не приваблюють місцеве населення. Водночас їхня невибагливість дає змогу роботодавцям мінімізувати свої видатки на вартість робочої сили.

Саме ця спрямованість дає підстави стверджувати, що фінансова криза навряд чи призведе до скорочення трудових міграцій українського населення, скоріше

навпаки – викличе нову хвилю “економічного туризму”⁷. Глибина і системний характер кризи в Україні більшістю експертів оцінюються як такі, що значно перевершують європейські, що неминуче віддзеркалиться у падінні і без того низької заробітної плати, особливо у валютному еквіваленті. До того ж доволі складна процедура отримання візи є додатковим стимулом не залишати країну перебування без вкрай вагомих підстав.

Скорочення може відбутися лише у частині легальних трудових міграцій, де заробітчани працювали на підприємствах (тобто не у домогосподарствах) і у тих видах економічної діяльності, що найбільше постраждали або постраждають від фінансової кризи, зокрема у будівництві та автомобілебудуванні. Проте незначна зайнятість українських трудових мігрантів у промисловості мінімізує ці наслідки, а вивільнені з цих галузей громадяни країн-реципієнтів навряд чи погодяться перейти на робочі місця, зайняті трудовими мігрантами. Водночас будівництво є чи не найбільш поширеною сферою прикладання праці українських трудових мігрантів у Чеській Республіці, Угорщині, Португалії та Російській Федерації – саме у цій галузі сконцентровано половину трудових мігрантів, з яких 87,1% становлять чоловіки. Оскільки цей вид економічної діяльності чи не найбільше залежить від стабільного функціонування банківської сфери, вочевидь, слід очікувати скорочення зайнятості в ньому (особливо у корпоративному секторі) трудових мігрантів. Таким чином, повернення з Російської Федерації значної частини будівельників, особливо працюючих на легальних умовах, видається цілком імовірним. Але навряд чи відбудеться масштабна реєміграція з країн ЄС з огляду на стримуючий вплив візового режиму і вищі, порівняно з Україною та Російською Федерацією, заробітків. Та й роботодавці через значну економію коштів при використанні нелегальної або напівлегальної робочої сили звільнятимуть мігрантів не відразу.

Робота домашньою прислугою найбільш поширена серед українських мігрантів в Італії (63,3%) та Португалії (26,0%). Нею займаються переважно жінки середнього та старшого віку в основному без належної реєстрації і за доволі низьку (за стандартами цих країн) винагороду. Від їх послуг радше не відмовлятимуться, особливо у випадках догляду за дітьми, хворими або особами похилого віку.

Отже, повертатимуться переважно мігранти з Російської Федерації, які працювали там на більш-менш легальних засадах, і певна – доволі невелика – частина мігрантів з країн ЄС. У результаті зменшиться питома вага найбільш благополучних у соціальному відношенні трудових міграцій, що здійснювалися з оформленням трудових відносин відповідно до вимог місцевого законодавства. Водночас слід очікувати збільшення масштабів “експорту” неформальної зайнятості, у кращому випадку – на напівлегальній основі та без жодних соціальних гарантій. Не варто виключати й того, що частина мігрантів у випадку втрати роботи буде змушена погоджуватися на нелегальну зайнятість навіть за наявності відповідних дозволів на роботу.

⁷ Цю тезу підтверджують посадовці, наприклад, з невеликих міст Івано-Франківської області, які неофіційно свідчать про практичне припинення потоку реєміграції з європейських країн від початку світової кризи на відміну від попередніх років, коли швидке покращання економічної ситуації в Україні спонукало частину емігрантів повертатися.

Таким чином, рееміграція не створить значних додаткових проблем для державної служби зайнятості, принаймні в масштабах усієї України. По-перше, мало хто з реемігрантів матиме право на одержання допомоги з безробіття через відсутність необхідного страхового стажу та тривалу перерву в роботі. Ті ж, хто на час міграції зберігав фіктивну зайнятість в Україні, зможуть претендувати на мінімальну за розміром допомогу. По-друге, більшість з них залишаться орієнтованими на зовнішні трудові міграції як певний спосіб трудового життя, адже місцевий ринок праці їх давно не приваблює.

Однак зовсім по-іншому розвиватимуться ці процеси у західних регіонах країни, де участь у міграціях бере значна частина населення, а кошти, що надходять від мігрантів, є вагомим складовим бюджетів їхніх родин. Зниження рівня життя широких верств населення, на жаль, стане практично неминучою реальністю. До того ж повертатимуться заробітчани не тільки з-за кордону, а і з інших регіонів України. Отже, збільшення навантаження на місцеві ринки праці буде відчутним.

Вимушені повернення трудових мігрантів не спричинять суттєвих змін у ринковому та соціальному середовищі на батьківщині, оскільки більшість із них повертатиметься без значних накопичень, а системна економічна криза – не найкращий час для відкриття нової справи.

Професійна реабілітація трудових мігрантів є надзвичайно складним завданням, оскільки у них формується певний стереотип поведінки, схильність до “кочового” способу життя, в якому мало уваги надається змісту й умовам праці, не виражене відчуття причетності до конкретного робочого місця чи підприємства і навіть до місця та умов проживання.

Світова фінансова криза не зменшить бажання частини населення, передусім з числа тих, хто вже брав участь у трудових міграціях, виїжджати за кордон, особливо за відсутності прийнятної роботи в Україні. Тому навряд чи відбудеться зменшення масштабів трудових міграцій. Однак істотних змін зазнають вимоги до якості робочої сили. Очікуваний у найближчій перспективі характер трудових міграцій не передбачатиме наявності високого освітнього чи кваліфікаційного рівня – найбільш поширеними видами економічної діяльності ймовірно стануть торгівля, діяльність готелів та ресторанів, послуги домашньої прислуги. У цілому ж зайнятість трудових мігрантів дедалі переміщуватиметься у сектор домашніх господарств, де значно слабший контроль за додержанням трудового та податкового законодавства.

3.2. Політика регулювання зовнішньої трудової міграції та шляхи її вдосконалення

Вихід України на світову арену як самостійної держави спричинив значне підвищення мобільності її населення, що в умовах системної кризи перехідного періоду розвивалася здебільшого у формі трудової міграції громадян за кордон. Упродовж 1990-х рр. цей процес набув форми самоорганізації суспільства, проте був переважно стихійним. Попри важливе соціально-економічне значення цього процесу, держава приділяла йому недостатньо уваги. Хоча в Основних напрямках соціальної політики на 1997–2000 рр., схвалених Указом Президента України від

18.10.1997 р. № 1166/97, де вперше було сформульовано головні напрями міграційної політики, констатувалося, що Україна є експортером робочої сили, однак окремо питання зовнішньої трудової міграції не розглядалися. Лише в аналогічному Указі Президента України від 24.05.2000 р. № 717/2000 пріоритетні напрями регулювання міграційних процесів було доповнено трьома положеннями щодо трудової міграції громадян, а саме: захисту соціально-економічних інтересів і прав українських працівників-мігрантів; збереження трудового та інтелектуального потенціалу держави; створення правових і соціально-економічних засад регулювання зовнішньої трудової міграції громадян України.

Зусилля держави спрямовувалися передусім на укладання угод з іншими країнами про працевлаштування громадян, однак такі договори часто взагалі не виконувалися або виконувалися неналежним чином унаслідок відсутності чи неефективності механізмів їх реалізації. Ще одним напрямом регулювання було ліцензування діяльності посередників у працевлаштуванні за кордоном та контроль за дотриманням ліцензійних умов з метою сприяння офіційній зайнятості трудових мігрантів. Однак послугами таких посередників користувалася вкрай незначна частка працівників-мігрантів.

Регуляторна діяльність у сфері трудової міграції помітно активізувалася завдяки доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання прав українських громадян за кордоном (2003 р.). Уряду було доручено посилити контроль за суб'єктами підприємницької діяльності, що надавали послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, продовжувати переговорний процес із укладання двосторонніх договорів тощо.

На виконання цих рішень Україна підписала Європейську конвенцію про захист прав працівників-мігрантів (1977 р.). Було затверджено перший програмний документ, безпосередньо присвячений трудовій міграції – Програму забезпечення прав та інтересів громадян, які виїжджають за кордон для працевлаштування, та усиновлених іноземцями дітей. На тематичних парламентських слуханнях, проведених у 2004 р., підкреслювалося, що метою держави у сфері трудової міграції має бути забезпечення соціальної захищеності українських працівників за кордоном, наголошувалося на необхідності сприяти зворотності міграцій, стимулювати інвестування зароблених мігрантами коштів в економіку України.

Ці ідеї знайшли офіційне відображення в Стратегії демографічного розвитку України на період до 2015 р. (2006 р.), де регулювання міграції розглядалося як засіб уповільнення темпів депопуляції. Як і попередні офіційні документи, Стратегія націлювала на скорочення нелегальної міграції громадян за кордон, посилення контролю за фірмами-посередниками. Водночас у ній по суті вперше зазначалася необхідність розширення можливостей легального працевлаштування за межами держави, а також ставилося завдання розроблення й виконання програми соціальної та професійної адаптації заробітчани, які повертаються, висувалася вимога до здешевлення послуг із переказу мігрантами коштів в Україну.

Посилення уваги держави до трудової міграції за кордон знайшло відображення у подальшій законотворчості. Зокрема, у проекті нової редакції Закону України “Про зайнятість населення” (далі – Закон), прийнятому Парламентом у першому читанні у січні 2007 р., крім норми про право громадян на трудову діяльність за ме-

жами держави, що міститься і у чинному законі, запропоновано спеціальну статтю, присвячену сприянню зайнятості громадян за кордоном та їхньому соціальному захисту. На жаль, подальше прийняття цього Закону було загальмовано.

Оскільки державне регулювання трудової міграції розглядається як складова політики зайнятості, головним органом, що забезпечує її реалізацію, є Міністерство праці та соціальної політики України, яке здійснює ліцензування господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном та забезпечує контроль за додержанням ліцензійних умов, бере участь у підготовці та укладанні міжнародних договорів у сфері трудової міграції, здійснює моніторинг трудової міграції тощо.

Помітну роль у виконанні конституційного обов'язку держави щодо захисту громадян, які перебувають за кордоном, відіграє Міністерство закордонних справ, дипломатичні та консульські представництва України. З 2005 р. при МЗС діє Центр допомоги громадянам України за кордоном, до завдань якого належить співпраця з правничими структурами, збирання інформації та моніторинг проблемних питань у сфері захисту прав працівників-мігрантів, аналіз міжнародного та національного законодавства держав, де зафіксовані порушення прав громадян України, тощо. Центр надає правові консультації працівникам-мігрантам, інформує про порядок оподаткування, страхування, пенсійного забезпечення у країнах перебування, відшкодування збитків, завданих працівникові під час роботи, виплати компенсацій.

Таким чином, наразі визначені основні напрями державної політики щодо трудової міграції громадян за кордон, укладаються міжнародні угоди, діють певні інституції. Незважаючи на це, оцінка ефективності міграційної політики держави, що міститься в Указі Президента України від 20.07.2007 р. № 657/2007 за результатами обговорення цього питання Радою національної безпеки і оборони, є досить критичною. Тенденцію до зростання трудової міграції, що здебільшого має незворотний характер і негативно впливає на демографічну ситуацію, названо в Указі загрозою національній безпеці держави. Висунуто вимогу щодо скорочення її масштабів, заохочення внутрішньої трудової міграції як альтернативи зовнішній, запровадження державних соціальних гарантій громадянам, які виїжджають на роботу за кордон, створення умов для їхнього повернення на батьківщину.

З метою вдосконалення міграційної політики держави, підвищення її ефективності та на виконання зазначеного Указу Президента Кабінетом Міністрів розроблено і передано у грудні 2008 р. до Верховної Ради проект Концепції державної міграційної політики України, що містить, крім іншого, принципи положення стосовно трудової міграції громадян.

Необхідність законодавчого визначення засад державної міграційної політики визнано давно, проте попередні спроби прийняття відповідного документу успіху не мали. Зволікання у цьому питанні великою мірою пов'язане з відсутністю надійної інформаційної бази щодо обсягів та складу міграційних потоків. Тому для подальшого доопрацювання і прийняття Верховною Радою законопроекту про затвердження Концепції державної міграційної політики України дані, отримані у ході проведеного Держкомстатом України обстеження трудової міграції, результати якого викладено у цьому звіті, є дуже важливими.

Отримана завдяки обстеженню інформація дає змогу дійти низки важливих висновків, які можуть бути покладені в основу викладених нижче **рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері трудової міграції**.

На нинішньому етапі економічного розвитку країни існують підтверджені результатами обстеження об'єктивні передумови трудової міграції громадян за кордон, що в період економічної кризи можуть посилитися. З огляду на це трудова міграція повинна враховуватися при економічному плануванні, формуванні політики зайнятості, освітньої політики, розробці інвестиційних програм і на центральному, і на регіональному рівнях. Дії держави у відповідній сфері мають бути спрямовані передусім на:

- Г створення умов для скорочення виїзду на заробітки за кордон;
- Г захист прав громадян, які працюють за кордоном;
- Г забезпечення більш сприятливих можливостей їхнього працевлаштування в зарубіжних країнах;
- Г заохочення повернення мігрантів на батьківщину та максимальне використання результатів трудової міграції в інтересах розвитку домогосподарств мігрантів, місцевих громад, регіону та країни в цілому.

Унаслідок значного поширення нелегального працевлаштування у зарубіжних країнах (про що йшлося у цьому звіті) найважливішим завданням видається забезпечення легальної та регульованої міграції, яка сприятиме поступальному розвитку країни, на відміну від міграції стихійної або організованої кримінальними угрупованнями та заснованої на корупційних зв'язках, що дестабілізує суспільство. У зв'язку з цим:

- 1) першочергова увага має приділятися забезпеченню легальних можливостей працевлаштування українців за кордоном шляхом укладання відповідних двосторонніх та багатосторонніх угод, забезпечення законодавчих механізмів їх реалізації, постійного контролю за їх виконанням;
- 2) основним предметом домовленостей повинно стати виконання українцями сезонних робіт за кордоном, оскільки, як показало обстеження, трудова міграція з України переважно відбувається на сезонній, тимчасовій основі; з іншого боку, саме щодо такої форми міграцій існують найреальніші перспективи досягти порозуміння з країнами-реципієнтами;
- 3) з огляду на формування у деяких зарубіжних країнах досить численного і стабільного контингенту українських працівників особливого значення набуває укладення двосторонніх угод щодо соціального та пенсійного страхування, результативність яких та значення для мігрантів, вочевидь, є вищими, ніж угоди про працевлаштування;
- 4) задля розширення можливостей легального працевлаштування за кордоном варто надавати державну підтримку ліцензованим приватним агенціям, які займаються посередництвом і є нині фактично єдиними організаціями, що забезпечують легальний виїзд українців на роботу за кордон. У стосунках з такими організаціями необхідний не лише контроль, а і співпраця, зокрема їх необхідно забезпечувати інформацією, допомагати у підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу, встановленні контактів із зарубіжними партнерами та посольствами зарубіжних країн тощо.

З метою забезпечення більшої організованості міграційного процесу в інтересах і окремих громадян, і суспільства в цілому необхідно посилити керуючу роль держави, перетворити державні органи, участь яких у працевлаштуванні за кордоном наразі мінімальна (як показало дослідження, 73,8% мігрантів знаходять роботу у зарубіжних країнах через знайомих та 22,2% – звертаються безпосередньо до зарубіжного працедавця), на головного менеджера у сфері трудової міграції. Для цього:

- Г держава має взяти на себе пошуки та освоєння нових ринків для української робочої сили, зокрема у країнах третього світу, що потребують висококваліфікованих спеціалістів і готові гідно оплачувати їхні послуги;
- Г було б доцільно створити госпрозрахункові агенції з працевлаштування за кордоном при чи під патронатом державної служби зайнятості;
- Г так само при центрах зайнятості варто організувати мережу освітніх структур для підготовки осіб, які бажають працювати за кордоном, де б здійснювалася професійна, мовна підготовка, надавались юридичні консультації, а також інформація про особливості культури та звичаї країн призначення;
- Г корисним вбачається створення спеціального інформаційного центру, де б накопичувалася інформація щодо міграційної ситуації та міграційного законодавства зарубіжних країн, кон'юнктури ринку праці, можливостей працевлаштування в них.

Наразі необхідно змінити спрямованість соціальної реклами, в якій йдеться про зовнішні трудові міграції. Сучасна соціальна реклама зовнішньої трудової міграції спрямована на упередження виїзду за кордон і містить заклики залишатися в Україні, приклади діяльності окремих відомих людей, які досягли успіхів в Україні, акцентування уваги на ризиках та загрозах. Ця реклама могла б бути ефективною за реальних можливостей отримання добре оплачуваної роботи для широких верств населення (зірками шоу-бізнесу за будь-яких умов може стати лише невелика кількість людей, для основної частини працездатного населення, навіть осіб з високою кваліфікацією, знайти достатньо оплачувану роботу мало ймовірно). В умовах майже повної відсутності дієвої альтернативи зовнішнім трудовим поїздкам для значних контингентів громадян “заборонна” реклама тільки посилить у реальних та потенційних трудових мігрантів відчуття відчуженості від держави. Відповідно, соціальна реклама має бути спрямована на інформування осіб щодо умов зайнятості та перебування за кордоном, формування усвідомленої поведінки потенційного трудового мігранта, тобто містити поради щодо мінімізації ризиків потрапити у тенета торговців людьми, заклики до підтримки соціальних зв'язків з родичами, які залишилися в Україні (особливо з дітьми), інформацію про можливості отримання соціального захисту з боку представництв України за кордоном тощо.

Як показало проведене обстеження, трудова міграція виступає важливим чинником забезпечення добробуту домогосподарств мігрантів, заробітки останніх можуть мати, у разі їх виробничого використання, позитивне значення також і для економічного розвитку регіонів походження. У зв'язку з цим необхідно:

- Г звернути посилену увагу на розвиток системи послуг, що надаються працівникам-мігрантам банківськими установами, для здешевлення переказів, покращання умов акумуляції заробітків мігрантів та їх спрямування на розвиток економіки та відкриття нових робочих місць;
- Г стимулювати більш активну участь національних фінансових установ у забезпеченні грошових трансферів мігрантів в Україну, розвивати конкуренцію між банками і компаніями, що займаються переказами грошей мігрантів.

Водночас позитивний потенціал трудової міграції найповніше може бути використаний лише за умови повернення мігрантів на батьківщину. Натомість збільшення термінів перебування за кордоном, перетворення тимчасової трудової міграції на постійну матиме за наслідок зменшення грошових надходжень від мігрантів, втрату Україною частини трудового та інтелектуального потенціалу, що особливо небезпечно в умовах глибокої демографічної кризи. Хоча за даними обстеження переважна більшість (майже три чверті) працівників-мігрантів орієнтована на повернення на батьківщину, така небезпека існує, а в умовах економічної кризи вона посилюється. Тому важливою складовою політики України щодо трудової міграції має бути заохочення до зворотних поїздок, стимулювання повернення заробітчани на батьківщину, сприяння їх реінтеграції. Для розв'язання цього завдання доцільно:

- Г розробити державну та місцеві (для регіонів, де мають місце особливо інтенсивні трудові міграції за кордон) програми і відповідні заходи, спрямовані на заохочення повернення мігрантів на батьківщину, створення нових робочих місць, розвиток малого бізнесу, у т.ч. і за рахунок коштів, зароблених громадянами за кордоном;
- Г до розробки програм повернення та реінтеграції залучати країни-реципієнти української робочої сили, піднімати на міжнародному рівні питання щодо спрямування на ці цілі зарубіжної технічної допомоги та кредитів.

Поряд із захистом та підтримкою працівників-мігрантів за кордоном посиленої уваги потребує налагоджування зв'язків з новими діаспорами, що сформувались у низці зарубіжних країн у результаті новітньої трудової міграції українців, які за належної підтримки та спрямування з боку держави можуть виступати провідниками її інтересів за кордоном. Необхідно приділити увагу забезпеченню зв'язку заробітчани з Україною шляхом створення умов для їхнього національно-культурного життя за кордоном, організації клубів, бібліотек, недільних шкіл тощо. Доцільно використовувати потенціал діаспор у питанні повернення мігрантів на батьківщину. Саме через них найлегше поширювати інформацію щодо можливостей працевлаштування чи відкриття власного бізнесу на батьківщині, реалізовувати програми повернення. Це можливо, звичайно, лише за умови розробки в Україні відповідної державної політики та цілеспрямованого фінансування її виконання.

Скороченню виїзду на заробітки за кордон сприятиме розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури (покращання якості доріг, розширення мережі маршрутів приміського транспорту), перш за все – у міських агломераціях, що покращує

щить умови роботи у великому місті для частини мешканців приміських зон і таким чином утримає їх від спокуси зовнішньої трудової міграції.

Оскільки міжнародна міграція, у тому числі трудова, залежить не лише від внутрішніх, але й від зовнішніх чинників, формування міграційної стратегії в односторонньому порядку, з урахуванням лише внутрішніх потреб, є малопродуктивним. В умовах глобальної взаємозалежності та посилення конкуренції між державами за людські ресурси розв'язання проблем, що стоять перед Україною у цій царині, можливе лише за активної участі в широкому міжнародному співробітництві. Його форми можуть бути досить різноманітними, наприклад:

- Г спрощення порядку отримання українцями віз для поїздок до європейських країн, забезпечення виконання угод про “малий прикордонний рух” із сусідніми країнами;
- Г досягнення міжнародного визнання дипломів та свідоцтв про професійну освіту, отриманих в Україні;
- Г обговорення з країнами-споживачами кваліфікованої української робочої сили питання щодо спільного фінансування її підготовки в освітніх закладах України, зокрема медичного профілю.

Для реалізації політики у сфері трудової міграції важливо удосконалити законодавчу базу, посилити відповідні інституції, уточнити та розширити їхні повноваження, зокрема:

- Г пріоритетні напрями державної політики щодо трудової міграції, як і конкретні заходи у цій сфері, варто визначити законом, тобто після прийняття Верховною Радою України Концепції державної міграційної політики слід розглянути можливість розробки закону України щодо правового статусу громадян, працевлаштованих за кордоном. Ним доцільно визначити обов'язки осіб, які виїжджають на заробітки за кордон (наприклад, офіційно встановлювати опікунство над неповнолітніми дітьми, які залишаються на батьківщині), державні гарантії їхніх прав, обов'язки відповідних органів влади щодо забезпечення прав і свобод заробітчани. У ньому могли б знайти відображення вимоги до посередництва при працевлаштуванні за кордоном, визначена відповідальність посередників. Закон мав би забезпечити провідну роль державних установ у процесі працевлаштування громадян поза межами України. Окремі його норми варто присвятити механізмам страхування мігрантів. Доцільно було б відобразити у законі також напрями стимулювання повернення мігрантів та виробничого використання зароблених за кордоном коштів тощо;
- Г необхідно посилити участь Міністерства праці та соціальної політики України в регулюванні трудової міграції (зовнішньої і внутрішньої), координації діяльності різних органів державного управління у цій сфері, розширити функції та кадрово збільшити відповідні підрозділи Міністерства;
- Г у дипломатичних і консульських представництвах України за кордоном у державах, які є міграційно привабливими для громадян України, доцільно запровадити посаду дипломата з міграційних питань, який би, зокрема, відслідковував міграційні процеси, у тому числі в сфері трудової

міграції, займався питаннями правової допомоги мігрантам, забезпечував захист прав і свобод українських громадян, які перебувають за кордоном.

Сформулювати цілі, пріоритети, завдання держави щодо трудової міграції громадян, запланувати конкретні заходи, а також відстежити результати їх здійснення без надійної інформаційної бази неможливо. Тому вдосконалення державної міграційної політики потребує:

- Г запровадження на державному рівні систематичних вибіркового обстежень населення для з'ясування обсягів, спрямованості, структурних характеристик трудових мігрантів;
- Г налагодження систематичного обміну інформацією про українських громадян за кордоном між відповідними державними органами країн-реципієнтів та України;
- Г вивчення шляхом здійснення пілотних проектів доцільності запровадження періодичних опитувань міжнародних пасажирів у пунктах перетину кордону України з метою охоплення різних категорій мігрантів;
- Г створення законодавчих підстав для організації таких робіт.

Ключове значення має не лише збирання, а й належна інтерпретація даних, розробка прогнозів розвитку міграційних процесів з урахуванням як внутрішнього становища, так і ситуації на міжнародному ринку праці, вивчення та оцінка передового вітчизняного та зарубіжного досвіду регулювання міграційних процесів тощо. Тому доцільно посилити наукове супроводження формування та реалізації державної міграційної політики, зокрема створити спеціалізований науковий центр (аналогічний тим, що існують практично в усіх сусідніх державах), де б на міждисциплінарній основі систематично здійснювалися наукові дослідження міграцій.

Висновки

Обстеження трудової міграції, здійснене Держкомстатом України у червні 2008 р., стало першим повномасштабним обстеженням в Україні з цієї тематики, яке охопило всі без винятку регіони та базувалося на територіальній імовірнісній вибірці домогосподарств, що забезпечує можливість оцінки надійності одержаних результатів. У ході цього обстеження до *зовнішніх трудових мігрантів* було віднесено громадян України працездатного віку, які займалися оплачуваною економічною діяльністю на території інших країн постійно, сезонно або тимчасово (включаючи тих, які працювали без офіційного статусу). До них не включалися прикордонні маятникові трудові мігранти.

Згідно з даними обстеження, з початку 2005 р. до 1 червня 2008 р. за кордоном працювали 1,5 млн. мешканців України, з яких майже 1,3 млн. перебували за межами України з метою трудової діяльності з початку 2007 р. до 1 червня 2008 р. Загалом трудові мігранти становлять 5,1% населення України працездатного віку, у т.ч. мігруючі за останні 1,5 року – 4,4%. Виявлені обсяги трудових міграцій підтверджуються інформацією інших джерел, які надають відомості про такий самий (або зіставний) контингент учасників трудових міграцій.

Серед трудових мігрантів переважають чоловіки, інтенсивніше до міграцій залучається сільське населення, що є наслідком значно гіршої ситуації з працевлаштуванням та вибором місця роботи у сільській місцевості. Освітній рівень трудових мігрантів виявився значно нижчим порівняно з усім населенням працездатного віку, тим більше – з його економічно активною частиною.

Основними країнами призначення українських заробітчан є Російська Федерація, Італія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Іспанія та Португалія. Загалом майже всі трудові міграції здійснюються до країн СНД та ЄС. Основними чинниками, що визначають інтенсивність та спрямованість зовнішніх трудових міграцій у регіонах, є: близькість до державних кордонів України з іншими країнами, особливості менталітету населення, історичні та ментально-етнічні зв'язки між регіонами України та іноземними країнами, загальний рівень розвитку регіону та наявність у регіоні або у безпосередній близькості від нього великих поліфункціональних міст.

На основі офіційно оформленого статусу українські громадяни найчастіше працювали у Чеській Республіці, Іспанії та Португалії, найбільша частка мігрантів без офіційного статусу спостерігалась у Польщі та Італії. Українські трудові мігран-

ти-чоловіки зайняті переважно на будівництві, жінки – як домашня прислуга, на будівництві та у торгівлі. Переважна частина мігрантів працювали за наймом, однак кожен шостий здійснював підприємницьку діяльність. Робота як самозайнятого або роботодавця найбільше поширена серед заробітчан у сусідніх з Україною країнах, особливо в Угорщині.

Зовнішня трудова міграція здійснює сприятливий вплив на розвиток ринку праці в Україні. За розрахунками, за умови неможливості зайнятості за кордоном рівень безробіття в Україні у I половині 2008 р. був би в 1,5 раза більшим від фактично зафіксованого. За даними обстеження, у середньому трудовий мігрант заробляв у 2007 році 817 доларів США на місяць, що майже втричі вище від середньомісячної заробітної плати в Україні. Значна частина зароблених коштів мігрантів потрапляє на батьківщину неформальними каналами – передаються через знайомих, водіїв транспортних засобів або привозяться власноручно. Заробітки мігрантів мають велике, інколи вирішальне значення для добробуту їхніх домогосподарств.

Хоча Україна є експортером робочої сили, проблемам її регулювання не приділяється належна увага на державному рівні. Трудова міграція повинна враховуватися при стратегічному економічному плануванні, при формуванні політики зайнятості, освітньої політики, розробці інвестиційних програм і на центральному, і на регіональному рівнях. Дії держави у відповідній сфері мають бути спрямовані передусім на створення умов для скорочення виїзду на заробітки за кордон, захист прав громадян, які працюють за кордоном, забезпечення більш сприятливих можливостей їхнього працевлаштування у зарубіжних країнах та заохочення повернення мігрантів на батьківщину шляхом максимального використання результатів трудової міграції в інтересах розвитку. Результати обстеження трудової міграції дозволяють сформулювати надійну аналітичну базу, необхідну для прийняття виважених рішень щодо регулювання трудової міграції.

Додатки

ДОДАТОК А**Таблиці оцінок надійності даних обстеження трудової міграції**

Таблиця А.1

Оцінки надійності кількості трудових мігрантів, які хоча б один раз виїздили за кордон у 2005–2008 рр., за статтю та місцем проживання до виїзду

	Кількість трудових мігрантів, тис. осіб	Стандартна похибка, тис. осіб	Гранична похибка, тис. осіб	Коефіцієнт варіації, %
Всього	1 476,1	58,5	115,8	3,96
жінки	484,8	31,2	61,7	6,43
чоловіки	991,3	45,0	89,0	4,54
міські поселення	803,2	52,1	103,2	6,49
сільська місцевість	672,9	26,8	53,0	3,97

Таблиця А.2

Оцінки надійності кількості трудових мігрантів, які хоча б один раз виїздили за кордон у 2005–2008 рр., за віковими групами

	Кількість трудових мігрантів, тис. осіб	Стандартна похибка, тис. осіб	Гранична похибка, тис. осіб	Коефіцієнт варіації, %
Всього	1 476,1	58,5	115,8	3,96
у тому числі				
15–24 роки	224,5	24,1	47,7	10,74
25–29 років	209,7	26,9	53,2	12,81
30–34 роки	232,0	25,6	50,7	11,04
35–39 років	216,2	17,6	34,8	8,12
40–49 років	432,5	25,8	51,1	5,97
50–59 років	161,2	14,4	28,6	8,94

Таблиця А.3

Оцінки надійності кількості трудових мігрантів, які хоча б один раз виїздили за кордон у 2005–2008 рр., за територіальними зонами

	Кількість трудових мігрантів, тис. осіб	Стандартна похибка, тис. осіб	Гранична похибка, тис. осіб	Коефіцієнт варіації, %
Всього	1 476,1	58,5	115,8	3,96
у тому числі				
Північ	84,4	16,8	33,2	19,87
Центр	136,5	18,0	35,7	13,23
Південь	130,9	24,0	47,5	18,32
Схід	276,9	25,2	49,9	9,10
Захід	847,4	38,9	77,0	4,59

Таблиця А.4

**Оцінки надійності кількості трудових мігрантів, які хоча б один раз виїздили
за кордон у 2007–2008 рр., за статтю та місцем проживання до виїзду**

	Кількість трудових мігрантів, тис. осіб	Стандартна похибка, тис. осіб	Гранична похибка, тис. осіб	Коефіцієнт варіації, %
Всього	1 264,3	47,2	93,4	3,73
жінки	424,0	26,6	52,7	6,28
чоловіки	840,3	36,3	71,9	4,32
міські поселення	681,5	45,0	89,2	6,61
сільська місцевість	582,8	14,8	29,4	2,55

Таблиця А.5

**Оцінки надійності кількості трудових мігрантів, які хоча б один раз виїздили
за кордон у 2007–2008 рр., за віковими групами**

	Кількість трудових мігрантів, тис. осіб	Стандартна похибка, тис. осіб	Гранична похибка, тис. осіб	Коефіцієнт варіації, %
Всього	1 264,3	47,2	93,4	3,73
у тому числі				
15–24 роки	188,3	20,6	40,9	10,96
25–29 років	178,6	23,4	46,3	13,07
30–34 роки	185,2	21,4	42,5	11,57
35–39 років	185,2	12,7	25,1	6,85
40–49 років	375,5	22,9	45,4	6,10
50–59 років	151,5	13,9	27,5	9,17

ДОДАТОК Б

**Статистичні таблиці
основних результатів обстеження трудової міграції**

Таблиця Б.1

Трудові мігранти за віковими групами та рівнем освіти, 2005–2008 рр.

	Всього	у тому числі за рівнем освіти			
		повна вища	базова або неповна вища	повна загальна середня	базова або початкова загальна середня
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	204,9	255,8	870,4	145,0
у тому числі за віковими групами, %					
15–24 роки	15,3	9,0	13,4	16,3	20,8
25–29 років	14,2	24,0	6,6	14,2	13,9
30–34 роки	15,7	18,1	15,5	14,3	20,3
35–39 років	14,6	5,9	16,1	16,7	12,4
40–49 років	29,3	27,6	36,3	29,1	20,7
50–59 років	10,9	15,4	12,1	9,4	11,9

Таблиця Б.2

**Трудові мігранти за територіальними зонами та рівнем освіти,
2005–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за рівнем освіти, %			
		повна вища	базова або неповна вища	повна загальна середня	базова або початкова загальна середня
Кількість трудових мігрантів, всього	1 476,1	13,9	17,3	59,0	9,8
у тому числі за територіальними зонами					
Північ	84,4	23,1	26,3	49,4	1,2
Центр	136,5	22,9	12,2	45,3	19,6
Південь	130,9	13,1	13,7	61,5	11,7
Схід	276,9	21,5	25,3	44,9	8,3
Захід	847,4	9,1	15,2	66,4	9,3

Таблиця Б.3

**Трудові мігранти за країнами перебування та віковими групами,
2005–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за віковими групами, %					
		15–24 роки	25–29 років	30–34 роки	35–39 років	40–49 років	50–59 років
Кількість трудових мігрантів, всього	1 476,1	15,3	14,2	15,7	14,6	29,3	10,9
у тому числі за країнами перебування							
Російська Федерація	710,3	16,1	17,1	17,8	13,6	26,7	8,7
Італія	198,3	6,7	7,8	15,0	16,1	33,7	20,7
Чеська Республіка	175,1	13,3	17,4	18,7	17,9	24,6	8,1
Польща	118,1	11,9	10,7	12,4	13,8	37,3	13,9
Угорщина	47,0	13,6	9,4	15,3	20,6	32,6	8,5
Іспанія	40,0	4,8	8,8	9,5	24,2	45,4	7,3
Португалія	39,0	14,1	11,5	9,2	14,9	44,4	5,9
Інші країни	148,3	30,6	11,6	9,2	10,2	25,7	12,7

Таблиця Б.4

**Трудові мігранти за територіальними зонами, статтю
та місцем проживання до виїзду, 2005–2008 рр.**

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	484,8	991,3	803,2	672,9
у тому числі за територіальними зонами, %					
Північ	5,7	6,1	5,5	7,7	3,3
Центр	9,2	10,4	8,8	10,7	7,5
Південь	8,9	9,1	8,7	11,2	6,1
Схід	18,8	18,2	19,0	29,9	5,5
Захід	57,4	56,2	58,0	40,5	77,6

**Трудові мігранти за тривалістю перебування
за кордоном з моменту останнього виїзду, статтю
та місцем проживання до виїзду, 2005–2008 рр.**

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	484,8	991,3	803,2	672,9
у тому числі за тривалістю перебування за кордоном, %					
до 1 місяця	5,8	6,5	5,4	6,1	5,5
від 1 до 3 місяців	38,3	32,1	41,3	37,1	39,3
від 3 до 6 місяців	18,7	11,6	22,0	15,4	21,5
від 6 до 12 місяців	22,6	27,9	20,2	25,8	20,0
12 місяців і більше	14,6	21,9	11,1	15,6	13,7

**Трудові мігранти за країнами перебування та територіальними зонами,
2005–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за територіальними зонами, %				
		Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, всього	1 476,1	5,7	9,2	8,9	18,8	57,4
у тому числі за країнами перебування						
Російська Федерація	710,3	6,4	10,8	12,1	32,8	37,9
Італія	198,3	7,0	2,0	3,2	6,5	81,3
Чеська Республіка	175,1	0,3	7,5	1,8	2,6	87,8
Польща	118,1	–	10,0	10,5	4,0	75,5
Угорщина	47,0	–	–	–	–	100,0
Іспанія	40,0	10,3	3,3	–	8,4	78,0
Португалія	39,0	–	11,8	2,6	–	85,6
Інші країни	148,3	13,6	17,0	14,6	12,5	42,3

Таблиця Б.7

**Трудові мігранти за причинами працевлаштування за кордоном
та територіальними зонами, 2005–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за територіальними зонами, %				
		Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, всього	1 476,1	5,7	9,2	8,9	18,8	57,4
у тому числі за причинами працевлаштування за кордоном						
низький рівень заробітної плати	882,7	5,3	7,9	9,0	18,0	59,8
немає підходящої роботи або відсутня можливість працевлаштування	571,3	4,9	9,9	6,7	21,2	57,3
інше	22,1	11,9	69,1	–	–	19,0

Таблиця Б.8

**Трудові мігранти за причинами працевлаштування за кордоном
та віковими групами, 2005–2008 рр.**

	Всього	15–24 роки	25–29 років	30–34 роки	35–39 років	40–49 років	50–59 років
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1 476,1	224,5	209,7	232,0	216,2	432,5	161,2
у тому числі за причинами працевлаштування за кордоном, %							
низький рівень заробітної плати	59,8	45,0	52,0	67,4	70,7	63,2	56,6
немає підходящої роботи або відсутня можливість працевлаштування	38,7	46,9	47,2	32,6	29,3	36,4	43,4
інше	1,5	8,1	0,8	–	–	0,4	–

Таблиця Б.9

**Трудові мігранти за країнами перебування
та частотою поїздок за кордон, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за кількістю поїздок, %		
		одна	декілька	виїздили щомісячно
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	34,2	63,7	2,1
у тому числі за країнами перебування				
Російська Федерація	597,9	24,7	74,0	1,3
Італія	186,7	61,3	38,7	–
Чеська Республіка	150,5	17,1	82,6	0,3
Польща	82,0	27,2	72,8	–
Угорщина	47,0	12,8	53,2	34,0
Іспанія	40,0	55,0	45,0	–
Португалія	36,2	51,9	48,1	–
Інші країни	124,0	61,2	37,3	1,5

Таблиця Б.10

**Трудові мігранти за країнами перебування та правовим статусом,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за правовим статусом, %				
		дозвіл на проживан- ня та на роботу	дозвіл на проживан- ня	тимча- сова реєстра- ція	без офіцій- ного статусу	статус не визначе- но
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	31,7	3,4	39,3	23,2	2,4
у тому числі за країнами перебування						
Російська Федерація	597,9	21,5	3,3	56,5	17,3	1,4
Італія	186,7	31,9	6,2	20,6	36,2	5,1
Чеська Республіка	150,5	54,8	2,5	26,3	14,8	1,6
Польща	82,0	22,9	1,0	19,3	56,2	0,6
Угорщина	47,0	21,9	–	55,3	21,3	1,5
Іспанія	40,0	56,2	1,3	25,8	13,4	3,3
Португалія	36,2	50,6	1,4	17,1	17,4	13,5
Інші країни	124,0	48,8	4,8	18,1	25,9	2,4

Таблиця Б.11

**Трудові мігранти за територіальними зонами
та правовим статусом у країнах перебування, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за правовим статусом, %				
		дозвіл на проживан- ня та на роботу	дозвіл на прожи- вання	тимча- сова реєстра- ція	без офіцій- ного статусу	статус не визна- чено
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	31,7	3,4	39,3	23,2	2,4
у тому числі за територіальними зонами						
Північ	79,2	37,1	2,7	32,3	26,6	1,3
Центр	104,7	26,1	1,1	42,7	27,2	2,9
Південь	103,6	29,3	8,9	41,8	14,2	5,8
Схід	212,2	34,0	0,8	53,7	11,2	0,3
Захід	764,6	31,7	3,8	35,2	26,7	2,6

Таблиця Б.12

**Трудові мігранти за територіальними зонами
та статусом зайнятості в країнах перебування, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за статусом зайнятості, %			
		наймані працівники підпри- ємств, установ, організацій	наймані працівники у домогос- подарствах	роботодавці	самозай- няті
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	39,7	43,9	5,0	11,4
у тому числі за територіальними зонами					
Північ	79,2	49,5	38,4	–	12,1
Центр	104,7	41,8	50,2	1,2	6,8
Південь	103,6	49,6	35,0	10,4	5,0
Схід	212,2	51,6	18,3	17,1	13,0
Захід	764,6	33,8	51,8	2,0	12,4

Таблиця Б.13

**Трудові мігранти за формою трудового договору
та статусом зайнятості в країнах перебування, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за статусом зайнятості, %	
		наймані працівники підприємств, установ, організацій	наймані працівники у домогосподарствах
Кількість трудових мігрантів, які працювали за наймом, всього	1 056,6	47,5	52,5
у тому числі за формою трудового договору			
письмова	364,7	83,6	16,4
усна	542,0	25,1	74,9
без контракту	111,4	41,7	58,3
не визначено	38,5	37,7	62,3

Таблиця Б.14

**Трудові мігранти за країнами перебування та формою трудового договору,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за формою трудового договору, %			
		письмова	усна	без контракту	не визначено
Кількість трудових мігрантів, які працювали за наймом, всього	1 056,6	34,5	51,4	10,5	3,6
у тому числі за країнами перебування					
Російська Федерація	484,3	27,4	60,7	8,8	3,1
Італія	167,6	23,5	59,2	12,9	4,4
Чеська Республіка	113,2	52,0	24,8	16,3	6,9
Польща	73,6	14,5	79,5	5,0	1,0
Угорщина	30,4	68,1	12,8	19,1	–
Іспанія	38,5	52,2	18,7	16,9	12,2
Португалія	34,6	40,7	46,0	5,8	7,5
Інші країни	114,4	59,4	30,9	9,4	0,3

Таблиця Б.15

**Трудові мігранти за видами економічної діяльності та статусом зайнятості,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за статусом зайнятості, %		
		наймані працівники підприємств, установ, організацій	наймані працівники у домогосподарствах	роботодавці
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	39,7	43,9	5,0
у тому числі за видами економічної діяльності				
сільське господарство	107,2	37,4	58,7	0,4
промисловість	69,2	90,5	3,3	–
будівництво	652,2	40,7	38,7	7,1
оптова та роздрібна торгівля	102,3	41,1	13,2	5,9
діяльність готелів та ресторанів	36,2	75,2	1,9	21,8
діяльність транспорту	36,6	95,1	2,2	–
інші види економічної діяльності	53,7	46,7	38,9	5,6
діяльність домашніх господарств	206,9	2,3	97,3	–
				0,4

Таблиця Б.16

**Трудові мігранти за видами економічної діяльності та тривалістю
відпрацьованого часу, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за тривалістю відпрацьованого часу на тиждень в середньому на одного мігранта, %				
		до 40 годин	41–60 годин	61–80 годин	понад 80 годин	не визначена
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	12,0	57,1	16,6	3,6	10,7
у тому числі за видами економічної діяльності						
сільське господарство	107,2	17,1	50,3	23,7	7,2	1,7
промисловість	69,2	33,2	45,4	12,2	5,9	3,3
будівництво	652,2	4,7	69,4	16,4	2,6	6,9
оптова та роздрібна торгівля	102,3	33,2	46,6	7,1	2,2	10,9
діяльність готелів та ресторанів	36,2	2,2	55,0	39,0	–	3,8
діяльність транспорту	36,6	19,7	22,6	8,5	–	49,2
інші види економічної діяльності	53,7	37,1	34,5	8,6	1,7	18,1
діяльність домашніх господарств	206,9	8,7	43,3	19,2	6,8	22,0

Таблиця Б.17

**Трудові мігранти за статусом зайнятості
та тривалістю відпрацьованого робочого часу, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за тривалістю відпрацьованого часу на тиждень в середньому на одного мігранта, %				
		до 40 годин	41–60 годин	61–80 годин	понад 80 годин	не визначена
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	12,0	57,1	16,6	3,6	10,7
у тому числі за статусом зайнятості						
наймані працівники підприємств, установ, організацій	502,1	17,5	57,9	12,2	2,7	9,7
наймані працівники у домогосподарствах	554,5	8,1	52,6	20,8	5,5	13,0
роботодавці	63,7	3,5	70,0	21,0	0,8	4,7
самозайняті	144,0	11,8	66,0	13,8	0,8	7,6

Таблиця Б.18

Трудові мігранти за видами економічної діяльності та професійними групами, 2007–2008 рр.

	Всього тис. осіб	у тому числі по спеціалізаційним групах, %				кваліфіковані робітники та інструментальні рабочі	робітники з високим кваліфікаційним професійним рівнем	найпростіші професії
		професійна, фахівці, технічні службовці	інформаційні технології та комунікації	виробництво продукції та будівництво	сфера послуг			
Кількість трудових мігрантів всього	1 264,3	6,9	1,5	37,9	4,9	35,2		
у тому числі за видами економічної діяльності								
сільське господарство	187,2	3,3	8,2	2,1	4,5	81,3		
промисловість	69,2	6,4	8,1	92,4	25,1	28,0		
будівництво	652,2	3,0	—	68,0	2,4	26,5		
оптова та роздрібна торгівля	142,3	9,6	—	8,1	—	7,5		
активність готелів та ресторанів	34,2	9,7	—	—	—	21,8		
активність транзиту	36,6	30,9		5,5	63,6			
інші види економічної діяльності	53,7	42,5	5,0	—	1,1	22,0		
активність економічних підприємств	206,9	4,6	40,7	—	—	56,9		

Таблиця Б.19

Трудові мігранти за професійними групами до і після виїзду за кордон,
2007–2008 рр.

	Всього	у тому числі за останніми роками до виїзду за кордон				
		професійна діяльність, технічні службові	працівники сфери торгівлі та послуг	кваліфіковані робітники сільськогосподарського виробництва	кваліфіковані робітники в інструментальній сфері	робітники з обмеженими навчальними досягненнями та селянсько-господарськими заняттями
Кількість трудових мігрантів, які працювали за кордоном, всього, тис. осіб	793,7	179,7	103,4	34,3	248,5	112,1
у тому числі за професійними групами за кордоном, %						
професіонали, фахівці, технічні службовці	7,3	22,9	4,4	—	3,3	3,7
працівники сфери торгівлі та послуг	18,3	21,8	88,5	14,3	7,9	9,4
кваліфіковані робітники сільськогосподарського виробництва	1,4	0,3	—	13,7	—	3,7
кваліфіковані робітники в інструментальній сфері	34,2	15,7	2,2	32,5	71,2	17,7
робітники з обмеженими навчальними досягненнями та селянсько-господарськими заняттями	5,6	7,7	—	—	11,3	22,8
найпростіші професії	32,7	31,6	34,9	19,5	17,3	40,7
						62,2

Таблиця Б.20

Трудові мігранти за країнами перебування та умовами праці за кордоном,
2007–2008 рр.

	Всього осіб, осіб	значення умов праці, %						
		умови праці за кордоном	підприємств негосподарної діяльності	було передбачено від однієї роботодавця	васпримовані умови праці	оплата за працю, за годину або за місяць, у порівнянні з платою в Україні	платили за роботу	інше або не визначено
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	59,3	14,0	7,0	11,9	9,6	4,4	5,3
Україна	297,9	27,5	12,3	4,8	13,9	13,8	3,9	4,5
Російська Федерація	186,7	57,5	9,7	9,5	11,5	4,6	7,5	8,8
Чеська Республіка	150,5	53,7	24,7	15,2	13,3	9,9	6,8	1,7
Польща	82,0	65,2	5,5	7,1	16,3	4,6	0,6	4,8
Угорщина	47,0	79,4	12,3	5,5	2,8	1,5	1,1	—
Бельгія	40,0	52,8	7,5	3,5	23,0	4,5	8,0	7,0
Португалія	36,2	39,8	10,5	8,8	10,5	5,2	4,7	20,2
Інші країни	124,0	73,7	11,9	4,7	3,1	5,6	2,1	5,6

Примітка: Передбачалося декілька варіантів відповідей.

Таблиця Б.21

**Трудові мігранти за видами економічної діяльності та умовами праці,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	з них за умовами праці, %						
		умови нормальні	робота інтенсивна з підвищеною вимогами	було переведено із одного роботодавця до іншого	виступають умови праці	оскільки нагромадилися до виплати виступає в існуючому обсязі	понаднормова несистемна робота	інше або не визначено
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	59,3	14,6	7,0	11,9	9,6	4,4	5,3
у тому числі за видами економічної діяльності								
сільське господарство	167,3	66,1	15,8	5,2	11,9	6,5	3,3	2,7
промисловість	69,2	66,3	16,5	0,7	11,6	8,1	4,9	3,6
будівництво	652,2	54,2	17,5	8,3	12,6	13,4	3,3	4,8
енергетика та розарібля торгівля	162,3	73,2	7,0	3,5	10,6	2,4	2,2	5,5
діяльність готельна та ресторанів діяльність	36,3	69,3	0,8	7,5	12,4	12,3	1,9	3,0
транспортно інші види	36,6	70,2	7,1	0,8	9,8	7,9		7,6
економічної діяльності	33,7	72,3	8,9	1,9	6,1	1,7	3,0	4,5
діяльність домашніх господарств	206,9	54,4	9,3	9,8	12,1	5,2	10,5	5,8

Примітка: Передбачалося декілька варіантів відповідей.

Таблиця Б.22

**Трудові мігранти за видами економічної діяльності
та розміром середньомісячного заробітку, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за середньомісячним заробітком (дол. США), %				Середньомісячний заробіток одного мігранта, дол. США	Довідково: середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника в Україні, дол. США
		до 250	251–500	501–1000	понад 1000		
Кількість трудових мігрантів, які позичили про середньомісячний заробіток введено	1 185,8	3,9	20,5	41,9	33,7	817	268
у тому числі за видами економічної діяльності							
сільське господарство	100,5	5,3	32,7	39,1	22,9	709	145
промисловість	65,4	2,4	27,5	43,1	27,0	766	308
будівництво	617,4	2,5	15,5	49,5	32,5	838	294
оптова та роздрібна торгівля	97,6	11,5	40,5	35,2	12,8	391	218
діяльність готелів та ресторанів	36,2	1,9	23,2	34,0	40,9	856	167
діяльність транспорту	32,5	1,2	48,0	30,5	20,3	664	343
інші види економічної діяльності	51,8	17,6	18,1	36,9	27,4	709	8
діяльність домашніх господарств	184,4	1,2	12,8	26,2	59,8	994	...

Таблиця Б.23

**Трудові мігранти за статусом зайнятості в країнах перебування
та розміром середньомісячного заробітку, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за середньомісячним заробітком (дол. США), %				Середньомісяч- ний заробіток одного трудового мігранта, дол. США
		до 250	251– 500	501– 1000	понад 1000	
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про середньомісячний заробіток, всього	1 185,8	3,9	20,5	41,9	33,7	817
у тому числі за статусом зайнятості						
наймані працівники підприємств, установ, організацій	476,0	2,8	21,1	45,7	30,4	805
наймані працівники у домогосподарствах	515,7	4,1	19,8	37,0	39,1	845
роботодавці	58,9	0,5	19,0	51,6	28,9	820
самозайняті	135,2	8,1	21,6	43,3	27,0	753

Таблиця Б.24

**Трудові мігранти за статтю, місцем проживання до виїзду
та часткою витрат на проживання в країнах перебування, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за часткою витрат на проживання, %			
		до 25%	26–50%	51–75%	понад 75%
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про частку витрат на проживання, всього	1 159,1	66,1	29,9	2,9	1,1
жінки	382,0	60,7	33,5	4,3	1,5
чоловіки	777,1	68,7	28,1	2,3	0,9
міські поселення	620,0	62,1	33,0	3,2	1,7
сільська місцевість	539,1	70,6	26,3	2,6	0,5

**Трудові мігранти за правовим статусом
та часткою витрат на проживання в країнах перебування, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за часткою витрат на проживання, %			
		до 25%	26–50%	51–75%	понад 75%
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про частку витрат на проживання, всього	1 159,1	66,1	29,9	2,9	1,1
у тому числі за правовим статусом					
дозвіл на проживання та на роботу	375,6	52,6	39,4	4,9	3,1
дозвіл на проживання	39,6	69,4	23,0	7,6	–
тимчасова реєстрація	455,8	71,2	27,3	1,3	0,2
без офіційного статусу	272,9	75,4	22,3	2,3	–
статус не визначено	15,2	69,1	27,6	3,3	–

**Трудові мігранти, які направляли кошти, за країнами перебування,
2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	з них направляли кошти домогосподарствам	
		тис. осіб	%
Кількість трудових мігрантів, всього	1 264,3	772,7	61,1
у тому числі за країнами перебування			
Російська Федерація	597,9	350,0	58,5
Італія	186,7	146,7	78,6
Чеська Республіка	150,5	91,4	60,7
Польща	82,0	37,6	45,9
Угорщина	47,0	19,6	41,7
Іспанія	40,0	32,7	81,8
Португалія	36,2	25,8	71,3
Інші країни	124,0	68,9	55,6

Таблиця Б.27

**Трудові мігранти за країнами перебування
та способами направлення коштів домогосподарствам, 2007–2008 рр.**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за способами направлення коштів, %						
		близькості переход	організацій з прямими переходами	коп гошій переход	кур'єр	жаснооручно	через друзів або родичів	інше
Кількість трудових мігрантів, які направляют кошти домогосподарствам, всього	777,7	31,9	9,8	3,7	2,5	26,2	26,1	0,8
у тому числі зі зрешадми перебування								
Радійська Федерація	394,0	29,0	3,9	3,3	—	38,4	23,3	0,1
Італія	146,7	38,2	18,7	1,0	11,3	3,2	24,3	3,3
Чеська Республіка	91,4	21,3	10,9	0,7	8,4	26,5	39,4	0,8
Польща	37,6	19,4	1,3	—	—	48,7	30,6	—
Угорщина	19,7	35,5	17,8	—	—	27,4	19,3	—
Іспанія	20,7	55,7	12,5	—	5,8	—	26,0	—
Португалія	25,8	28,3	22,9	—	1,9	8,1	38,8	—
Інші країни	68,8	43,2	16,4	—	—	19,2	21,2	—

**Трудові мігранти за статтю, місцем проживання до виїзду
та сумою направлених коштів домогосподарствам, 2007 рік**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за сумою направлених коштів (дол. США), %						Середня сума направлених коштів одним трудоим мігрантом, дол. США
		до 1000	1001– 2000	2001– 3000	3001– 4000	4001– 5000	понад 5000	
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про розмір направлених коштів домогосподарствам, всього	707,6	24,3	18,6	16,8	10,4	15,0	14,9	2 679
жінки	222,7	33,7	10,3	18,7	10,8	10,5	16,0	2 522
чоловіки	484,9	20,0	22,4	15,9	10,2	17,1	14,4	2 751
міські поселення	352,7	27,7	21,7	16,8	7,7	15,3	10,8	2 436
сільська місцевість	354,9	20,9	15,6	16,7	13,1	14,7	19,0	2 920

**Трудові мігранти за правовим статусом
та сумою направлених коштів домогосподарствам, 2007 рік**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за сумою направлених коштів (дол. США), %						Середня сума направлених коштів одним трудоим мігрантом, дол. США
		до 1000	1001– 2000	2001– 3000	3001– 4000	4001– 5000	понад 5000	
Кількість трудових мігрантів, які повідомили про розмір направлених коштів домогосподарствам, всього	707,6	24,3	18,6	16,8	10,4	15,0	14,9	2 679
у тому числі за правовим статусом								
дозвіл на проживання та на роботу	238,3	22,7	17,5	14,1	10,4	20,3	15,0	2 831
дозвіл на проживання	22,7	24,7	18,5	11,5	6,6	12,3	26,4	2 928
тимчасова реєстрація	260,3	26,1	21,1	14,6	9,2	11,8	17,2	2 612
без офіційного статусу	167,4	21,7	17,1	26,5	13,6	11,2	9,9	2 551
статус не визначено	18,9	44,0	11,1	–	2,6	29,6	12,7	2 511

Таблиця Б.30

Трудові мігранти за напрямками використання грошей
та територіальними зонами, 2007–2008 рр.

	Всього	Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	772,7	41,5	61,9	51,7	129,5	488,1
з них за напрямками використання грошей, %						
задоволення щоденних потреб (придбання продуктів, одягу, оплата послуг і т. д.)	72,0	76,9	60,6	68,3	85,2	70,0
придбання товарів довготривалого використання (автомобіль, телевізор, комп'ютер, пральна машина і т. д.)	39,3	55,4	35,7	37,3	43,9	37,3
придбання, реконструкція будинку або квартири (включаючи нове будівництво)	29,1	2,9	21,6	22,4	7,4	38,8
повернення боргів	10,4	5,8	8,4	19,7	5,0	11,5
оплата навчання членів домогосподарства	12,4	6,7	14,7	19,3	12,4	11,8
оплата лікування	6,5	3,6	4,2	7,4	16,2	4,4
заощадження	9,7	14,5	2,7	8,7	2,4	12,3
інше	1,5	–	–	1,4	–	2,2

Примітка: Передбачалося декілька варіантів відповідей.

Таблиця Б.31

**Громадяни працездатного віку, які планували виїхати за кордон
у II півріччі 2008 року, за метою та тривалістю поїздки**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за тривалістю поїздки (місяців), %					
		до 1	від 1 до 3	від 3 до 6	від 6 до 12	12 і більше	не знаю
Кількість громадян, які планували поїздку за кордон, всього	1 710,1	71,9	16,0	4,0	2,7	5,0	0,4
у тому числі за метою поїздки							
туризм	456,8	100,0	—	—	—	—	—
приватна поїздка (відвідування родичів)	699,6	90,0	9,4	0,2	0,1	—	0,3
працевлаштування	357,9	8,3	49,8	18,6	10,4	12,2	0,7
службове відрядження	93,2	89,6	5,0	—	5,4	—	—
навчання	3,3	—	—	—	45,5	54,5	—
повернення на роботу	31,9	23,5	64,6	—	9,4	2,5	—
ділова поїздка	12,6	100,0	—	—	—	—	—
возз'єднання з сім'єю	15,8	—	—	—	—	100,0	—
заміжжя або одруження	3,2	—	—	—	—	100,0	—
бажання змінити місце проживання	19,6	—	—	—	—	100,0	—
інше	16,2	58,0	24,7	—	—	—	17,3

Таблиця Б.32

**Домогосподарства за часткою грошової допомоги з-за кордону
в сукупному доході та самооцінкою рівня добробуту, 2007 рік**

	Всього, тис.	у тому числі за рівнем добробуту, %			
		заможні	середні	нижче середнього	бідні та дуже бідні
Кількість домогосподарств, які отримували допомогу, всього	1 186,0	1,6	45,9	40,3	12,2
у тому числі за часткою грошової допомоги в сукупному доході					
до 25%	347,6	0,6	40,3	47,4	11,7
26–50%	304,6	1,5	49,0	41,5	8,0
51–75%	219,6	1,4	48,8	35,1	14,7
понад 75%	270,6	3,5	44,1	35,9	16,5
відмова від відповіді	43,6	—	66,7	26,4	6,9

ДОДАТОК В

Статистичні таблиці
економічної активності населення України у 2005–2007 рр.
 (матеріали вибіркового обстеження населення (домогосподарств))

Таблиця В.1

Населення у віці 15–70 років за рівнем освіти

	2005	2006	2007
Зайняте населення			
Всього, тис. осіб	20 680,0	20 730,4	20 904,7
у тому числі за рівнем освіти, %			
повна вища	21,7	22,5	23,2
базова вища	2,0	1,9	1,5
неповна вища	22,2	22,6	22,2
повна загальна середня	42,3	42,4	43,2
базова загальна середня	10,7	9,7	9,1
початкова загальна або не мають освіти	1,1	0,9	0,8
Безробітне населення			
Всього, тис. осіб	1 600,8	1 515,0	1 417,6
у тому числі за рівнем освіти, %			
повна вища	12,4	14,1	16,6
базова вища	2,1	2,3	1,7
неповна вища	21,4	22,3	21,0
повна загальна середня	53,2	52,4	52,2
базова загальна середня	10,6	8,8	8,4
початкова загальна або не мають освіти	0,3	0,1	0,1
Економічно неактивне населення			
Всього, тис. осіб	13 559,7	13 542,1	13 312,0
у тому числі за рівнем освіти, %			
повна вища	8,7	8,8	9,5
базова вища	2,6	2,5	2,1
неповна вища	14,5	15,3	15,1
повна загальна середня	39,6	40,9	43,2
базова загальна середня	28,0	27,3	25,4
початкова загальна або не мають освіти	6,6	5,2	4,7

**Зайняте населення у віці 15–70 років за віковими групами,
статтю та місцем проживання**

(тис. осіб)

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
2005					
Всього	20 680,0	10 075,5	10 604,5	14 093,9	6 586,1
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	2 563,4	1 112,5	1 450,9	1 706,6	856,8
25–29 років	2 563,4	1 153,6	1 409,8	1 851,9	711,5
30–34 роки	2 553,4	1 195,3	1 358,1	1 788,1	765,3
35–39 років	2 485,2	1 230,0	1 255,2	1 716,8	768,4
40–49 років	5 676,0	2 945,4	2 730,6	3 998,6	1 677,4
50–59 років	3 580,3	1 765,1	1 815,2	2 504,9	1 075,4
60–70 років	1 258,3	673,6	584,7	527,0	731,3
працездатного віку	18 886,5	8 866,7	10 019,8	13 215,1	5 671,4
старше працездатного віку	1 793,5	1 208,8	584,7	878,8	914,7
2006					
Всього	20 730,4	10 054,8	10 675,6	14 182,1	6 548,3
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	2 641,0	1 129,1	1 511,9	1 733,9	907,1
25–29 років	2 593,6	1 165,3	1 428,3	1 888,0	705,6
30–34 роки	2 597,8	1 206,9	1 390,9	1 839,4	758,4
35–39 років	2 510,0	1 236,8	1 273,2	1 754,6	755,4
40–49 років	5 611,7	2 902,0	2 709,7	3 981,3	1 630,4
50–59 років	3 631,1	1 783,9	1 847,2	2 533,9	1 097,2
60–70 років	1 145,2	630,8	514,4	451,0	694,2
працездатного віку	19 032,2	8 871,0	10 161,2	13 372,7	5 659,5
старше працездатного віку	1 698,2	1 183,8	514,4	809,4	888,8
2007					
Всього	20 904,7	10 139,9	10 764,8	14 309,7	6 595,0
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	2 725,2	1 164,7	1 560,5	1 790,2	935,0
25–29 років	2 631,2	1 170,6	1 460,6	1 927,2	704,0
30–34 роки	2 630,3	1 235,7	1 394,6	1 874,6	755,7
35–39 років	2 554,5	1 254,8	1 299,7	1 784,5	770,0
40–49 років	5 514,5	2 876,4	2 638,1	3 890,3	1 624,2
50–59 років	3 712,2	1 805,1	1 907,1	2 583,4	1 128,8
60–70 років	1 136,8	632,6	504,2	459,5	677,3
працездатного віку	19 189,5	8 928,9	10 260,6	13 477,2	5 712,3
старше працездатного віку	1 715,2	1 211,0	504,2	832,5	882,7

**Безробітне населення у віці 15–70 років за віковими групами,
статтю та місцем проживання**

(тис. осіб)

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
2005					
Всього	1 600,8	738,3	862,5	1 199,9	400,9
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	448,3	187,9	260,4	341,0	107,3
25–29 років	211,8	96,8	115,0	164,0	47,8
30–34 роки	187,3	93,8	93,5	135,4	51,9
35–39 років	171,8	80,2	91,6	118,4	53,4
40–49 років	395,6	205,5	190,1	300,7	94,9
50–59 років	182,6	72,7	109,9	137,7	44,9
60–70 років	3,4	1,4	2,0	2,7	0,7
працездатного віку	1 595,2	734,7	860,5	1 195,6	399,6
старше працездатного віку	5,6	3,6	2,0	4,3	1,3
2006					
Всього	1 515,0	710,9	804,1	1 113,5	401,5
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	433,7	203,2	230,5	332,0	101,7
25–29 років	205,6	91,0	114,6	155,2	50,4
30–34 роки	190,7	96,8	93,9	140,0	50,7
35–39 років	146,1	63,8	82,3	96,8	49,3
40–49 років	357,6	188,1	169,5	259,2	98,4
50–59 років	180,3	68,0	112,3	129,5	50,8
60–70 років	1,0	–	1,0	0,8	0,2
працездатного віку	1 513,7	710,6	803,1	1 112,4	401,3
старше працездатного віку	1,3	0,3	1,0	1,1	0,2
2007					
Всього	1 417,6	646,9	770,7	1 038,2	379,4
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	387,8	166,8	221,0	281,6	106,2
25–29 років	194,7	91,8	102,9	148,1	46,6
30–34 роки	175,7	79,4	96,3	131,7	44,0
35–39 років	142,3	59,8	82,5	94,9	47,4
40–49 років	332,3	182,8	149,5	248,2	84,1
50–59 років	184,5	66,3	118,2	133,4	51,1
60–70 років	0,3	–	0,3	0,3	–
працездатного віку	1 416,7	646,3	770,4	1 037,3	379,4
старше працездатного віку	0,9	0,6	0,3	0,9	–

**Економічно неактивне населення у віці 15–70 років за віковими групами,
статтю та місцем проживання**

(тис. осіб)

	Всього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
2005					
Всього	13 559,7	8 147,5	5 412,2	9 651,8	3 907,9
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	4 480,0	2 363,8	2 116,2	3 325,5	1 154,5
25–29 років	634,2	450,4	183,8	410,5	223,7
30–34 роки	565,3	379,2	186,1	380,2	185,1
35–39 років	446,0	279,2	166,8	287,8	158,2
40–49 років	1 131,7	650,5	481,2	783,2	348,5
50–59 років	2 045,0	1 375,7	669,3	1 513,9	531,1
60–70 років	4 257,5	2 648,7	1 608,8	2 950,7	1 306,8
працездатного віку	8 410,3	4 606,9	3 803,4	6 024,6	2 385,7
старше працездатного віку	5 149,4	3 540,6	1 608,8	3 627,2	1 522,2
2006					
Всього	13 542,1	8 198,5	5 343,6	9 674,9	3 867,2
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	4 452,5	2 354,0	2 098,5	3 276,1	1 176,4
25–29 років	640,1	454,7	185,4	430,5	209,6
30–34 роки	520,4	370,2	150,2	351,6	168,8
35–39 років	430,9	275,4	155,5	270,4	160,5
40–49 років	1 079,2	633,7	445,5	734,4	344,8
50–59 років	2 198,5	1 471,0	727,5	1 641,9	556,6
60–70 років	4 220,5	2 639,5	1 581,0	2 970,0	1 250,5
працездатного віку	8 318,0	4 555,4	3 762,6	5 931,8	2 386,2
старше працездатного віку	5 224,1	3 643,1	1 581,0	3 743,1	1 481,0
2007					
Всього	13 312,0	8 099,5	5 212,5	9 566,6	3 745,4
у тому числі за віковими групами					
15–24 роки	4 339,8	2 311,1	2 028,7	3 168,5	1 171,3
25–29 років	613,6	449,2	164,4	418,3	195,3
30–34 роки	518,3	363,8	154,5	354,1	164,2
35–39 років	393,7	255,6	138,1	255,4	138,3
40–49 років	1 069,2	600,0	469,2	729,3	339,9
50–59 років	2 257,0	1 535,3	721,7	1 693,4	563,6
60–70 років	4 120,4	2 584,5	1 535,9	2 947,6	1 172,8
працездатного віку	8 144,8	4 468,2	3 676,6	5 807,7	2 337,1
старше працездатного віку	5 167,2	3 631,3	1 535,9	3 758,9	1 408,3

**Населення у віці 15–70 років за віковими групами
та причинами економічної неактивності**

	Всього, тис. осіб	у тому числі, %				
		пенсіонери за віком, по інвалідності та на пільгових умовах	учні, студенти	зайняті в домогосподарстві	зневірені, не знають де і як шукати роботу, вважають, що немає підходящої роботи	інші
2005						
Всього	13 559,7	47,7	27,2	13,3	3,8	8,0
у тому числі за віковими групами						
15–24 роки	4 480,0	1,5	81,1	8,5	3,1	5,8
25–29 років	634,2	6,6	6,2	57,3	10,3	19,6
30–34 роки	565,3	10,9	1,5	53,5	11,4	22,7
35–39 років	446,0	15,1	0,2	45,3	13,0	26,4
40–49 років	1 131,7	30,6	0,0	33,7	10,6	25,1
50–59 років	2 045,0	79,4	0,0	8,4	3,0	9,2
60–70 років	4 257,5	100,0	–	–	–	–
працездатного віку	8 410,3	15,7	43,8	21,4	6,1	13,0
старше працездатного віку	5 149,4	100,0	–	–	–	–
2006						
Всього	13 542,1	48,7	27,6	14,5	2,7	6,5
у тому числі за віковими групами						
15–24 роки	4 452,5	1,6	82,8	8,9	2,3	4,4
25–29 років	640,1	7,5	6,1	63,9	7,4	15,1
30–34 роки	520,4	12,1	1,2	60,3	8,8	17,6
35–39 років	430,9	16,4	0,0	51,7	9,4	22,5
40–49 років	1 079,2	31,3	–	39,2	7,2	22,3
50–59 років	2 198,5	81,3	–	9,1	2,2	7,4
60–70 років	4 220,5	100,0	–	–	–	–
працездатного віку	8 318,0	16,5	44,9	23,6	4,3	10,7
старше працездатного віку	5 224,1	100,0	–	–	–	–
2007						
Всього	13 312,0	49,4	27,2	14,9	2,3	6,2
у тому числі за віковими групами						
15–24 роки	4 339,8	1,7	82,3	9,6	2,0	4,4
25–29 років	613,6	9,0	6,7	64,3	5,7	14,3
30–34 роки	518,3	12,2	1,2	62,2	6,7	17,7
35–39 років	393,7	19,5	–	54,0	7,7	18,8
40–49 років	1 069,2	33,3	–	38,7	6,2	21,8
50–59 років	2 257,0	81,6	–	9,9	1,9	6,6
60–70 років	4 120,4	100,0	–	–	–	–
працездатного віку	8 144,8	17,4	44,4	24,3	3,7	10,2
старше працездатного віку	5 167,2	100,0	–	–	–	–

Зайняте населення у віці 15–70 років за видами економічної діяльності

(тис. осіб)

	2005		2006		2007	
	Всього	у тому числі наймані працівники підприємств, установ, організацій	Всього	у тому числі наймані працівники підприємств, установ, організацій	Всього	у тому числі наймані працівники підприємств, установ, організацій
Всього	20 680,0	14 005,3	20 730,4	14 069,2	20 904,7	14 001,9
у тому числі за видами економічної діяльності						
сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство, рибництво	4 005,5	1 437,3	3 652,6	1 314,1	3 484,5	1 120,6
промисловість	4 072,4	3 878,0	4 036,9	3 808,9	3 973,0	3 703,1
будівництво	941,5	677,6	987,1	709,3	1 030,2	741,0
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів	4 175,2	1 234,2	4 403,9	1 347,1	4 564,4	1 451,4
діяльність транспорту та зв'язку	1 400,5	1 090,2	1 428,3	1 097,8	1 451,9	1 088,3
фінансова діяльність операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	247,9	245,6	283,9	279,7	344,4	336,7
державне управління	966,6	884,1	1 041,9	934,2	1 134,7	973,1
освіта	1 028,9	1 028,9	1 033,7	1 033,7	1 036,4	1 036,4
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1 668,2	1 662,0	1 690,5	1 682,7	1 693,7	1 683,6
надання комунальних та індивідуальних послуг	1 356,6	1 338,3	1 356,7	1 336,7	1 359,0	1 335,9
	816,7	529,1	814,9	525,0	832,5	531,8

Таблиця В.7

Зайняте населення у віці 15–70 років за професійними групами

	2005	2006	2007
Всього, тис. осіб	20 680,0	20 730,4	20 904,7
у тому числі за професійними групами, %			
законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі), професіонали, фахівці, технічні службовці	35,0	35,2	35,2
працівники сфери торгівлі та послуг	13,1	13,2	13,6
кваліфіковані робітники сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства	1,7	1,5	1,3
кваліфіковані робітники з інструментом	12,2	12,0	12,6
робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	13,1	12,8	12,6
найпростіші професії	24,9	25,3	24,7

Таблиця В.8

Зайняте населення у віці 15–70 років за статусом зайнятості

	2005	2006	2007
Всього, тис. осіб	20 680,0	20 730,4	20 904,7
у тому числі за статусом зайнятості, %			
працюючі за наймом	81,8	81,0	80,7
роботодавці	0,9	1,0	1,0
самозайняті	16,8	17,6	17,9
безкоштовно працюючі члени сім'ї	0,5	0,4	0,4

**Зайняте населення у віці 15–70 років за статтю, місцем проживання
та тривалістю відпрацьованого часу на тиждень**

	Всього, тис. осіб	у тому числі за тривалістю відпрацьованого часу на тиждень в середньому на одного зайнятого, %				
		до 20 годин	20–29 годин	30–39 годин	40 годин	понад 40 годин
2005						
Всього	17 205,5	1,7	3,1	9,1	70,7	15,4
жінки	8 034,3	2,5	4,5	9,9	71,3	11,8
чоловіки	9 171,2	1,1	1,9	8,3	70,2	18,5
міські поселення	13 436,4	1,5	2,5	9,1	71,7	15,2
сільська місцевість	3 769,1	2,8	5,5	8,9	67,1	15,7
2006						
Всього	17 141,9	1,6	2,8	9,5	69,1	17,0
жінки	7 972,6	2,4	3,9	10,4	70,1	13,2
чоловіки	9 169,3	0,9	1,8	8,8	68,3	20,2
міські поселення	13 529,3	1,3	2,2	9,6	70,7	16,2
сільська місцевість	3 612,6	2,7	5,0	9,4	63,3	19,6
2007						
Всього	17 299,7	1,6	2,8	8,5	70,7	16,4
жінки	8 001,3	2,5	4,0	9,1	71,8	12,6
чоловіки	9 298,4	0,8	1,8	7,9	69,8	19,7
міські поселення	13 639,5	1,2	2,3	8,6	71,3	16,6
сільська місцевість	3 660,2	2,9	5,0	7,9	68,5	15,7

Примітка: Кількість зайнятого населення наведено без урахування осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах, і тих, які були тимчасово відсутні на роботі.

Таблиця В.10

Рівень зайнятості населення в Україні та країнах Європейського Союзу* за статтю

(% до всього населення відповідного віку)

	Всього		Жінки		Чоловіки	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Україна	57,7	57,9	58,7	58,0	53,7	63,5
Європейський (27 країн)	63,5	64,5	65,4	65,3	58,3	71,6
Австрія	68,6	70,2	71,4	69,3	64,4	76,0
Бельгія	61,1	61,0	63,0	64,8	58,3	67,9
Болгарія	55,8	55,6	61,7	54,6	57,6	62,8
Греція	60,1	61,0	61,4	47,4	47,9	74,6
Данія	75,9	77,4	77,1	71,4	73,2	81,2
Фінляндія	64,4	68,1	69,4	65,3	65,9	71,0
Франція	67,6	68,6	69,1	59,3	60,6	77,7
Італія	63,3	64,8	65,6	53,2	54,7	76,1
Нідерланди	57,6	58,4	58,7	46,3	46,6	70,3
Іспанія	68,4	69,6	71,0	58,4	59,2	79,4
Латвія	63,3	66,3	68,3	62,4	64,4	70,4
Литва	62,6	63,6	64,9	61,0	62,2	66,3
Люксембург	63,6	63,6	63,6	54,6	55,0	72,6
Малта	53,9	54,8	55,7	34,9	36,9	74,7
Польща	73,2	74,3	76,0	66,4	69,6	82,2
Німеччина	66,0	67,3	69,4	60,6	64,0	74,7
Португалія	52,8	54,5	57,0	46,8	50,6	62,6
Румунія	67,5	67,9	67,8	61,7	61,9	73,9
Словаччина	57,6	58,8	58,8	51,3	52,8	64,8
Словенія	57,7	59,4	60,7	50,9	53,0	65,4
Сполучені Штати	66,0	66,6	67,8	61,3	62,6	71,1
Сполучене Королівство	71,7	71,5	71,3	65,9	65,3	77,3
Угорщина	56,9	57,3	57,3	51,1	50,9	64,0
Фінляндія	68,4	69,3	70,3	66,5	68,5	72,1
Ірландія	63,9	63,8	64,6	58,8	60,0	69,3
Чеська Республіка	64,8	65,3	66,1	56,3	57,3	74,8
Швеція	72,5	73,1	74,2	70,4	71,8	75,5

* Джерело даних: інтернет-сторінка Євростату. – Режим доступу: <http://www.leuropa.eu.int/comm/eurostat> (станом на 12.06.2008 р.). Відмінністю показників в інших країнах є те, що розрахунки проводяться відносно населення 15 років і старше, у той час як по Україні – для населення у віці 15–70 років.

Таблиця В.11

Рівень безробіття населення в Україні та країнах Європейського Союзу* за статтю

(% до економічно активного населення відповідного віку)

	Чоловіки			Жінки			Всього		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Україна	7,7	6,8	6,2	6,8	6,6	6,0	7,5	7,0	6,7
Європейський (27 країн)	9,0	8,9	7,7	9,8	9,0	7,9	8,4	7,7	6,6
Австрія	5,7	4,8	2,5	5,5	5,7	5,1	5,4	4,4	4,0
Бельгія	8,5	8,1	7,5	9,5	9,4	8,7	7,7	7,5	6,7
Болгарія	19,2	9,0	6,0	9,9	9,1	7,3	10,2	9,7	6,6
Бразилія	19,0	9,0	8,4	15,2	13,3	12,9	16,2	15,7	15,3
Данія	4,2	4,0	3,8	5,3	4,6	4,2	5,5	5,4	5,5
Естонія	8,1	6,0	4,8	7,2	5,8	4,0	9,0	6,3	5,5
Італія	4,4	4,4	4,6	4,0	4,1	4,2	5,7	4,7	5,0
Іспанія	9,7	8,6	8,9	12,2	11,6	10,9	7,1	6,1	6,4
Ірландія	7,8	6,9	6,2	10,1	8,8	7,9	6,5	5,5	5,0
Кор	5,4	4,7	4,0	6,6	5,5	4,6	5,5	4,0	3,5
Латвія	9,0	7,0	6,1	3,3	6,2	5,7	9,2	7,6	6,6
Литва	4,4	5,7	4,4	5,4	5,5	4,4	8,5	5,9	4,4
Люксембург	4,5	4,7	4,1	5,3	6,3	4,7	3,5	3,6	3,6
Мальта	7,4	7,3	6,5	8,9	8,9	7,7	9,9	6,5	5,9
Нідерланди	4,2	3,9	3,0	5,1	4,4	3,7	4,5	3,6	3,8
Німеччина	11,2	10,3	8,7	10,8	10,2	8,8	11,6	10,5	8,7
Норвегія	19,0	14,0	9,7	19,4	15,1	10,4	16,8	13,1	9,1
Португалія	8,1	8,1	8,5	9,2	9,5	10,1	7,1	7,0	7,0
Румунія	1,5	1,6	6,8	0,8	4,4	2,7	8,1	8,5	7,6
Словаччина	16,1	11,4	11,7	17,1	14,5	12,7	15,5	9,1	9,9
Словенія	6,7	6,1	5,0	7,2	7,4	6,0	6,2	5,0	4,1
Сполучене Королівство	4,8	5,4	5,3	4,3	5,6	5,0	5,2	5,3	5,6
Угорщина	7,2	7,5	7,4	7,4	7,9	7,7	7,0	7,2	7,2
Фінляндія	8,5	7,8	6,9	8,7	8,1	7,3	8,5	7,5	6,6
Франція	7,9	5,8	8,0	9,8	9,7	6,5	8,0	8,1	7,5
Чехія та Республіка	8,0	7,2	5,4	9,9	8,9	6,8	6,5	5,9	4,1
Швеція	7,9	7,1	6,2	7,8	7,1	6,5	8,0	7,0	6,0

* Джерело даних: інтернет-сторінка Євростату. – Режим доступу: <http://www.eurostat.eu.int/comm/eurostat> (станом на 12.06.2008 р.). Відмінністю показників в інших країнах є те, що розрахунки проводяться відносно населення 15 років і старше, у той час як по Україні – для населення у віці 15–70 років.

Таблиця В.12
Населення працездатного віку за територіальними зонами та рівнем економічної активності, 2005–2007 рр.

	Всього, тис. осіб	У тому числі за рівнем економічної активності				Рівень економічної активності, %	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %	Рівень економічної неактивності, %
		економічного життя		економічно неактивні					
		всього	зайняті	безробітні					
		2004							
Всього	28 892,0	20 481,7	18 986,5	1 595,2	8 410,3	70,9	65,4	7,8	29,1
Північ	5 071,1	3 710,6	3 412,9	297,7	1 360,5	73,2	67,9	5,2	26,8
Центр	3 342,1	2 427,6	2 313,4	214,2	914,5	72,6	68,3	8,7	27,4
Південь	4 450,5	3 107,3	2 836,4	270,9	1 343,2	69,8	64,9	7,3	30,2
Схід	9 204,8	6 824,9	6 352,4	472,5	2 679,9	71,8	66,8	6,9	28,2
Захід	6 923,5	4 411,3	3 989,4	421,9	2 112,2	67,6	61,2	9,6	32,4
2006									
Всього	28 863,9	20 545,9	19 032,2	1 513,7	8 318,0	71,2	65,9	5,4	28,8
Північ	5 078,2	3 726,2	3 475,9	250,3	1 352,0	73,4	68,4	6,7	26,6
Центр	3 339,4	2 428,0	2 326,0	201,3	903,4	72,8	66,8	8,3	27,2
Південь	4 433,4	3 128,2	2 915,3	212,9	1 314,2	70,4	65,6	6,8	29,6
Схід	9 460,1	6 554,5	6 413,8	140,7	2 611,0	72,4	67,8	6,4	27,6
Захід	6 543,8	4 409,0	4 090,3	318,7	2 134,8	67,4	61,1	9,3	32,6
2007									
Всього	28 741,0	20 606,7	19 189,4	1 416,7	8 144,8	71,7	66,7	6,9	28,3
Північ	5 063,2	3 742,6	3 480,4	262,2	1 320,4	73,9	69,3	6,3	26,1
Центр	3 315,2	2 440,4	2 350,0	90,5	874,8	73,6	67,9	7,8	26,4
Південь	4 427,4	3 139,9	2 915,2	224,7	1 287,5	70,9	66,5	6,2	29,1
Схід	9 391,6	6 639,3	6 427,4	211,9	2 554,3	72,8	68,4	6,0	27,2
Захід	6 543,6	4 441,5	4 057,6	383,9	2 107,8	67,8	61,9	8,2	32,2

ДОДАТОК Г

Інформація щодо перебування громадян України за кордоном

(дані міністерств, органів центральної виконавчої влади України
та міжнародних організацій)

Таблиця Г.1

Кількість громадян України, які перебували за кордоном

(тис. осіб)

	2005	2006	2007
Міністерство внутрішніх справ України			
Кількість громадян України, яким видано дозволи на виїзд за кордон на постійне місце проживання	39,7	33,3	30,6
Державний комітет статистики України			
Кількість осіб, яких знято з обліку у зв'язку з виїздом на постійне місце проживання за кордон	23,6	20,4	20,7
Статкомітет СНД (за даними міграційних служб)			
Кількість громадян України, що працюють в країнах СНД	142,4	171,8	209,9
Адміністрація Державної прикордонної служби України			
Кількість громадян України, які виїжджали за кордон,* всього	16 453,7	16 875,3	17 334,7
у тому числі за метою поїздки:			
– службова	1 240,6	800,5	771,0
– організований туризм	1 611,9	1 453,7	1 898,2
– приватна	13 601,2	14 621,1	14 665,5
Державний центр зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України			
Кількість громадян України, які офіційно працевлаштовані за кордоном	56,1	60,0	72,2
Міністерство закордонних справ України			
Кількість громадян України, які:			
– перебували на консульському обліку, на кінець року	498,7	539,9	564,6
– взято на консульський облік у звітному році	90,2	67,9	67,1
– депортовано у звітному році	13,5	10,0	11,2
Міністерство транспорту та зв'язку України			
Кількість працівників транспорту та зв'язку, специфіка роботи яких пов'язана з постійним перетином кордону	11,7	11,7	11,9

*Включно з одноденними відвідувачами.

Таблиця Г.2

Кількість громадян України, яким видано дозволи на виїзд за кордон на постійне місце проживання, за країнами перебування
(за даними Міністерства внутрішніх справ України)

(тис. осіб)

	2005	2006	2007
Всього	39,7	33,3	30,6
з них за країнами перебування			
Російська Федерація	22,1	20,0	18,2
Німеччина	4,1	2,0	1,8
Ізраїль	2,5	1,8	1,3
Білорусь	2,1	2,2	1,8
Іспанія	0,5	0,5	0,6
Італія	0,5	0,3	0,4
Польща	0,4	0,3	0,3
Чеська Республіка	0,3	0,7	0,5
Угорщина	0,3	0,3	0,2

Таблиця Г.3

Кількість осіб, яких знято з обліку у зв'язку з виїздом на постійне місце проживання за кордон, за віковими групами та статтю
(за даними Держкомстату, сформованими на базі адміністративних даних Міністерства внутрішніх справ про зняття з обліку за місцем постійного проживання в Україні)

(осіб)

	2005			2006			2007		
	всього	жінки	чоло-віки	всього	жінки	чоло-віки	всього	жінки	чоло-віки
Всього	23 580	12 720	10 860	20 353	10 615	9 738	20 687	10 795	9 892
у тому числі за віковими групами									
15–24 роки	6 816	3 641	3 175	5 519	2 967	2 552	5 707	3 007	2 700
25–34 роки	8 038	4 424	3 614	7 330	3 830	3 500	7 504	3 989	3 515
35–49 років	6 694	3 763	2 931	5 860	3 130	2 730	5 817	3 081	2 736
50–54 роки	1 552	892	660	1 212	688	524	1 266	718	548
55–59 років	480	–	480	432	–	432	393	–	393

Таблиця Г.4

Імміграція в окремих країнах Європейського Союзу у 2006 році

	Кількість іноземних іммігрантів, тис. осіб	З них з України, %
Євросоюз (27 країн)	3 000,0	3,3*
Італія	392,8	11,0
Чеська Республіка	66,1	46,0
Португалія	27,7	31,0
Угорщина	19,4	12,0
Словаччина	11,3	9,0
Литва	2,2	13,0

*Оцінено на підставі інформації Євростату, згідно з якою кількість іммігрантів з України в країнах Євросоюзу складала близько 100 тис. осіб.

Джерело даних: Прес-реліз Євростату від 18 листопада 2008 р. №162/2008. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Таблиця Г.5

Кількість зареєстрованих іноземних громадян у Португалії

	2005	2006	2007
Кількість іноземців, тис. осіб	414,7	420,2	435,7
з них громадяни України			
– кількість, тис. осіб	43,8	41,5	39,5
– питома вага, %	10,6	9,9	9,1

Джерело даних: Статистика Португалії, демографічна статистика. – Режим доступу: www.ine.pt

Таблиця Г.6

Кількість громадян України, які працювали у країнах СНД

(дані Статкомітету СНД за інформацією міграційних служб)

(тис. осіб)

	2005	2006	2007
Кількість громадян України, які працювали в окремих країнах СНД у тому числі за країнами перебування	142,4	171,8	209,9
Російська Федерація	141,8	171,3	209,3
Білорусь	0,2	0,2	0,2
Казахстан	0,3	...	0,4
Молдова	0,1	0,3	...

Таблиця Г.7
Кількість громадян України, які виїжджали за кордон, за країнами перебування та метою поїздки
 (за даними Адміністрації Державної прикордонної служби України)
(тис. осіб)

	Всього			у тому числі за метою поїздки									
				службови			організаційний туризм			приватні			
	2003	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2007
Всього	16 453,7	16 875,3	17 334,7	1 240,6	800,5	771,0	1 611,9	1 453,7	1 898,2	13 601,2	14 621,1	14 665,5	
з них за країнами перебування													
Російська Федерація	5 467,8	5 856,5	5 784,9	460,1	143,1	177,2	211,8	723,2	221,2	5 295,9	5 398,2	5 386,5	
Польща	4 357,6	4 606,2	4 550,3	197,2	163,5	185,0	359,1	62,2	431,8	3 805,5	4 383,5	3 763,5	
Українина	2 028,7	1 706,0	1 463,6	128,0	75,0	27,1	389,7	297,7	231,6	1 510,1	1 417,3	1 105,0	
Білорусь	1 231,2	1 283,0	1 506,3	53,5	67,9	63,6	32,7	54,9	56,9	1 145,0	1 155,2	1 385,8	
Молдова	1 108,6	1 124,3	1 304,8	57,6	49,1	39,5	41,2	57,1	5,7	1 049,8	1 028,1	1 479,6	
Чеська Республіка	57,5	103,2	95,0	16,9	12,9	9,7	17,5	25,9	22,8	23,7	64,4	20,5	
Італія	49,5	79,1	97,3	10,6	11,9	14,9	12,5	25,9	36,8	26,4	41,2	45,6	
Іспанія	29,1	35,8	33,4	8,0	6,2	5,3	8,7	13,4	14,3	12,4	16,2	13,8	
Португалія	17,8	14,4	13,0	4,9	3,1	2,3	4,2	5,1	6,0	8,7	6,2	4,7	

Примітка: Наведені данні охоплюють усі випадки виїздів, незалежно від частоти та тривалості поїздки однієї особи.

Таблиця Г.8

**Кількість громадян України, які офіційно працевлаштовані за кордоном,
за країнами перебування**

(за даними Державного центру зайнятості Міністерства праці
та соціальної політики України)

(тис. осіб)

	2005	2006	2007
Всього	56,1	60,0	72,2
з них за країнами перебування			
Кіпр	15,4	17,3	20,7
Греція	11,7	10,6	12,5
Російська Федерація	2,0	1,8	2,5
Іспанія	0,9	0,6	0,6
Італія	0,4	0,5	0,6
Чеська Республіка	0,3	0,5	0,7
Польща	0,0	0,1	0,3
Угорщина	0,0	0,1	0,4

Таблиця Г.9

**Кількість громадян України, які знаходились на консульському обліку,
за країнами перебування**

(за даними Міністерства закордонних справ України)

(тис. осіб)

	Перебували на консульському обліку, на кінець року			Взято на консульський облік у звітному році			Депортовано у звітному році		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Всього	498,7	539,9	564,6	90,2	67,9	67,1	13,5	10,0	11,2
з них за країнами перебування									
Ізраїль	81,4	82,5	97,4	12,1	9,5	7,6	0,9	0,3	0,2
Молдова	79,1	91,1	90,9	17,6	14,6	6,6	0,0	0,0	0,0
Російська Федерація	50,5	56,8	66,2	9,6	6,8	6,8	0,5	0,3	0,3
Португалія	16,1	17,6	16,0	7,2	1,3	0,9	0,0	0,2	0,1
Чеська Республіка	13,1	11,5	8,9	7,7	8,3	2,5	0,7	0,7	0,4
Іспанія	12,1	14,0	17,3	2,9	2,0	3,0	0,3	0,6	0,3
Білорусь	8,6	9,7	11,2	1,7	1,6	2,0	0,0	0,0	0,0
Італія	6,6	7,1	6,8	1,5	1,1	2,1	0,8	0,7	0,7
Угорщина	6,5	7,3	6,7	1,9	1,5	1,2	1,8	1,2	3,2
Польща	5,3	5,8	6,0	0,9	1,1	1,3	4,4	2,8	2,5

Для нотаток

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Редагування – Чебанова В. Г.

Підписано до друку 15.04.2009. Формат 60х84^{1/8}.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 13,95. Обл.-вид. арк. 12,81.
Наклад 1000 прим. Зам. № 121.

ДП «Інформаційно-аналітичне агентство»
вул. Еспланадна 4–6, м. Київ, 01601, Україна
тел/факс 287-03-79, 289-77-62
E-mail: iaa@dstati.kiev.ua